

Genel Sıra No: 135
2009/01
Cep Kitaplığı: XXXVIII
ISBN: 978-9944-234-69-6

Yayına Hazırlayan
Av. Celal Ülgen & Av. Coşkun Ongun

Kapak: Can Eren

Baskı ve Cilt
Can Matbaacılık
Davutpaşa Cad. İpek İş Merkezi Kat: 3 No: 7 Topkapı/İstanbul
Tel: 0 212 613 10 77 - 613 15 47

Birinci Baskı: Ocak 2009
İstanbul Barosu Yönetim Kurulu Kararıyla 1.000 adet basılmıştır.

İSTANBUL BAROSU

DÜNDEN BUGÜNE
LOZAN, MONTRÖ
VE
TÜRK BOĞAZLARI

2009

İSTANBUL BAROSU YAYINLARI

İstiklal Caddesi Orhan A. Apaydın Sokak Baro Han
Beyoğlu İST. Tel: (0212) 251 63 25. Fax: (0212) 293 89 60

dergi@istanbulbarosu.org.tr

İÇİNDEKİLER

Yayın Kurulu..... 7

85. YILINDA

EGEMENLİK VE BAĞIMSIZLIK BELGESİ

LOZAN ANTLAŞMASI

Av. Hüseyin Özbek 11

Av. Mehmet Durakoğlu 11

Yrd. Doç. Dr. Yücel Bozdağlıoğlu 15

Prof. Dr. Engin Berber 34

Hülya Emin 55

Doç. Dr. Sibel Özel 65

Soru - Yanıt 83

MONTRÖ SÖZLEŞMESİ VE TÜRK

BOĞAZLARI

Av. Hüseyin Özbek 91

Av. Mehmet Durakoğlu 91

Prof. Dr. Ferit Hakan Baykal 96

Ali Kurumahmut 109

Av. Zeki Yıldan 120

Prof. Dr. Bayram Öztürk 122

Soru - Yanıt 145

YAYIN KURULU

19. yüzyıl ortalarında başlayıp 20. yüzyılın başlarında hız kazanan uluslaşma süreci, belli başlı savaşım ve anlaşmaların sonucunda gerçekleşti. Özellikle 1. Dünya Savaşı'ndan sonra çok sayıda ulus devlet kuruldu. Türkler için de İmparatorluktan kurtularak uluslaşma süreci yaşanması kaçınılmazdı. Birinci Dünya savaşından yenik çıkan "hasta adam" Osmanlı İmparatorluğu için de bir anlaşma imzalandı. Adı Sevr'di. Bu anlaşmaya göre Anadolu parçalanacak Türkler küçük toprak parçasıyla yetinip Amerikan mandasına girecekti.

Osmanlı İmparatorluğu bu anlaşmayı imzalayarak kabul etmişti. Peki, Türkler bu durumu kabullenecek miydi?

Kabul etmediler.

Vatan şairi **Namık Kemal**'in, "*Vatanın bağına düşman dayanmış hançerini, Yok mudur kurtaracak bahtı kara kaderini?*" sorusuna yanıt **Atatürk**'ten gelmişti: "*Vatanın bağına düşman dayasın hançerini, Bulunur kurtaracak elbet bahtı kara maderini.*"

Lozan ve Montrö Kurtuluşun kanıtı olan iki önemli belgedir. Yaşadığımız kimi güncel olaylar, uluslaşma sürecimizi ve kanıtlarını unutturmaya yönelik bilinçli çabalardır.

Bunları unutmamak, Anadolu'da yaşanan o acı dolu yıllardan ders almak, hem bugün için yolumuzu aydınlatacak, hem de geleceğe Ulus olarak daha güvenle bakmamızı sağlayacaktır.

Bu açılardan elinizdeki kitap okurlara gerçeğin sesini konunun uzmanlarından iletmektedir.

Yeni bir yayında buluşmak umuduyla...

Av. Celal ÜLGEN

Yayın Kurulu Başkanı

85. YILINDA
EGEMENLİK VE BAĞIMSIZLIK BELGESİ
L O Z A N
A N T L A Ş M A S I

Av. HÜSEYİN ÖZBEK

Bu yıl ulusal bağımsızlık ve egemenliğin temeli olan Lozan Antlaşması'nın 85. yıldönümünde yine bir etkinlikle karşınızdayız. Ben Baro Başkan Yardımcımız Sayın Avukat **Mehmet Durakoğlu**'nu açılış konuşması yapmak üzere kürsüye davet ediyorum.

Av. MEHMET DURAKOĞLU

Sayın Başkan, değerli meslektaşlarım, sevgili konuklar, İstanbul Barosu Yönetimi adına hepimizi sevgi ve saygıyla selamlıyorum. Panelimize hoş geldiniz. Panelimizin açılış konuşmasını yapması beklenen ya da ilan edilen Sayın Baro Başkanımızın sağlık nedenleri yüzünden burada olamayışı nedeniyle sizlere üzüntülerini iletmeme izin verin. Bu sağlık problemlerini biz en kısa sürede aşarak yeniden birlikte olacağımızı umuyoruz.

Sevgili dostlar, bugün biraz evvel Sayın Genel Sekreterimizin de belirttiği gibi İstanbul Barosu için anılması, hatırlanması, yeniden değerlendirilmesi, çok ciddi bir biçimde ele alınması, irdelenmesi gereken bir konuyla ilgili yeniden birlikteyiz. Biz bunu her yıl yapıyoruz. 85 yıl geçtikten sonra bir ulusun kurtuluş mücadelesinin resmi tescili anlamına gelen böyle bir anlaşmanın yıldönümünü yeniden algılama ihtiyacı içerisinde bulunmamız belki bir açıdan bakarsanız bizim için acı gibi görünebilir. Unutmamak bakımından önemlidir. Bir tarihin yazılışı dönemini 85 yıl geçtikten sonra da unutmamak önemlidir kuşkusuz ama belki de unutmamız gerekiyordur, belki de hiç böyle bir ihtiyacı duymamamız gerekiyordu. Cumhuriyetimizin değerlerinin, bu tescilin şimdiye değin çoktan pekişmiş, yerli yerine oturmuş,

hepimiz böylesine bir cumhuriyet değerlerine bağlı ulusun bireyleri olmaktan övünç duyan ama bütün toplumuyla birlikte onu yüreктen içine sindirmiş insanlar olarak belki de unutmamız gerekiyordu. Gerçi unutulacak şey değil 85 yıl önce Lozan'da imzalanan şey. Gerçekten de “*Hasta adam*” diye nitelendirilen bir ulusun devamı gibi gözükken ve aslında bir savaştan da yenik çıkmış olarak, teorik olarak da olsa yenik çıkmış olarak kabul edilen bir ulusun ne hastalığı, ne yenikliği, ikisini birden kabul etmediği bir aşamanın ayak diremesidir aslında Lozan. Öyle değil midir? Hasta olanın, yenik olanın, öne çıkanın savaştan böyle bir anlaşmanın altına imza atması beklenebilir mi? Hayır. Buradan çıkan başka bir şey olmuştur. Buradan çıkan bir ekonomik bağımsızlık olmuştur en önemlisi.

Bugün o ekonomik bağımsızlığın ne anlama geldiğini, neyi ifade ettiğini, bir ulus için, bir toplum için neyi anlattığını şimdi daha iyi anlıyoruz. Belki o yıllarda, 1920'li yıllarda çok önemli gibi gözükmeyebilirdi. Lozan'ın belki de en az konuşulan bu yönü, ekonomik bağımsızlığı elde etmiş olması, Türk ulusunu bu anlamda kapitülasyonların zincirlerini kırarak ortaya çıkarmış oluşu çok önemli bir övünç vesilesidir, ulusal övünç vesilesidir diye düşünüyorum ve tabii eşitlik. Dünya uluslar ailesinin onurlu bir bireyi olmak, bir direniş, bir inat, bir başkaldırış Lozan bu anlamda.

Dolayısıyla biz ne kadar unutturulmak istense de yeniden anımsayacağız. Belki yeniden anımsamamızı gerektirmeyecek yaşam biçimlerini bu ülkemizde kurmayı başarabiliriz. O gün bile Lozan'ı unutmayacağız. Bu bizim büyük bir ulus olarak dünyaya kendimizi kabul ettirmemizin tescil

günüdür. Böyle bir günde İstanbul Barosu'ndan başka bir şey beklenemez. O gün de birlikte olmak zorundayız.

Sözlerimin başında da söylediğim gibi, Sayın Genel Sekreterimizin de söylediği gibi biz bunu hep yapıyoruz. 24 Temmuzlarda yine hep birlikte olmaya devam edeceğiz. Çok özel bir anlamı olan günü kutluyoruz. Onu hep birlikte gerçekten sindirebilmeliyiz ve toplumumuza bunu anlatmalıyız, anlatabilmeliyiz. Her 24 Temmuz her birimiz için yeni bir şeyler öğrenmenin, öğrendiğimiz yeni şeyleri kendi toplumumuza aktarabilmenin belki de orada cumhuriyet kazanımları için toplumda bir kişiyi daha kazanmanın vesilesi olur.

Bugün buna tanık olacağız. Buna tanık olacağımız bugün bize bu bilgiyi biriktirmemize yardımcı olacak değerli katılımcılara çok teşekkür etmek istiyorum. Bizim için bugün gerçekten bu anlamda çok manidar ve sanıyorum, onlar için de, bizim için de böylesine biriktirilecek bilgilerle alacağımız mesafeler daha bir anlamlı olacak. Katıldığımız için çok teşekkür ediyorum, katılımcılara da verdikleri katkılar için teşekkür ediyorum. Yeniden İstanbul Barosu olarak hepimizi sevgi ve saygıyla selamlıyorum. Sağolun.

Av. HÜSEYİN ÖZBEK

Değerli konuklar, ben sunumda bulunacak olan değerli katılımcıları kısaca sizlere takdim ediyorum ve sözü sırasıyla kendilerine bırakacağım.

Profesör Doktor **Engin Berber**, Ege Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı. Engin Berber daha çok mübadele konusunu, 30 Ocak 1923'te bir protokolle kararlaştırılan ve süreç için-

de devam eden çok önemli bir boyutu, Mübadele konusunu anlatacaklar.

Doçent Doktor **Sibel Özel**, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Devletler Özel Hukuku Öğretim Üyesi, Osmanlı'daki Azınlıklar konusunu anlatacak, çünkü Lozan'da çok önemli bir boyuttu bu, Lozan'da çok tartışılan bir boyuttu.

Bugün yurtdışından bir konuğumuz var, **Hülya Emin**, Rodop ili Türk Kadınlar Derneği Başkanı kendisi. Batı Trakya'dan geliyor, Yunanistan'dan geliyor. Kendisine hoş geldiniz diyorum.

Yardımcı Doçent Doktor **Yücel Bozdağlıoğlu**, Adnan Menderes Üniversitesi Nazilli İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi. Sayın Bozdağlıoğlu, Batı Lozan'a nasıl bakıyor? 85 yıl sonra nasıl bir perspektiften bakıyor? Lozan süreci içinde nasıl bir perspektiften bakmışlardı? Böyle ilginç bir sunumu var.

Elbette ki Sayın Hülya Emin de Lozan çerçevesi içinde Batı Trakya'da bugün durum nasıl, uygulama nasıl, hukuksal statü nasıl, buna değinecekler.

Ben şimdi burada Batı Perspektifinden Lozan, Batı Prizmasından Lozan'la ilgili Yücel Bozdağlıoğlu'na sözü vermeden önce dikkatlerinize birkaç cümleyle bir panoramayı sunmak istiyorum.

1911 Trablusgarp Savaşı, 1912 Balkan Savaşı ve Balkan Faciası, 1913, 2. Balkan Savaşı, 1914-1918 sürüklendiğimiz Harb-i Umumi eskilerin deyimiyle, 1. Dünya Savaşı ve 30 Ekim 1918 Mondros Mütarekenamesi, Silah Bırakışması, 1919-1922 İstiklal Harbi veya Kurtuluş Savaşı. Dolayısıyla bu kronolojiye baktığımızda daha önce Bal-

kan Komitacıları, Komitacı Tetibi, Balkanlardaki kaynaşmayı dikkate aldığımızda neredeyse 15 yıl sürekli savaşmış Türk ulusu, sürekli kan kaybetmiş, sürekli toprak kaybetmiş, ekonomik ve siyasal olarak çok zor bir alana, çok dar bir alana hapsedilmiş.

İşte, böyle bir geri çekiliş, böyle bir çözümlüş, böyle bir iteleniş, ötelenişten sonra 24 Temmuz 1923'te gerçekleşen, 24 Temmuz 1923'te imzalanan ve bağtlanan bir anlaşma var, bir Türk mucizesi var, Lozan mucizesi. Büyük önder Atatürk'ün deyimiyle Türk ulusunun varlığına kastetmiş bir suikastın son bulduğu tarih, tersine çevrildiği tarih, yeniden ulusal onurunu, bağımsızlığın, ege-menliğin uluslararası kayda geçirildiği bir tarih.

Şimdi, değerli konuşmacımız elbette anlatacak. Atatürk'ün deyimiyle yine asırlık hesapların görüldüğü yer. Atatürk büyük nutkunda, 1927'de büyük söylevinde, “Lozan üç, dört yıllık olayların görüldüğü bir yer değil, Lozan asırlık hesapların görüldüğü bir yerdir” diyor. Ama 85 yıl sonra bu asırlık hesapların şark sorunu denilen, doğu sorunu denilen meselenin Batı'nın gözünde hâlâ bitmediği, yeni versiyonlarıyla yeniden gündeme getirildiği günleri de yaşıyoruz.

Ben değerli konuşmacımıza, Sayın Yücel Bozdağlıoğlu'na konuşmasını yapmak üzere mikrofona çağırıyorum.

Yrd. Doç. Dr. YÜCEL BOZDAĞLIOĞLU

Hepinize iyi akşamlar. Bütün Baro yetkililerine de böyle anlamlı bir günde bizi böyle bir toplantıya davet ettikleri için çok teşekkür ederim.

Tabii ben tarihçi ya da hukukçu değilim, uluslararası ilişkiler disiplininin geliyorum. O

yüzden bana bu konuda konuşma teklifi geldiği zaman uluslararası ilişkiler boyutuna bakmak benim için daha anlamlı geldi. Tabii çalışmaya başladıkça ilginç şeyler de ortaya çıktı. Genelde Lozan karşıtlarını söylediği, ülkemizde ya da ülke dışında, Lozan'da istediğimizi elde edemediğimiz, aslında Lozan'ın çok büyük bir kayıp olduğuna dair spekülasyonlar yapılıncaya bu Batı'da nasıl değerlendiriliyor bir de ona bakayım dedim. O zamanki gazeteler, konferans süresince çıkan, en önemlisi de New York Times'a ulaştım, Time Dergisi'ne ulaştım, Lord Curzon'un İngilizce mektuplarına ulaştım. İlerledikçe gördüm ki, hakikaten o zamanki batılıların Türkiye'ye bakışı çok farklı. Belki çok da farklı olmayabilir, siz karar verin artık bundan sonra, ben sunumumu yaptıktan sonra.

Orijinal belgelere bakmaya çalıştım. Türk delegelerinin de röportajlarını inceledim, ama batı kaynaklarında inceledim ve benim sonuçta vardığım yargı şu: Lozan hakikaten imkansız bir şeyin başarılması o şartlarda. O yüzden ben biraz daha diplomatik yönüne bakmak istiyorum. Diplomasi açısından baktığımızda pazarlık sürecinde, 15 yıl savaşmış bir devletin kalıntısı diyelim artık, son bir gayretle Kurtuluş Savaşını yapıyor ve bütün dünya emperyalist devletlerine karşı kafa tutabiliyor Lozan'da. Bunu nasıl yapabiliyor? Çünkü uluslararası ilişkiler dediğimiz şey sonuçta güç mücadelesi. Biz öyle tanımlıyoruz politikayı. Güçlü her zaman isteklerini kabul ettirir. Fakat Lozan'da isteklerimizin biz çok büyük bir kısmını kabul ettirmeyi başardık, en önemli kısımlarını.

Bu nasıl oldu, ona bakarken tabii farklı farklı bilgilere de ulaştım. Batı'nın bize nasıl baktığını

gördüm, bugün için de çıkarımlar yapabileceğimiz önyargıların nasıl oluştuğuna dair. O yüzden bu konularda konuşmalar, Türkler hakkında fikirlerde metne bağlı kalacağım, o yüzden de kusura bakmayın. Tam vermek istediğim için vurguları böyle yapacağım.

Önce bir diplomasi olarak başlamak istiyorum. Diplomasi, yaygın inanışa göre iki, hem ulusal, hem uluslararası düzeyde oynanan bir oyundur. Nasıl oyundur? Ulusal alanda belirlediğiniz hedefler vardır, uluslararası alanda da bunları kabul ettireceksiniz ama uluslararası alanda imzaladığınız belgelerin de ulusal alandaki aktörlerin kabul edeceği belge olması lazım ki içerde de ve dışarıda ulusal hedeflerinizi gerçekleştirebilesiniz. Tabii bu nasıl belirleniyor? Kazanç seti dediğimiz kazanç setleri var. Bu ne kadar esnek olursa anlaşmaya ulaşmanız o kadar kolay olur, çünkü çok esneksiniz, çok geniş bir perspektiften bakıyorsunuz. O olmasa da olur, bu olmasa da olur diye gidiyor. Ama bunu ne kadar dar tutar ve rijit olursanız anlaşma imzalanması da o kadar zor olur.

Lozan'a giden heyetin bu kazanç seti dediğimiz seti çok dar. Neydi? Misak-ı Milli, ellerindeki temel belge buydu, artı, Atatürk'ün verdiği talimatlar vardı. Bunu, Atatürk örneğin iki konuda taviz verilmemesini söylüyor; birincisi Ermenilerle ilgili. Ermeni yurdu kurulmasına ilişkin madde kabul edilemez, gerekirse gelin, diğeri de kapitülasyonlar kesinlikle kabul edilmeyecek. Bunlarda da eğer sorun çıkarsa hiç bize sormanıza gerek yok ama verdiği 14 maddelik talimatın diğer 12'sinde istişare yapabiliriz, konuşabiliriz, bazen taviz vermemiz de gerekebilir. Bunun arkasındaki büyük mimar da Mustafa Kemal'di.

Ben buradan hareketle sunumumu üçe ayırdım; Konferans öncesi durum, Konferans sırasında yapılanlar ve Konferans sonrasında değerlendirilmeler. Söylediğim gibi bütün kaynaklarım Batı kaynakları. Bu hem içerde bu Lozan konusundaki konuların saptırıldığını söyleyenlere de bir cevap olabilir.

Türkiye açısından baktığımızda Konferans öncesi duruma, Türkiye kesinlikle Mudanya'dan biz gidiyoruz. İsmet Paşa da öyle diyor: “Biz Mudanya'dan geliyoruz.” Mütteliklerin demesiye, “Biz Mondros'tan geliyoruz.” Dolayısıyla bu temel itilaf alanı.

İkinci durum, Türkiye'nin belki o zamanki en büyük diplomatik başarılarından birisi, müttelikler Türkiye'yi kesinlikle yalnız istiyorlar, çünkü, dediğim gibi, güç dengesini kendi lehlerine çevirmek istiyorlar ve Sovyetler Birliği'ni, o zaman, 22'ye kadar Rusya olarak anılan Sovyetler Birliği'ni çağırıyorlar. Sadece boğazların görüşülmesiyle ilgili kısma çağırıyorlar. Türkiye de bu fırsatı çok iyi değerlendiriyor. Biraz sonra ondan da bahsedeceğim. Dolayısıyla, Türkiye de pazarlık gücünü Sovyetler'le ittifak yaparak arttırmaya çalışıyor.

Üçüncü önemli konu da, Türkiye'nin ulusal hedeflerini kesin olarak belirlemesi. Deminki bahsettiğim diplomaside kazanç setini çok rijit bir şekilde belirlemesi. Bu da, başta Misak-ı Milli hedeflerinden sapılmamasını gerektiriyor. Türkiye bu şekilde başlıyor.

Taviz verilmeyecek iki konu olarak da, Anadolu'da bir Ermeni yurdu kurulması, diğeri de kapitülasyonlar. Özellikle yasal anlamdaki kapitülasyonlar Türkiye'nin egemenliğini zedelediği dü-

şünüldüğünden kesinlikle kaldırılması talep edilecek.

Burada daha Konferans başlamadan Ankara Hükümetinin Fransa'daki elçisi Ferid Bey'in yaptığı şu konuşma bu egemenlik konusunun ne kadar önemli olduğunu gösteriyor. 10 Kasım 1922 yılında New York Times Gazetesi'ne verdiği demeç: *“Ankara Hükümeti ülke kanunlarını uygulamaya kararlıdır. Bu kanunlar Türkiye'nin bağımsızlığına ve egemenliğine dayanmaktadır. Mudanya'da kabul edilenler eksiksiz uygulanacaktır. Diğer tüm işlemler hükümetimiz tarafından tam bir özgürlük içinde halledilecektir. Eğer bunun yanlış olduğunu düşünen varsa gelip Türk mahkemelerinde temyiz edebilirler.”*

Bu bile Türkiye'deki bu yasal olsun, ekonomik bağımsızlığın ne kadar önemli olduğunu gösteren küçük bir cümle. Çok şikayetiniz varsa Türkiye'de mahkemelerimizde temyiz edebilirsiniz. Dolayısıyla, *“Bizim yargımız da sizinki kadar iyidir”* anlamı çıkıyor.

Müttefikler açısından baktığımızda, konferans öncesi, tabii İngiltere'de seçimler var, muhafazakar Bonarlav Hükümeti başa geçiyor daha sonra. İtalya kızgın müttefiklere, Fransa Rum bölgesiyle daha ilgili. Dolayısıyla çok birleşmiş gibi gözükken müttefikler aslında o kadar da çok birleşik güçlü bir blok oluşturamamışlar. Bu da Türkiye'nin lehine işleyen bir durum. Çoğu zaman görüş ayrılıkları bu bloğun da çatlamasına sebep oluyor.

Lozan'ın ikinci bölümüne başkanlık eden **Horres Rumbold** aslında Sevr Anlaşmasını makajlayarak tekrar Türkiye'ye kabul ettireceklerini düşünüyorlar, Lord Curzon da dahil olmak üzere,

çünkü “biz batılılaşmaya çalışan bir ülkeyiz. Bizim içimize gelmek istiyorsanız nasıl olsa bizim isteklerimizi kabul etmek zorundasınız.” Bu konuda da şunları söylüyor Türklerin bunu reddetmesi durumunda: “Türkler kadar siyasi anlayıştan bu kadar yoksun bir başka millet görmedim. Onlara iyi niyet göstererek Sevr Anlaşmasını onaylamalarını önerdim. Böylece müttefiklerin gözünde itibar kazanabileceklerini söyledim. Ama bunu görmüyorlar ya da görmek istemiyorlar.” Daha Konferans başlamadan müttefik devletlerin Türkler hakkındaki görüşleri bunlar. Konferans süresince bunun daha da ağırlaştığını da göreceğiz.

İkinci önemli konu, demin de belirttiğim gibi, İngiltere'nin özellikle Fransa ve İtalya'ya güvenmemesi. Lord Curzon da bunu belirtiyor: “Gittiğim ilk gün beni yüzüstü bırakacaklar” endişesi taşıyor. O yüzden konferanstan önce toplanarak aralarında bir ön anlaşma yapmayı teklif ediyor. Fakat İtalyanlar bunu reddedince Fransızlarla buna benzer bir anlaşma yapıyorlar. Ama kendileri de Türklerin hazırladığı gibi bir kazanç seti hazırlıyorlar. Önemli ve çok önemli olarak ikiye ayırıyorlar. Çok önemli olarak Batı Trakya'da Yunan hakimiyetini işliyorlar. İkinci, boğazların serbestliği ve silahsızlanması, Musul ve İstanbul'daki işgal güçlerinin en azından anlaşma imzalanana kadar orada kalması çok önemli olarak belirledikleri noktalar konferanstan önce.

Önemli olarak belirledikleri noktalar; azınlıkların korunması, Ermenilere bir miktar koruma sağlanması, Osmanlı borçları, kapitülasyonlar ve Türkiye'deki gelecekte kurulacak finansal ve ekonomik rejim. Bunlar da önemli olarak belirlenen noktalar. Tabii İtalya bu konulara olan ilgisizliği-

ni çok açık şekilde belirtince Fransa'yla kendileri anlaşmak zorunda kalıyorlar.

Üçüncü önemli konu müttefikler bakımından; İsmet paşa'nın Baş Delege olarak atanması. Çünkü gene Horres Rumbold bu konuda "Mudanya'dan deneyimli olduğu için İsmet'in Mudanya'daki tavrı kesinlikle çok katıydı. Ancak Ankara'dan gelen emirlerle taviz vermeye başlamıştı" diyor. Aslında bu görüşmelerin çok çetin geçeceğinin sinyalini Horres Rumbold önceden veriyor.

Konferans sürecine baktığımızda, müttefiklerin stratejilerini, daha çok İngiliz stratejilerini şöyle ayırabiliriz gene bu kaynaklardan baktığımız zaman. Birincisi psikolojik baskı; kendilerinin daha üstün olduğunu, Türklerden daha üstün ve her şeyi onların bildiği konusunda, ki Lord Curzon da bölgeye çok hakim, çok bilgisi olan bir kişi ve bu amaçla da ilk gün Konferansa kendisini Başkan olarak atıyor. Arkasından Türklere hiçbir komisyonda görev verilmiyor. Sadece yazı işlerinde küçük bir görev alabiliyor Türk delegasyonu. Diğer bütün komisyonların hiçbirinde Türklere görev verilmiyor.

İkinci büyük stratejileri küçümseme. Bu yüzyıllardır süren bir sömürgecilik anlayışı belki de. Ünlü düşünür Edward Said'in "Oryantalizm" diye bir kitabı vardır. Bilmiyorum biliyor musunuz? "Oryantalizm" de Batı'nın Doğu'yu nasıl küçümsemediğini, Doğu'yu nasıl sömürge altına aldığını ve bunu nasıl başardığını anlatan çok klasik kitaplardan birisidir. Orada diyor ki, aslında doğuyu görmeden kafalarında canlandırdılar önce. "Doğu, bunlar bir şeyden anlamazlar, uyuşturucu, afyon içerler, gay, lezbiyen ilişkiler çok yaygındır, hamamda otururlar akşama kadar", dolayısıyla bun-

lar önce üniversitelerde okutulmaya başladı, daha sonra da “*bunlar barbar, bunlar bir şeyden anlamıyor, biz gidip bunlara medeniyet öğretilim.*” Bu da emperyalizmin felsefi temelini oluşturuyor aslında. “Oryantalizm”in mantığında bu var. Lord Curzon’un mantığında da bu var; küçümseme, bazı zamanlarda ırkçılığa kadar varan bir küçümseme var.

Örneğin, Lio Eymurrey, idari görevini bula madım, ama Lord Curson’a yazdığı bir mesajı buldum. Orada Doğu diplomasisinin nasıl işlediğine dair örnekler veriyor ve şöyle diyor: “*Bir Türk’ten halı satın almanın daima doğru bir zamanı vardır. Halı, dükkandan ayrıldığından itibaren daha 25 metre gitmeden Türk satıcı elinde halıyla seni yakalayacak ve senin fiyatına razı olduğunu söyleyecektir.*” Dolayısıyla diplomaside pazarlığa da bu mantıkla geliyor Lord Curzon. Her zaman bir fiyat kırdırma vardır, mutlaka pazarlık payı vardır söylenenlerde. Tabii bunun yanlış olduğunu anlıyor.

Michael Dokril ve Duglas Good adlı iki akademisyenin “*Peace Without Promise*” adlı kitabında yazdıkları şu cümle çok önemli. Curson İsmet Paşa’yı halı tefecisi olarak tanımlıyor bütün yazışmalarda. Lloyd George da, önceki İngiltere Başbakanı da Mustafa Kemal’i haydut olarak nitelendiriyor. Bu yazarlar da haklı olarak şunu soruyorlar: Hiçbir zaman Mustafa Kemal ve İnönü’nün sınırlı ve haklı talepleri olduğunu görmediler, çünkü o küçümseyici tavırları bu Türklerin de taleplerinde haklı düşüncesinin kafalarında yer etmemesine sebep oldu. Fakat İsmet İnönü Konferans sırasında inatçı tavrını devam ettirince bu halı tefecisi ya da halı pazarlığı benzetmesi de son buluyor.

Daha sonra Philip Marshall Brown'ın 1924 yılında Uluslararası Hukuk Dergisinde yazdığı makalede şunları söylüyor: Daha önceleri pek çok kez aşağılanmış, tehdit ve kabadayılıkla boyun eğdirilmiş Türklerin Lozan'da Avrupalı güçlere karşı koymanın ve çoğu zaman da kendi isteklerini kabul ettirmenin doyumsuz tatminini yaşadıklarını söylüyor. İlk defa Türkler Batı'ya kendi şartlarını kabul ettirmenin doyumsuz tadını böylece yaşadıklarını belirtiyor. Artık bundan sonra eski halî pazarlığı taktığının tutmadığını, çünkü Lozan'da pazarlık edilecek pek bir şey kalmadığını da belirtiyor.

Lord Curzon da İsmet Paşa'nın bu inatçı tavrı karşısında da şunları söylüyor: *“İsmet tartışmaya ve uyarıya karşı duyarsız, sadece bazı klişe sözleri tekrar etmekten ve çocuksuz şikayetlerden başka bir şey yapmıyor. Şunu söyleyebilirim ki, İsmet hakikaten tam bir pazarcı çocuğuymuş.”* Bu da Crow'a Curzon'un 22 Aralıkta yazdığı mektuptan. Daha sonra da şunları söylüyor: *“Son dakika teorisini dışında, yani son dakikada belki kabul ederler teklifimizi, şu anda bir çocuğun zekasını, bir katırın inatçılığıyla birleştiren bu imkansız insanlarla anlaşma konusunda hiçbir umudum kalmadı.”* Bu da Curzon'un Türkleri nasıl değerlendirdiğinin bir işareti. Çocuğun zekasını orada, hatta geri zekalı bir çocuğun zekasına sahip, bir katırın inatçılığına sahip.

Üçüncü bir strateji, Türklerin kendi aralarındaki çatışmalardan faydalanma. Bu tabii delegasyon arasında değil, bazı Türk delegasyonu ile Ankara arasındaki, bazen iletişimsizlikten, bazen de Ankara'daki ikinci grup milletvekillerinin muhalefetinden yararlanmaya çalışmaları. Bunu da da-

ha çok İngiliz gizli servisinin bu yazışmaları ele geçirmesiyle elde ediyorlar. Fakat İngilizlerin burada yaptığı en büyük hatalardan birisi bu küçümseme onların, Türklerin asıl amaçlarının ne olduğunu anlamasını geciktiriyor. Bazen de anlayamıyorlar. Çoğu zaman da o telgraflarda adı geçen hedefleri hayali ya da fanatiklik olarak nitelendiriyorlar, çok da önemsemiyorlar. Bu da Türklerin lehine işleyen bir durum oluyor.

Bu konuda da özellikle Ankara'nın da bastırmasıyla diyelim, elimizde bir belge olsun, çünkü Ankara'nın da anlaşmayı imzalamaya ihtiyacı var, Rambold gene Türklerin ne olursa olsun bir anlaşma imzalamadan dönmeyeceklerini düşünüyor ve bu konuda da aynen şunları söylüyor: *"Türkler endişelenmeye başladı. Eğer Türkiye Büyük Millet Meclisinin kötü bulacağı bir anlaşmaya dönerlerse başları derde girecek, fakat eli boş dönerlerse bu kadar zaman ve parayı boşa harcamakla suçlanacaklar. Sonuçta her iki durumda da boyunlarından yakalanacaklar. Onlar için üzüldüğümü söyleyemem, çünkü hayatım boyunca bunlar gibi domuz kafalı, aynen bunu söylüyor, 'pig head' diyor, domuz kafalı, aptal ve rahatsız edici insanlar sürüsüyle karşılaşmamıştım."*

Tabii Türk delegasyonu için de eli boş dönmek büyük riskler taşıyordu. O da kabul edilebilir ama ben daha çok uluslararası boyutuna baktığım için içerdeki kavgayla pek de ilgilenemedim.

Dördüncü taktikleri de tehdit. Bu Lord Curzon'un en çok başvurduğu araçlardan birisi. Hatta başa geçen muhafazakar hükümet kesinlikle bir savaş istemediğini söylemesine rağmen Curzon bu savaşa dahi gitmek konusunu, özellikle Musul konusunu çok sık kullanıyor ama diğer kullandı-

ğı silahlar da var. Bunlardan birisi, hepimizin çok iyi bildiği, aynen İsmet Paşa'ya şunları diyor: *“Güçlü ve bağımsız Türkiye muhtemelen paraya ihtiyaç duyacaktır. Tecrübelerime göre para isteyen herkes önce Londra'ya gelir. Bu durumun önceden tasavvur edilmesinde fayda görürüm.”* Daha sonra kapitülasyonlar görüşülürken de New York Times Gazetesi'ne de şu demeci veriyor: *“Türklerin refahı yabancıların yardımına bağlıdır.”* Bu arada Türkiye'deki İngiliz İş Adamları Derneğinin bir toplantısından gelen mesajı okuyor ve bu iş sahiplerinin kapitülasyonların kaldırılması halinde Türkiye'yi terk edeceklerini ve bunun da Türkiye'nin ekonomik açıdan yıkılması anlamına geleceğini söylüyor.

Diğer bir tehdit de, söylediğim gibi, özellikle savaş kozunu her zaman kullanması.

Türkiye'nin stratejilerine geldiğimizde, İsmet Paşa daha ilk günden Türkiye'nin egemen ve eşit bir devlet olduğunu özellikle vurguluyor. Bu sembolik olarak da yapıldığı gibi, bazen sözleriyle de, davranışlarıyla da yapıyor. Örneğin, Konferansın açılışında İsviçre devlet başkanından sonra Curzon konuşuyor. Programda olmamasına rağmen İsmet İnönü de çıkıp saatlerce konuşuyor. Daha sonra Ermeni suikastçıların tehdidi olduğu kendisine bildirilmesine rağmen makam arabasından Türk bayrağını hiçbir zaman indirmiyor Lozan'da dolaşırken.

Demin de belirttiğim gibi, İsmet Paşa'nın kullandığı birinci en önemli strateji Misak-ı Milli. Bunu şu açıdan kullanıyor: *“Eğer biz bu Misak-ı Milli'nin dışında bir anlaşma imzalarsak Türkiye Büyük Millet Meclisi kesinlikle kabul etmeyecektir.”* O yüzden burada sizin de, bizim de harcadığımız za-

man boşa geçecektir. Tabii bu Misak-ı Milli de aslında yeni kurulan Türkiye devletinin egemenliğinin de bir garantisi. Tabii bu egemenlik ilkesine yaptığı bu vurgu Lord Curzon'u rahatsız ediyor. Orada aynen şunu söylüyor İsmet Paşa'ya milli egemenlik lafını çok tekrarlayınca: *"İsmet bana bir müzik kutusundan başka bir şey ifade etmiyorsun. Aynı şarkıyı bizi bıktırıp usandırana kadar çalıyor-sun. Milli egemenlik, milli egemenlik, milli egemenlik."* Daha sonra 1922 Aralıkta, 29 Aralıkta New York Times'ta da aynen şöyle diyor: *"Türkler bütün müttefik önerilerini reddetmişlerdir. Karşılığında Türkiye'nin milli egemenliği konusunda vaazdan başka bir şey elde edemedik. Keşke İsmet o egemenliği alıp da bir kasaya saklasa da biz de kurtulsak."* Muhtemelen daha kötü bir şey söylemişti orada ama sadece "kasa" diye çevirmişler.

Özellikle yabancılara tanınan yasal ayrıcalıklar konusu Amerikalıları da rahatsız etmiş ki kendileri Konferansın resmi bir tarafı olmamasına rağmen, sadece gözlemci düzeyinde katıldılar ve Türklerin Amerikan elçisi Chile Türklerin kapitülasyonları reddetmesine temel oluşturan egemenlik iddialarını şöyle değerlendiriyor: *"Türklerin egemenlik anlayışı izolasyondan başka bir şey değildir ve böyle bir politika kötü sonuçtan başka bir şey getirmez. Sadece uzlaşan, işbirliği yapan ve sonuca ulaşmaya katkıda bulunan egemen devletler ilerlemeye açıktır."* Eğer uzlaşmıyorsanız, işbirliği de yapmıyorsanız egemen olmanızın bir anlamı yok, daha sonra da diyor ki, *"Asya'nın atıkları içinde kaybolup gidersiniz"* diye de bir tehdit savuruyor.

Bunların dışında tabii Japonya da müttefiklerin katılımcısı. Japon temsilcisi bile bu konuda Türkiye'yi eleştiriyor, Baron Hayaşi, gene aynı ga-

zetede. Kendisinin uzun yıllar kapitülasyonlar altında yaşamış bir ülke adına konuştuğunu belirtiyor bu gazetede ve şöyle diyor: “Japonya bu kapitülasyonlardan yirmi senede kurtuldu ve bu sürede Japonya’nın adil olduğunu göstermesi üzerine süper devletlerin buna razı olduğu belirtildi. Türkiye bunu niye yapmıyor? Müttefikler Türkiye’ye adil davranıyorlar. Umarım Türkiye bunu kabul eder, yoksa arkasından felaket gelecek.” Bize en yakın bulduğumuz bir Asya devleti bile Türkiye’nin kapitülasyonları reddetmesinin ne kadar kötü sonuçlar doğuracağını söylüyor.

İsmet Paşa’nın da bu iddialara yanıtı gene aynı gazetede şöyle: “Türkler için yeterli ve iyi olan yasalar yabancılar için de iyidir. Eğer Türkiye’de yaşamak istiyorlarsa bu yasalara da uymak zorundalar. Bize getirdikleri bu kısıtlamaları diğer devletlere getirmiyorlar. Niye özellikle bize yapıyorlar?” diye şikayette bulunuyor. Daha sonra Mustafa Kemal’e çektiği ve İngiliz gizli servisi tarafından ele geçirilen telgrafta da şunları söylüyor: “Müttefiklerin görüşme metotları çok fazla yorucu ve rahatsız edici. Kaba ve kokuşmuş talepleriyle bizi bir çıkmaza sürüklemek istiyorlar. Her sorunda arkamızı duvara dayamak zorunda kalıyoruz. Ya onlar bizi dize getirip Sevr türü bir anlaşma imzalatacaklar ya da biz onları dize getireceğiz ve medeni ve bağımsız bir ülkeye yakışan bir barış anlaşması imzalatacağız.”

İkinci strateji İsmet Paşa’nın uyguladığı, dengeleme stratejisi. Bunu da Sovyetler Birliği’yle ittifak yaparak müttefikleri, en azından gücünü boğazlar konusunda dengelemek. Ama son anda, çünkü Mustafa Kemal ve İnönü aslında daha sonra başlarına gelebilecek tehlikeyi de seziyor, çün-

kü Sovyetler'le baş başa kalmak da büyük bir tehlike, İngiliz önerisini kabul ederek Rusları da kızdırıyoruz. Bu aslında İsmet Paşa'nın uyguladığı çok ince diplomatik taktiklerden birisi. Bu Türkiye'nin işine çok uzun yıllar yarayacaktır; Batıyla Sovyetler Birliği arasında denge kurmak. Bu dengeden de biz İkinci Dünya Savaşı'nda çok büyük faydalar görmüştük.

Üçüncü taktik oyalama. İsmet Paşa sıkıştığı durumlarda oyalamaya çok başvuruyor. Önce ek süre istiyor istişare için ve daha çok yaptığı şey, Lord Curzon'un taleplerine karşı çıkıp saatlerce vaaz veriyor. Zaten bu konuşmalar en sonunda Lord Curzon'u da artık yıldırıyor. O da konuşamaz hale geliyor.

Curzon da bu konuda şunu söylüyor: İsmet özellikle azınlıklar konusunda yaptığı konuşmalara şu değerlendirmeyi yapıyor: *“İsmet bu konuda saatlerce konuştu. Bu konuşma, tarihsel saptırmalar her milletin önemli bir şahsiyetinin Türkler lehine söylediği sözler Ermenilere karşı iftira ve düşmanlık içeren saptırılmış olaylar, milletler cemiyetini küçümseyen hakaret dolu sözler ve Türkiye’de Türk kanunlarının yetkisi dışında herhangi bir azınlık sorununun olmadığına dair inkar içermekteydi.”* İsmet Paşa bu tutumunu ertesini gün de değiştirmeyince, en sonunda Curzon Konferansı terk etmekle tehdit ediyor. İsmet Paşa'nın bazı konularda taviz vermesiyle olay çözülüyor.

Dördüncü taktik, bunun diplomasi, hepimizin bildiği bir konudur belki ama diplomasi literatüründe bir deyim olarak geçtiğini ben de yeni öğrendim. William Clivlant 2004'te yazdığı *“A History of the Modern Middle East”* adlı kitabında bahsediyor ve buna *“Hearing Ear Diplomacy”* ya da

“Kulaklık Diplomasisi” diyor. Curzon Türk taleplerine karşı uzun konuşmalar yaptığı zirada İsmet İnönü kulaklığını kapatıyor. Zaten kısmen sağır. Curzon bir saat, iki saat konuşunca tekrar açıyor, kaldığı yerden sanki hiç Curzon konuşmamış gibi devam ediyor. Bu da en sonunda Curzon’u deli ediyor artık. Bir de Hocam da hatırlattı, İsmet Paşa’nın Fransızca’sı çok iyi olmadığı için sorulan sorulara hiçbir cevap vermeden gene kaldığı yerden okumaya devam ediyor. O da ayrı bir şey.

Son olarak şunu söylemek istiyorum Lozan’la ilgili: Lozan hakikaten bu şartlar altında imzalatılmış bir belge. Ben size sadece bir kısmını verebilirdim bu kısıtlı zamanımızda ama bu konuda çok zengin. Uluslararası ilişkiler literatüründe de bu imaj, kimlik konuları bugünlerde popüler konular. Bir devletin diğer devlete olan bakışı, görüşmeleri nasıl etkiler. Bu şartlar altında bile Türkiye’nin böyle bir anlaşma imzalaması hakikaten çok büyük bir başarı.

Bunu Bruce ??, o da Türkiye konusunda uzman bir yazar şu beş maddede özetliyor: Birincisi, Lozan’da yürütülen Türk politikası gerçekçi bir politika. Hiçbir zaman ütöpik bir politika değil, sistem karşıtı bir politika değil. Uluslararası sistemin içinde varolma çabası. Dolayısıyla emperyalist bir amacı yok, revizyonist bir amacı yok. Tamamen gerçekçi. İkincisi, diplomatların becerikli olması. Becerikli bir diplomasi yürütülmesi. Üçüncüsü, uluslararası sınırlamaların farkında olunması, sınırlamaların dışında, yani bu gerçekleri bilerek diplomasi yürütülmesi. Dördüncüsü, uluslararası güç dengesinin farkında olunması; Özellikle o zamanlar sivirmeye başlayan Sovyetler faktörünün Türkiye tarafından çok iyi kulla-

nılması. Son olarak da ulusal çıkarın çok net bir şekilde tanımlanıp bu çıkarın sonuna kadar taviz vermeden savunulması.

Av. HÜSEYİN ÖZBEK

Sayın Bozdağlıoğlu'na bu çok dikkat çekici sunumu için teşekkür ediyoruz.

Şimdi değerli Hocamız Profesör Doktor Engin Berber'e mübadele konusu, çok önemli bir boyutu Lozan'ın. Söz vermeden önce bir şeyi belirtmek istiyorum. Sayın Bozdağlıoğlu dedi ki, Türkler Lozan delegasyonu, "*Biz Mudanya'dan geliyoruz*" dediler, İsmet Paşa başkanlığındaki Türk heyeti. Ama Lord Curzon ve karşımızdaki emperyal güçlerin oradaki diplomatik temsilcileri, "*Hayır, siz Mondros'tan geliyorsunuz*" dediler. Bu ikisi arasında nasıl bir fark var? Elbette ki bir tarih dersi boyutlarında bu konuda çok şeyden söz edilebilir ama Mondros bir utancın, bir yenilginin, bir silikliğin, bir edilgenliğin anlamı. Çünkü 30 Ekim 1918'deki silah bırakışma anlaşması Mondros Mütarekenamesi. Henüz Lozan Barış Antlaşması olmamış. Türkiye'nin bağımsızlığı uluslararası anlamda hukuken tescil edilmemiş ama Yunan ordusu denize döküldükten sonra, işgalci Yunan ordusu Anadolu'dan, Türkiye'den kovulduktan sonra imzalanan bir ateşkes var, ikinci bir ateşkes anlaşması. Bu, Mudanya Mütarekenamesi veya Mudanya Ateşkesi. Burada artık Türkiye Büyük Millet Meclisinin muzaffer ordularının zaferinden sonra, Anadolu'da hiçbir işgalci Yunan ordusu anlamında kalmadıktan sonra, elbette ki İstanbul'da henüz Fransız birlikleri var, İngiliz birlikleri var, işgalciler var, İstanbul'daki işgal sona ermemiş ama muzaffer bir Türkiye var

artık. Ülkesini işgalcilerden temizlemiş, kovmuş ve daha da önemlisi irade sahibi, özgüvenini yakalamış. Viyana bozgunundan, 1683'ten beri süren bir silikliği, bir edilgenliği, peşin bir teslimiyeti üzerinden atmış bir Türkiye var. Fark bu. İşte, Lozan'da başarıyı sağlayan irade de bu. Böyle bir bağımsızlık duruşudur.

Peki, Lozan gerçekleşmeseydi akıbet ne olacaktı? Türkiye'yi nasıl bir tablo bekleyecekti? İsterseniz burada bir yazarın bir iki cümlesinden size nakilde bulunayım.

Birinci Dünya Savaşı henüz sona ermemişken 1917 yılında bir kitap piyasaya çıkar. Bu kitabın yazarı Viladimir Jabotinski'dir. Yayıncısı da burada şimdi. Geçen yıl, 2007 yılında piyasaya çıkan bir kitap. Kendisi de savaşta bir taraf, bir tarafa angaje olmuş, itilaf güçlerine, İngiliz, Fransız, Rus bağlaşıklığına angaje olmuş birisi Viladimir Jabotinski. Bu savaşın niçin çıktığını belki de en objektif bir biçimde 1917'de, günümüzden hemen hemen 91 yıl önce bu Jabotinski'nin cümlelerinde aramak lazım. Şöyle diyor, düşüncesi şu kitapta: “İngiltere, Fransa, Çarlık Rusyası, İtalya bağlaşıklığı bu savaşı kazanacak. Almanya, Avusturya, Macaristan, Osmanlı ittifakı savaşı yitirecek” diyor. Bu öngörü gerçekleşiyor. “Bu savaşın çıkış nedeni doğu sorunudur, şark sorunudur. Arşidük Ferdinand'ın öldürülmesi bir suikast değildir. Savaş, Osmanlı Asyası'nı paylaşmak nedeniyle çıkıyor. Paylaşımındaki anlaşmazlıktan çıkıyor.” Bu, savaş sürerken söylenen bir şeydir. Burada şunu diyor: Jabotinski'ye göre “Fransızlar Suriye'ye, İngilizler Mezopotamya'ya, Rusya Doğu Anadolu ve Boğazlara, Yunanlılar ve İtalyanlar İzmir'e göz dikmişken Almanya Osmanlı'yı tümüyle himaye altına alma gerekçesiy-

le Doğu'nun tüm zenginliklerine talipti. İşte bu yüzden anlaşma olmadı, anlaşma olmayınca da savaş çıktı" diyor.

Yine Türkiye'ye ilişkin şunu diyor. Son derece ilginç bulacağınızı zannediyorum: "Bir komşunun ağzını tekrar tekrar sulandıran şey bomboş kaynaklar ve şu andaki sahibinin bunları yapmaktan aciz olduğunun farkına varmasıdır. Doğanın boşluktan nefret etmesiyle eski bir inanış vardır. Bu nedenle Türk mirasına olan susuzluk giderilmedikçe bu boşluk asla yok olmayacaktır. Bu susuzluk da ancak savaş yoluyla giderilebilir. Halihazırdaki çatışmalar zaten bu susuzluğu gidermek için ortaya çıktı. Bu nedenden, eğer savaş Türkiye'nin bölünmesini sağlamazsa er ya da geç aynı büyüklükteki bir başka savaşın gelmesi kaçınılmazdır."

Bir de, o zamanki Türkiye'deki Türklerin konumuna ilişkin çok ilginç tespitleri var: "Yalnızca Türk mahkemelerinde ve devlet dairelerinde acil ve sürekli işi olanların Türkçe öğrenmeleri gerekiyordu. Yoksa Türkiye'de Türkçe bilmeye gerek yok. Ekonomik yaşamda ise Türk unsurunun yeri ve önemi yoktur. Tabii yaklaşık 6 milyon Türk köylüsü bulunan ülkede küçük esnaf ve zanaatkarlar arasında hatırı sayılır oranda Türk bulunur, ancak ekonomik faaliyetlerin biraz daha üst düzeylerine baktığımızda hiç Türk bulmuyoruz. Türkiye'nin zenginlik ve toplumsal nüfusunun başlıca kaynağını oluşturan deniz ticaretinde Türk sermayesinin ve zekasının izine bile rastlanmaz. Sermaye çoğunlukla yabancı, çalışanları ise kısmen yabancı, kısmen Rum, Ermeni, Musevi, Suriyeli ve Arap idi. Sıklıkla personel 'Levanten' denilen bütün Avrupa milletlerinin karışımından bir araya gelmiş insanlardan oluşuyordu. Bir Türk katip bulmak gerçekten çok nadirdi. Os-

manlı endüstrisinin henüz gelişmemiş pek az varlığının madenler, tütün, sermayesi yabancı, çalışanlar ise bütünüyle Türk olmayanlardır.”

Size, demografik bir kompozisyon sunduk. Birinci Dünya Savaşı yılları ve önceki yıllardaki Türkiye'nin ve Osmanlı'nın son döneminin kompozisyonu budur.

Yine Jabotinski, bir taraftan duygusal ama uluslararası ilişkilerde duygusallığa yer olmadığı, ekonomik çıkarların bunu tayin ettiği konusunu belki de çok çarpıcı bir biçimde açıklıyor. Türklerle ve Türkiye'ye ilişkin şu değerlendirmeleri de dikkatinize sunarak sözlerime son vermek istiyorum: “Canlı bir vücudu parçalamak konusunda ısrar etmek üzücü bir görevdir. Özellikle ölüme mahkum olan bir insanı tanıyan yazar için üzücü bir durumdur. Eğer insanları iyi ya da kötü olmak üzere iki gruba ayırmak gerekirse Türkler kesinlikle ilk gruba girer. Türkler genellikle dürüst, alçak gönüllü, konuksever ve cömert insanlardır. Her şeye karşın eski askeri zaferleri de ortadadır. Türkler yetenekli devlet adamları yetiştirmişlerdir. ‘Kuşkusuz artık o dönemler mevcut değil.’ Onları bir kez tanıdıktan sonra sevmemek olası değildir. Eğer siyaset sempati üzerine oluşturulabilseydi hiç kimse bu sevimli insanlar tarafından kurulmuş ve sürekliliği sağlanmış olan bir İmparatorluğu yıkmak düşüncesine katlanamazdı. Ne yazık ki siyaset başka etkenleri temel almıştır.”

Evet, değerli dinleyiciler, siyaset günümüzde de başka etkenleri temel alıyor.

Sayın Hocamı biraz beklettim. Buyurun Sayın Engin Berber.

Prof. Dr. ENGİN BERBER

Sayın Başkan,

Değerli Konuklar,

2006 yılında, Lozan Antlaşması'nın 83. yıldönümü nedeniyle İstanbul Barosu'nun düzenlemiş olduğu bir panele konuşmacı olarak katılmıştım. İki yıl sonra bugün, İstanbul Barosu'nun Lozan'ın 85. yıldönümü nedeniyle düzenlediği bir başka panelde yine karşınızdayım.

Sözlerime başlarken öncelikle, beni buraya getiren nazik davet için teşekkür ediyor, ülkemizin; sınırlarının tartışılıp doğal zenginliklerinin yağmalanmaya çalışıldığı bir sırada, egemen ve bağımsız Türkiye'yi kuran antlaşma olan Lozan ve kazanımlarını tanıtmaya konusundaki kararlılık ve duyarlılığından ötürü İstanbul Barosu'nu kutluyorum.

Sayın Özbek benden, Lozan müzakerelerinin önemli konu başlıklarından biri olan mübadele hakkında konuşmamı rica etmişti. Son çeyrek yüzyılda, Türkiye'de hakkında daha çok konuşulur ve yazılır hale gelen mübadeleyle ilgili temel bilgileri verdikten sonra, mübadele konusunda yanlış bilinen ve görmezden gelinen bazı hususlara değineceğim. Kuşkusuz yanlışlıklar- ki bunlardan bazılarının Türkiye'yi köşeye sıkıştırmak amacıyla maksatlı olarak yapıldığı düşüncesindeyim- benim burada dillendireceklerimden ibaret değil. Ancak süremi aşmak kaygısıyla, seçici davrandığımı belirtmek isterim.

Değerli Konuklar,

TBMM Hükümeti'nin dışişleri bakanı ve baş delegeşi İsmet Paşa'nın, Lozan Konferansı'na on dört maddelik kısa bir talimatla gönderildiği bi-

linmektedir. Bu talimatın azınlıklarla ilgili olan dokuzuncu maddesi, iki sözcükten ibaret bir tümceydi: “*Esas mübadeledir*”.

Bizce “*esas mübadeledir*” denmesinin üç temel sebebi vardı:

1. Büyük Devletlerin, azınlıkları koruma bahanesiyle Osmanlı Devleti’ne müdahale ettikleri gibi, henüz adı konmamış olan yeni Türkiye devletine olası müdahalelerini önlemek

2. Yunan yayılcılığının, yani Megali İde-
a’nın nefesini kesmek.

3. Yeni Türkiye devletine *din bakımından* ula-
bildiğince türdeş, yani nüfusunun büyük bir kıs-
mı *Müslümanlardan* oluşan bir ulus yaratmak.

İzninizle bu üçüncü sebebi biraz açmak iste-
rim. Çünkü bu açıklama ile Türk Devrimi ve
onun mimarı Mustafa Kemal’in sözleri ve eylem-
leri arasında, ilk bakışta bir çelişki varmış gibi gö-
rünüyor ama gerçekte yok. Şöyle ki:

Lozan müzakereleri sırasında ve sonraki yıl-
larda Türkiye’de iktidarın, halkı din ve mezhebi-
ne göre tasnif eden yüzyıllık Osmanlı millet siste-
minin etkisi altında olduğu ve bırakınız sıradan
insanları, ulusal kurtuluş savaşına katkı koyan
birçok önemli ismin, kendisini öncelikle Müslü-
man gördüğü söylenebilir. Kısacası Müslüman ol-
mak, Türk olmanın temel koşuluydu demek isti-
yorum. İşin ilginç yanı Türkiye dışında da böyle
algılanmaktaydı. Bu nedenle, Balkanların Hıristi-
yan halkları yüzlerce yıldır, Müslümanlığa geçen
hemşerilerine “*Türkleşti*” demektedir. Birkaç ör-
nek daha vereyim. Böyle olduğu için, Lozan mü-
zakereleri sırasında İsmet Paşa ve Başvekil Rauf
Bey’in yazışmalarında “*Türk Ortodoksları*” deni-

len, Orta Anadolu'nun Türkçe dilli Hıristiyan nüfusuyla Doğu Trakya'nın Türkçe konuşan ancak Hıristiyan olan Gagavuzları, mübadeleye tabi kılınarak Yunanistan'a gönderilmişlerdir. Türkiye'nin Bükreş Büyükelçisi Hamdullah Suphi Bey'in çabalarına rağmen, 1930'lu yıllarda Türkiye'ye göçmek isteyen Hıristiyan Gagavuz Türklerinin, Türkiye'ye kabul edilmediği bilinmektedir.

Bakın 1934 tarihli İskân Kanunu'nda, kimlerin Türkiye'ye göçmen olarak kabul edilmeyecekleri sayılırken, “*Türk olmayanlar*” değil, “*Türk kültürüne bağlı olmayanlar*” ibaresi kullanılmıştır. Yani Müslümanlık Türklüğün olmazsa olmaz bir parçası sayılmıştır. Böylece mübadelede uygulamasından başlamak üzere, Türkiye'nin ırken Türk olmadıkları ve bazen hiç Türkçe bilmedikleri halde, değişik halkları 80 küsur yıldır neden göçmen kabul ettiği ortaya çıkmış oluyor.

İsmet Paşa'nın, 20 Kasım (1922) günü, konferansın açılış toplantısından hemen önce, kendisiyle görüşmek isteyen Fransız Başbakanı'na, azınlıklarla ilgili Türk görüşünü açıkça söylediğini biliyoruz. Azınlıklar konusu, Britanya İmparatorluğu baş delegeşi Lord Curzon'un başkanlığını yaptığı, ülke ve askerlik sorunlarını bakan birinci komisyonun yetki alanındaydı. Curzon, söz konusu komisyonun 1 Aralık 1922 tarihli oturumunda, nüfus mübadelesi konusunu tartışmaya açarak sözü, iki aydan beri Milletler Cemiyeti adına Yakındoğu'da göçmenlerin durumunu incelemekte olan Dr. Nansen'e verdi.

Aslen Norveçli bir diplomat olan Dr. Nansen, 1921 yılında Milletler Cemiyeti tarafından, çoğu İstanbul'a yığılmış bulunan Rus mültecilerin sıkıntılarıyla uğraşmak üzere görevlendirilmiş olup

TBMM Hükümeti'nin elinde, bu kişinin Britanya İmparatorluğu'na hizmet ettiğini belirten güçlü kanıtlarla desteklenmiş çok sayıda ihbar belgesi bulunmaktaydı.

Dr. Nansen, “siyasi ve ekonomik gerekçelerle azınlıkların çabuk ve etkili bir şekilde mübadele edilmesini” yani değiş tokuş edilmesini önerdi. Ona göre, “nüfus mübadelesi işinin, hiç olmasa bunun bir kısmının... üç ay içinde gerçekleştirilmesi zorunluydu”. Dr. Nansen konuşmasında ayrıca, “... dört büyük devletin İstanbul'daki temsilcilerinden azınlıkların mübadelesini sağlamak üzere bir anlaşma yapılmasını gerçekleştirmek amacıyla, Türk ve Yunan hükümetleri arasında bir görüşme kapısı açmaya çalışmasını isteyen bir çağrı” aldığını da söylemişti. Dr Nansen'den sonra söz alan İsmet Paşa, İstanbul'dakiler dahil olmak üzere, mübadelenin Türkiye'deki tüm Rum nüfusu kapsayacak şekilde zorunlu olması yönündeki Türk görüşünü bildirmişti.

Değerli Konuklar,

Dr. Nansen'in “siyasi” derken ne kastettiğini birazdan açıklayacağım. “Ekonomik” derken kastettiği ise, her iki tarafta terk edilecek topraklara yerleştirilecek göçmenlerin, kendilerini besleyecek ürünü 1923 yazında bizzat hasat etmeleriydi.

Dr Nansen'in konuşmasından, mübadelenin gerekliliği konusunda tüm tarafların fikir birliği içinde olduğu anlaşılmiş ve ayrıntıları tartışarak, konuyla ilgili anlaşma metnini kotaracak olan, Nüfus Mübadelesi Alt Komisyonu aynı gün kurulmuştu. Başkanlığını İtalyan delege Montagna'nın yaptığı alt komisyon Büyük Britanya, Fransa, Türkiye ve Yunanistan'ın vereceği birer delegeden oluşturulmuştu. Türkiye'yi Dr. Rıza Nur'un temsil

ettiği alt komisyondaki uzun ve çetin tartışmalar üç nokta üzerinde yoğunlaşmıştır:

1. Mübadelenin gönüllü mü yoksa zorunlu mu olması gerektiği
2. Kimleri kapsayacağı
3. Batı Trakya ile İstanbul kentinin sınırlarının belirlenmesi.

Bir milyona yakın Rum göçmenin Yunanistan'a yığılmış olmasından kaynaklanan aciliyetten ötürü, nihai anlaşmanın ortaya çıkması beklenmeden, 30 Ocak 1923'te, "*Yunan ve Türk Halklarının Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol*" başlıklı bir belge imzalandı. Bu belge, Lozan Konferansı'nda tarafların nihai anlaşmadan önce üzerinde mutabık kaldıkları iki metinden biridir. Diğer metin aynı gün imzalanan, "*Sivil Rehinelere Geri Verilmesi ve Savaş Tutsaklarının Mübadelesine İlişkin Türk-Yunan Anlaşması*"dır.

İzninizle, mübadeleyi düzenleyen sözleşme ve protokolü özetlemek istiyorum. Sözleşmeye göre, Türk topraklarında yerleşmiş Rum-Ortodoks dininden Türk uyruklarıyla Yunan topraklarında yerleşmiş Müslüman dininden Yunan uyrukları, 1 Mayıs 1923 tarihinden başlayarak mübadele edilecekti. Bu kimselerden hiçbiri, Türk Hükümeti'nin izni olmadıkça Türkiye'ye, Yunan Hükümeti'nin izni olmadıkça Yunanistan'a yeniden dönerek yerleşemeyecekti (Madde 1). Mübadele İstanbul'da oturan Rumları ve Batı Trakya'da oturan Müslümanları kapsamayacaktı. "*İstanbul Rumları*" ifadesiyle, 1912 tarihli kanunla sınırları çizilmiş İstanbul Belediye alanı içinde, 30 Ekim 1918 tarihinden önce yerleşmiş bulunan bütün Rumlar İstanbul Rumları ve 1913 tarihli Bükreş

Antlaşması'nın koyduğu sınır çizgisinin doğusundaki bölgeye yerleşmiş bulunan Müslümanlar, Batı Trakyalı Müslümanlar sayılmaktaydı (Madde 2). Nihai anlaşmanın 14. maddesi ile Türkiye'ye bırakılan Gökçeada ve Bozcaada'da yaşayan Rum-Ortodoks halk da mübadeleden muaf tutulacaktır. Mübadele kapsamındaki kişilerin mülkiyet hakları ve alacaklarına hiçbir zarar verilmeyecek (Madde 5), bu kişiler herhangi bir vergiye tabi olmayacak, cemaat taşınır malları da dahil, her türlü taşınır mallarını yanlarında götürmekte serbest olacaklardı (Madde 8). Götürülemeyen taşınır malların dökümü yapıp değerleri saptanacak, bunlar gidenlerin geride bıraktıkları taşınmazlarla birlikte, bir Karma Komisyon tarafından tasfiye edilecekti. Bu tasfiyeler sonucu ortaya çıkacak para tutarı, tasfiyenin yapıldığı ülke hükümetinin göç edilen ülke hükümetine karşı borcu kabul edilecek ve göç eden kişiye, göç ettiği ülkede ardında bıraktığı mallara eşdeğer ve nitelikte mal verilecekti. Tasfiye işlemi sona erdiğinde, eğer hükümetlerden biri ötekine borçlu kalırsa, bu borç peşin olarak ödenecekti. Borçlu süre isterse, belli koşullarda taksit de yapılacaktı (Madde 9-14).

Mübadeleyle ilgili çeşitli sorunların, 10 Haziran 1930'da imza edilen Ankara Sözleşmesi ile mümkün olabildiğini belirttikten sonra, başlıklar altında yanlış bilinen ve görmezden gelinen bazı hususlara değinmek isterim.

1. Sayıca az olan Türk mübadillerin, yerleşme konusunda Rum mübadilleri kadar sıkıntı çekmediği iddiası.

Bilindiği üzere, Türkiye'den mübadeleye konu olan nüfusun göç etmesi, iki farklı süreçte gerçekleşmişti. İlk süreç, Yunan İşgal Ordusu'nun

Anadolu'yu boşaltmak zorunda kaldığı 1922 Eylülünde, işgal bölgesi içinde yaşayan Rumların göç etmesidir ki, bunların sayısı 1.000.000'a yakındır. İkinci süreç, 30 Ocak 1923 tarihli sözleşme ve protokolün imzalanmasından sonra göç edenlerdir ki, bunların sayısı 200.000 kadardır. Bu durumda, her iki süreçte Türkiye'den ayrılıp Yunanistan'a göç edenlerin toplamı 1.200.000 olmaktadır.

Yunanistan'dan Türkiye'ye mübadiller, sözleşme ve protokolün imzasından sonra, yani ikinci süreçte göç etmişlerdir ki, bunların sayısı takriben 355.000'dir. Mübadiller arasında nicelik olarak bir eşitsizlik vardır ama bu eşitsizlik ilk bakışta görülenden daha küçüktür.

Çünkü Lozan'da imza edilen sözleşme ve protokolün 3. maddesinde, “*karşılıklı olarak Rum ve Türk nüfusu mübadele edilecek toprakları, 18 Ekim 1912 tarihinden sonra (yani Balkan Savaşı'nın çıkmasından sonra) bırakıp gitmiş olan Rumlar ve Müslümanlar, birinci maddede öngörülen mübadelelerin kapsamına girer sayılacaklardır*” denmektedir.

Acaba, 18 Ekim 1912 tarihinden sonra, nüfusu mübadeleye tabi topraklardan ayrılmış Rumlar ve Müslümanların sayısı nedir?

Balkan Savaşları'ndan sonraki süreçte, Türkiye'den Ege Adaları ve Yunanistan'a göç etmiş/ettirilmiş olan Rumların sayısı, Yunanistan Sosyal Yardımlar Bakanlığı'nın yaptığı resmi yayınlardan öğrenilebilir. Bu insanların 3/4'ü, Mondros Mütarekesi'nden sonra ve Yunan işgali sırasında Türkiye'ye dönmüş olduklarından sizleri sayılara bağlamak yerine, sadece sözünü ettiğim yayınların ismini vereceğim. *Göçmenlere Yardım 1917–1920* (İ Perithalpsis ton Prosfigon) Atina, 1920 ve Hr. Mi-

hail Elianu, *Yunan Yardımının Bilançosu* (To Ergon tis Ellinikis Perithalipseos), Atina, 1921. Aynı süreçte, Yunanistan'ın nüfusu mübadele edilecek topraklarından Türkiye'ye, 125.000'nin üzerinde Türk ve Müslüman göç etmiştir ki, böylece mübadele olan Türk ve Müslümanların sayısı 480.000'e yükselmektedir (1.200.000'e karşılık 480.000).

Ancak 1828–29 Osmanlı Rus Savaşı'ndan 1. Dünya Savaşı'na uzanan süreçte, Osmanlı Devleti'ne göç eden Türk ve Müslümanların sayısı 7.000.000 civarındadır. (Bu sayı mübadele gerçekleştiği tarihte, Yunanistan'ın sahip olduğu nüfusun yaklaşık iki katı kadardır.) Bu insanların oldukça büyük bir kısmının, Batı Anadolu'da iskân edilmiş ve edilmeye çalışılmakta olduğu unutulmamalıdır. Söylediğimi temellendirmek tek bir örnek vermekle yetineceğim. Balkan Savaşlarından hemen sonra İzmir'e bağlı Bergama, Menemen, Foça ve Çeşme'de iskân edilen Müslüman ve Türk göçmenlerin sayısı 55.000 civarındadır. Bunlar Edirne, Selanik, Manastır, Üsküp, Yanya, İşkodra, Ege Adaları, Filibe, Girit, Bingazi, Bitlis, Erzurum ve Van'dan gelmişlerdi.

İşgal sürecinde, Yunan Ordusu ve Rum milislerin organize saldırıları sonucu Batı Anadolu'da yaşayan 300.000 Türkün evlerinden çıkarılıp sürüldüğü ve Yunan Ordusu'nun çekilirken, işgal ettiği bölgeyi yakıp yıktığı ve yağmalandığı unutulmamalıdır. Bırakınız mübadele ile gelecek göçmenlerin yerleşmesini, işgalden sonra bölgenin yerli halkının başını sokacağı dört duvar bulması dahi çok zordu. Ayrıca Türkiye'nin kurtuluşu için kanı ve canı pahasına mücadele edenlerin, emval-i metruke denilen Rumlara ait taşınmazları talep ve işgal ettikleri de oluyordu.

Daha Yunanistan'dan mübadiller gelmeden, Rumlara ait taşınmazların 2/3'ünün, o zaman "felaketzede", "harikzede" (Yangın mağduru), şark muhacirleri, hatırlı kimseler ve fırsatçılarca işgal edildiği bilinmektedir. Birçok bölgede, Rumların bıraktığı evlerin kiremitlerinden, döşeme tahtalarına, kapılarından pencere pervazları ve mermer alınlıklarına varıncaya kadar ihtiyaç sahiplerince sökülüp götürüldüğü ya da yine fırsatçılarca satılmak üzere pazara çıkarıldığı da çok olmuştur.

Ve vaktimiz sınırlı olduğu için değinemediğimiz diğer nedenlerle, Rum mübadillere oranla sayıca az olan Türk mübadillerin, yerleşme ve yeni yaşamlarına uyum konusunda daha az sıkıntı çektiği iddiası doğru değildir. Bunlar Rum mübadillerin Yunanistan'da karşılaştığı sıkıntıların hepsine maruz kalmışlardır.

Bu arada, Rum mübadillerin sayısının Türk mübadillerden çok olduğunu özellikle vurgulayan birçok kaynak nedense, mübadeleye tabi Rumların ne kadarının gerçekten Türkiyeli olduğu konusunu hiç sorgulamamaktadır. Sayı vermemiz mümkün olmamakla birlikte, bunların önemli bir kısmının Tanzimat döneminden itibaren Türkiye'ye gelip yerleştiği kaynaklardan okunmaktadır. Başka bir deyişle, Rum mübadillerin çoğu, Doğu Roma İmparatorluğu (Bizans) bakiyesinden olan kadim Rum halkından değildiler.

2. Zorunlu mübadeleyi Türk tarafının dayattığı iddiası.

Ülke ve askerlik sorunlarına bakan birinci komisyonunun, 1 Aralık 1922 tarihli toplantısında, Milletler Cemiyeti yetkilisi Dr. Nansen'in, Türk ve Yunan tarafına "azınlıkların çabuk ve etki-

li olarak mübadele” edilmesini önerdiğini az önce belirtmiştim.

İsmet Paşa’dan sonra söz alan Yunanistan’ın baş delegesi Venizelos, önce nüfus mübadelesinin gönüllü olmasını söylemişse de ardından, İstanbul’da oturan Rum nüfus hariç tutulmak kaydıyla, gönüllü ya da zorunlu bir mübadeleyi göz önünde tutmaya hazır olduğunu belirtmişti.

Bunun üzerine komisyon başkanı Lord Curzon söz alarak, mübadelenin gönüllü olamayacağını nedenleriyle açıklamıştır. Curzon Yakındoğu’daki azınlık sorunlarının sona ermesi için, yani kalıcı barış için mübadelenin zorunlu olmasını, ancak mübadeleden muaf tutulacaklar için ayrıca görüşülmesi gerektiğini söylemişti. Aslında Dr. Nansen’in, mübadele derken sözünü ettiği “siyasi” gerekçe tam buydu. Görüldüğü üzere mübadelenin zorunlu olmasını Türk tarafı sadece istemiş, dayatan Britanya İmparatorluğu olmuştu.

Neden? Bizce bunun iki temel sebebi var:

1. Britanya İmparatorluğu, azınlıklar nedeniyle Türkiye ve Yunanistan arasında çıkacak ve savaşa dökülecek bir anlaşmazlık halinde, Yakındoğu’ya güç gönderemeyeceğini biliyordu.

2. Zorunlu olması halinde sayıları 1.200.000’e dayanacak Rum göçmenleri, ulusal kaynaklarından iskân edip üretime geçirmesi mümkün olmayan Yunanistan’ın dış borca gereksinim duyacağı açıktı. Britanya İmparatorluğu’nun başını çektiği Avrupa emperyalizmi, Yakındoğu’daki çıkarları için Anadolu’ya sürdüğü Yunanistan’ın 100.000 evladını kaybetmesine neden olmakla kalmamış, Anadolu’daki savaşı sürdürmesi için açtığı kredilerle Yunanistan’ı girtla-

ğına kadar borca da batırmıştı. Şimdi mübadillerin iskânı için gerekli para verilerek, Yunanistan'a vurulmuş ekonomik pranga pekiştirilecekti. İlginç olan bunun, barış ve insani yardım kisvesi altında yapılacak olmasıydı. Bu anlattığım durumun, günümüzde Irak'ta olup bitenlere ne kadar benzediğini anlamışsınızdır. Mübadillerin iskânı için 10.000.000 Sterlin harcayan Yunanistan'ın, anapara ve faizlerini ödeyemediği için, 1932 yılında iflas ettiğini anımsatmak isterim.

Esasen Venizelos'un, mübadelenin zorunlu olmasını istemek dışında bir seçeneği yoktu. Çünkü Rum göçmenler ancak, Yunanistan'daki Müslümanlar göç ederlerse ev ve arazi sahibi olabilirlerdi. Nüfus Mübadelesi Alt Komisyonu Başkanı Montagna'nın, 8 Ocak 1923'te Lord Curzon'a sunduğu bir raporda, Yunan delegelerinin mübadelelinin gönüllü olmasını yazılı olarak belirtmelerinin soruna neden olduğu, Türk delegelerinin bu teklife karşı çıktığı ve daha önce alınmış karardan, yani zorunlu mübadeleden vazgeçilmediği yazılmaktadır. Görüldüğü üzere Venizelos, Ülke ve Askerlik Sorunları Komisyonu'nda verdiği sözü alt komisyonda tutmak istememiştir. Böyle davranmasının nedeni, Batı'dan borç almanın alt yapısını hazırlamak ve 1920'den itibaren göçmen alımında bazı kısıtlamalara giden Amerika'yı esnetmek istemesindendi.

3. Mübadelenin bir “*etnik temizlik*” ve “*etnik arındırma*” projesi olarak sunulması.

30 Ocak 1923 tarihli sözleşme ve protokolle hukuki bir dayanağa kavuşan mübadelenin, bir “*etnik temizlik*” veya “*etnik arındırma*” projesi olarak sunulması fevkalade yanlıştır.

“Etnik”, Yunancada “ulus” anlamına gelen “ethnos” sözcüğünden dilimize girmiştir. Az önce kısaca değinmişim. Mübadele ile Türkiye’ye gelenlerin tümü ırken Türk olmadığı gibi, Yunanistan’a gidenlerin tümü de Yunanlı değildi. Yunanistan’a gidenler içinde, Orta Anadolu’nun Türkçe dilli Hıristiyan nüfusu ile Doğu Trakyalı Gagavuzlar gibi Türkler ve örneğin bir miktar Çerkez vardı. Keza Türkiye’ye gelenler içinde Arnavutlar, Boşnaklar, Pomaklar ve Çingeneler bulunmaktadır. Türkiye’ye gelenlerin ortak yönü, tümünün Müslüman olmasıdır.

Bilindiği üzere “*etnik temizlik*” ibaresi, 1990’lı yılların başında, Yugoslavya dağılırken Sırp faşizminin Müslüman Boşnakları sürmesi ya da zorunlu göçe tabi tutmasını anlatmak için değil, topluca katledilmelerini anlatmak için kullanılmış bir ibaredir. Alman faşizminin, II. Dünya Savaşı yıllarında Yahudilere ve bazı başka halklara yaptığı, ayrıntıları hepimizce malum uygulamalar için kullanılan ibare ise “*etnik arındırma*”dır ki, “*etnik temizlik*” ile eş anlamlıdır ve her ikisi de insanlık suçudur.

Mübadele için Rum-Ortodoks nüfusla Müslüman nüfusun ayrıştırılması denebilir. Ancak hangi bağlamda olursa olsun, mübadeleyi bir “*etnik temizlik*”, “*etnik arındırma*” ya da “*erken bir etnik temizlik denemesi*” şeklinde sunmak, gerçekliğe uygun düşmeyen son derece yakışıksız ve maksatlı bir tavidir.

4. Mübadelenin bir insan hakları ihlali olduğu iddiası.

Mübadeleyi bir insan hakları ihlali gibi sunmak da, fevkalade sakıncalıdır. Bilindiği üzere in-

san hakları, hukuki ve insani boyutu olan bir konudur.

Eğer hukuki boyut kastediliyor ise, ciddi bir yanlış yapılıyor demektir. Çünkü mübadeleye ilişkin sözleşme ve protokol imzalandığı sırada, uluslararası hukukta insan haklarından ziyade azınlık hakları kavramı vurgulanmaktaydı. Bireyi merkeze alan insan haklarının, uluslararası hukukta bir değer haline gelmesi çeyrek yüzyıl sonra, 1948 yılında BM İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ile olmuştur.

Mübadelenin insani olmayan bir boyutu elbette vardır. Yüz binlerce insanın iradeleri dışında, yaşadığı toprakları bırakıp gitmek zorunda bırakılması çok ağır bir bedeldir. Bu insanların çektiği acılar gerçekten büyüktür ve kendileri dışında hiç kimsenin bunu hakkıyla duyumsayabilmesi mümkün değildir.

Ben zorunlu mübadelenin, Ege havzasında barış ve istikrarı kuran, son derece yerinde bir uygulama olduğunu düşünenlerdenim. Yapılmamış olsaydı, Yunan Ordusu'nun İzmir'i işgaliyle başlayıp üç buçuk yıl süren kanlı boğazlaşmanın tarafı olmuş bu insanların hiçbir şey olmamış gibi, nasıl bir arada yaşayabileceği sorusuna verebileceğim mantıklı bir yanıtım yoktur. Lord Curzon'un da benim gibi düşündüğü, 1923 yılında sarf ettiği şu sözlerinden anlaşılmaktadır: *“Kanımca bir nüfus mübadelesi ne kadar iyi yürütülürse yürütülsün, iki ülkeden mübadeleye dahil olan çok sayıda kişi için büyük zorlukları, belki büyük bir fakirleşmeyi beraberinde getirecektir. Ama ne var ki bu zorluklar ne kadar büyük olursa olsun, aynı insanların hiçbir şey yapılmaması durumunda yaşayacağı zorluklardan daha azdır”*.

Eğer zorunlu mübadeleye insani boyutuyla bir insan hakları ihlali deniyorsa, bunun sorumlusu kuşkusuz sözleşme ve protokolün altında imzası bulunan tüm devletlerdir.

5. Rum mübadillerin terk ettiği yerleşim merkezlerinin, mübadeleden önceki ekonomik düzeylerine ulaşamadıkları iddiası.

Bu iddiayı ilk kez, İzmir'in şirin kazalarından olan Karaburun'da katıldığım bir panelde duymuştum. Bu iddiayı dile getiren dinleyici, ne Karaburun'un Osmanlı idari örgütlenmesi içindeki yerini, ne de 1920'li yılların başında, Türkiye'deki bir yerleşim yerini incelemek için bakılması gereken temel kaynakları biliyordu. Hiçbir zaman, mübadeleden önceki parlak ekonomik durumuna ulaşamadığını iddia ettiği Karaburun, gerçekte o tarihlerde İzmir Sancağı'nın nüfus ve ekonomisi en küçük olan kazasıydı. Eğer aradan 80 küsur yıl geçtikten sonra, bugün değişen bir şey yoksa, bunun nedeni niye mübadele olsun? Geri kalmışlığın nedeni olarak bölgenin coğrafi yapısından, ulaşım imkânlarına, merkezi yönetimin bakışı ve yerel yönetimlerin uygulamalarına uzanan bir dizi etkeni soruşturmak gerekmez mi?

Biran bu iddianın doğru olduğunu varsayalım. O zaman, mübadeleden önceki konumuyla karşılaştırılamayacak kadar gelişmiş ve zenginleşmiş örneğin Çeşme, Foça ve diğer yerleşim merkezlerimizin durumunu nasıl açıklayacağız? Zorunlu mübadele bu yerleşim merkezlerine yaradı mı diyeceğiz? Bu nedenle konuya, hümanist gözükme ve/veya birilerine yaranmak için at gözlüğüyle değil, bilginin rehberliğinde bakmak gerekiyor.

6. Türkiye'nin 1920'li yıllarda yaşadığı ekonomik sıkıntıda zorunlu mübadele ile kaybettiği girişimci sınıfın rolünü abartma eğilimi.

Evet, Türkiye mübadele ile Rumları kaybettikten sonra bazı ekonomik sıkıntılar yaşadı ama bu sıkıntıların kısa sürede aşıldığını vurgulamak isterim. Rumların Türkiye'nin ticari yaşamında Türkler ve mübadele edilmeyen gayri Müslimlerden olan Musevilerden daha etkin olduğu bilinmektedir. 1919 yılında Atina'da basılmış ve benim 1998 yılında bir bölümünü Türkçeye çevirmiş olduğum İzmir'le ilgili bir Yunan ticaret rehberi (*İzmir 1920, Yunanistan Rehberinden İşgal Altındaki Bir Kentin Öyküsü*, İzmir), İzmir'de ekonominin başat aktörünün Rumlar olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Bu rehberin propaganda amacıyla hazırlandığını biliyoruz ama ittihatçıların ekonomiyi millileştirme çabalarına rağmen, İzmir ve art bölgesinde ticari yaşamı daha çok Rumların kontrol ettiğine söyleyen Türkçe kaynaklar da var elimizde. Bence bunların en önemlisi, 1914 yılında İzmir'de basılmış ve şehrin Türk tüccarlarıyla etkinliklerini anlatan 36 sayfalık bir ticaret rehberidir. "İzmir Tüccaran ve Esnefan-ı İslamiyesine Mahsus Rehber" başlıklı bu çalışmanın giriş bölümünde, Rumların ticaretteki üstünlüğü defalarca vurgulanmıştır.

Ancak söz konusu rehberden aynı zamanda, Türklerin İzmir ticaretindeki yerinin hiç küçümsemeyecek bir konumda olduğu da öğrenilmektedir. Yani İttihatçıların attığı tohumlar yeşermiştir. Rumlar Batı Anadolu'nun üzüm, incir, pamuk, tütün, zeytinyağı, afyon sakızı ve halı gibi, çoğu tarım ürünü ihraç mallarının, dünya pazarına çıkmasına aracılık ediyordu ve Türkiye'den ayrıldık-

larında, yabancı alıcılar ile Batı Anadolu'nun Türk üreticileri arasındaki bağ kopmuştu.

Ancak 1923-1928 yılları arasında İzmir'de yayınlanmış gazetelere bakıldığında, ticari yaşamda Rumların gitmesiyle ortaya çıkan boşluğu Türk ve Musevi tüccar, komisyoncu, ithalat ve ihracatçının doldurduğu görülmektedir. Yeri gelmişken, bu konuyla ilgili ve ne yazık ki, iddia sahiplerinin hiç bilmediği bir başka kaynaktan söz etmek isterim. Bu kaynak, İzmir Ticaret Odası Başkanı Alaiyelizade Mahmut Bey'in, 1925 yılında kaleme aldığı (İstanbul Sanayi ve Ticaret Odası Mecmuası'nın 5. sayısında (Mayıs 1925) yayımlanmıştır) bir rapordur. Söz konusu raporda, mübadeleden sonra Batı Anadolu'da tarımsal ve sınai üretimin nasıl arttığı, rakamlar eşliğinde anlatılmaktadır. Ayrıca mübadil bazı Rumların, mübadeleden sadece bir yıl sonra, Avrupa'nın şu veya bu devletinin vatandaşı olarak İzmir'e dönüp, ticarete bıraktıkları yerden devam ettiği de bilinmektedir.

Bu arada hazır mübadeleyi konuşuyorken, unutulmaması gereken husus, bu uygulamaya sebebiyet veren şeyin ne olduğudur. İstisnalar elbette var, ancak Osmanlı Devleti uyruğunda olup İstanbul, Batı Anadolu ve Doğu Trakya'da ikamet etmekte olan on binlerce Rum, 1919-1922 yılları arasında, her türlü hak ve hukuku ihlâl ederek Türkiye'yi işgal eden Yunan Ordusu'na asker yazılmıştır. Bu durum esasen, Yunanistan Osmanlı Devleti'nden ayrıldıktan, yani 1830 yılından sonra, Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında yapılmış her savaşta yaşanan bir durumdu. Ceza hukuku kitaplarına bakınız, dünyanın neresinde olursa olsun böyle davranmak suçtur ve bu suçun adı da vatana ihanettir.

Batı Anadolu Rumları, sadece Yunan Ordusu'na asker yazılmakla kalmamışlar, Küçük Asya Savunma Örgütü (Mikrasiatiki Amina) denilen ve 20.000 kişiden oluşan bir milis gücü de kurmuşlardır. Bu milis gücüyle ilgili dokümanları Atina'daki Genel Devlet Arşivi'nde görmüş ve doktora tezimde yazmışım.

İşte zorunlu mübadelenin temelinde bunlar vardır. Sonradan mübadil sayılacak 1.000.000'a yakın Rumun, Yunan Ordusu'yla birlikte palas pandiras Anadolu'dan ayrılmaları bundandır. Kalsalardı ihanet edenleri, eğer genel bir af ilan edilmez ise, Türk mahkemelerinde, "Hıyanet-i Vataniye Kanunu"na göre yargılanıp mahkûm edileceklerdi. TBMM Hükümeti genel bir af ilan etse bile, işgal yıllarında yaşananlardan ötürü, Türk halkının yapacağı olası misillemelere engel olamayabilirdi. Rumlar bu riski göze almak istememişlerdir.

Bu açıklamalarla sözlerime son verirken, sabrınızdan dolayı hepinize teşekkür ediyorum.

YUNANİSTAN'DA RESMÎ MAKAMLARIN TÜRKİYE ALEYHİNE ÇALIŞMALARINDAN BAZI SATIR BAŞLARI

Zamanımız kısıtlı olduğu için, Yunanistan'da resmi makamların yakın geçmişte, Türkiye'nin aleyhine olan adımlarından bazı satır başlarını vermek istiyorum.

Yanlış hatırlamıyorsam, 1982 yılı Yunan Hükümeti'nce, "Kaybedilmiş Vatanları (Hamenes Patrides) Anma Yılı" ilan edilmişti. Bu durumun, 12 Eylül yönetiminin, Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadına dönmesine izin vermesinden sa-

dece bir yıl sonra gerçekleştiğini anımsatmak isterim.

Ardından Yunan Parlamentosu 24 Şubat 1994'te, Mustafa Kemal'in Samsun'a çıktığı 19 Mayıs gününün, "*Pontus Soykırımı Anma Günü*" olarak kabulünü öngören bir tasarıyı yasalaştırdı.

Yine Yunan Parlamentosu, 25 Ağustos 1998'de, 75 yıl önce son Yunan askerinin Anadolu'dan ayrıldığını varsaydığı 14 Eylül gününü, "*Küçük Asya Helenizm Soykırımı Ulusal Anma Günü*" ilan eden bir başka tasarıyı yasalaştırdı. Bu tasarı Türkiye Cumhuriyeti'nin, tarihinin en büyük doğal afetlerinden biri olan, 17 Ağustos depreminin yaralarını sarmaya çalıştığı bir sırada ve Yunanistan Türkiye'nin yardımına koşan ülkeler arasında iken yasalaşmıştı. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi de, 5 Aralık 2003'te aynı tarihi aynı isimle anmayı öngören bir düzenleme yapmıştır.

Bu anma günleriyle ilgili, son çeyrek yüzyılda Yunanistan içinde ve dışında onlarca bilimsel toplantı, yürüyüş, miting, yayın, film, soykırım anıtı açılışı yapılmış ve yapılmaktadır.

İzninizle sözünü ettiğim bu çalışmalar bağlamında, önemmediğim bazı konuları paylaşmak istiyorum. "Kaybedilmiş Vatanlar" ibaresinden başlayalım. Bilindiği üzere Yunanistan kurulduğunda Mora Yarımadası, Kiklat Adaları ve Adriyatik'teki Arta'dan Ege'deki Volos'a uzanan hattın güneyine hükmeden küçük bir krallıktı. Bu küçük krallık neredeyse kuruluşundan beri, kendisinin egemen olmadığı yakın çevresinde yaşayan Yunanlıları, "dış Yunanlılar" olarak tanımlamış ve onların yaşadığı tüm toprakları kendisine bağlayıp birleştirmeyi yani Enosis'i amaçlayan bir dış politika izlemiştir ki, bu "Büyük Ülkü" ya da Yunancasıyla

“Megali İdea” diye bilinmektedir. İşte bu küçük Yunanistan’a dahil olmayan Yunanlıların oturduğu çevredeki topraklara, 19. yüzyılın ikinci yarısında kurtarılmamış vatanlar (Alitrotos Patrides) ismi verilecekti. O tarihlerde bu toprakların, yani kurtarılmamış vatanların tamamı, Osmanlı Devleti’nin elindeydi. Türk Kurtuluş Savaşı’ndan sonra, söz konusu toprakların bir kısmının artık hiçbir şekilde kurtarılamayacağı düşünüldüğünden “kurtarılmamış vatanlar” yerine “kaybedilmiş vatanlar” ibaresi kullanılmaya başlandı. Yunanistan artık bu toprakları değil, 1960’ların sonlarından beri, karasuları ve kıta sahanlığı bağlamındaki savları ile Ege Denizi’ni kurtarmak peşinde.

Öncelikle, az önce sözünü ettiğimiz anma yılı ve günlerinin kabul edilmesine katkı koyan hükümetlerin, siyasi yelpazenin sağında ve solunda yer alan partilerce kurulduğunu belirtmek isterim. Türkiye aleyhtarlığı Yunanistan’da ne yazık ki, kendisini sağ ve solda konumlayan partilerin en kolay buluşabildiği konular arasındadır. Bu partilerin seçmenleri içinde, iki ülke halkı arasında düşmanlığı körükleyecek bu tür adımlara sıcak bakmayan sağduyu sahibi çok sayıda insanın bulunduğunu gayet iyi biliyorum ama bu gerçek durumu değiştirmiyor.

Üzülerek söylemeliyim ki, Türkiye, Yunan milliyetçiliğinin kendisini hedef tahtasına koyan yeni ve açık bir saldırısıyla karşı karşıyadır. Niye böyle olduğu konusunda elbette bir fikrim var ama bu ayrı bir tartışma konusudur. Ancak bu durum, Türkiye’yi Avrupa Birliği içinde görmek istediğini söyleyen Yunan siyasetçilerinin samimiye-tini sorgulamamızı gerektirmektedir. Bu tür asılsız iddiaların, iki tarafın dağ gibi birikmiş sorun-

larını çözmeye ve ilişkilerin normalleşmesine katkıda bulunmayacağı açıktır. Pontus ve Küçük Asya soykırımını iddialarının, yakın gelecekte Yunanistan dışında bir devlet ya da devletlerin ulusal parlamentolarınca kabul edilmeyeceğini kim garanti edilebilir? Türkiye’de hiç kimse, tarihte var olmayan uygulamanın siyaseten kabulü, onu var etmeye yetmez kolaycılığına sığınmamalıdır. Bu tür asılsız iddiaların, uluslararası ilişkilerde nasıl ön koşul yapıldığını Türkiye gayet iyi bilmektedir ve ilgililer, bu adımlar karşısında ne yaptıklarını, bir şey yapıp yapmadıklarını ya da yeterince yapıp yapmadıklarını ciddiyetle sorgulamak durumundadır.

MÜBADELE KONUSUNDA BİLEREK VEYA BİLMİYEREK YAPILAN BAZI YANLIŞLAR

1. Sayıca daha az olan Türk mübadillerin, yerleşme konusunda Yunan mübadilleri kadar sıkıntı çekmediği iddiası.

2. Zorunlu mübadeleyi Türk tarafının dayattığı iddiası.

3. Mübadelenin bir “*etnik temizlik*” ve “*etnik arındırma*” projesi olarak sunulması.

4. Mübadelenin bir insan hakları ihlali olduğu iddiası.

5. Rum mübadillerin terk ettiği yerleşim merkezlerinin, mübadeleden önceki ekonomik düzeye ulaşamadığı iddiası.

6. Mübadele ile girişimci sınıfı göç etmek zorunda kalan Türkiye, ekonomik sıkıntılar yaşadı mı?

Son yıllarda Yunan resmi makamları, Türkiye aleyhine bazı adımlar atmaktadırlar. Yakın

dönem Türk tarihi açısından anlamlı bazı günleri soykırım anma günleri ilan etmektedir. Bunlar ve nedenleri hakkında neler söylenebilir?

Av. HÜSEYİN ÖZBEK

Sayın Berber'e çok teşekkür ediyoruz. Beni de bir sorudan kurtarmış oldu. Not almıştım ben kendi makalelerinden değerli Hocamızın ve kitaplarından çıkardığım notlar vardı; Küçük Asya Savunma Örgütü. Siz bir ülkenin yurttaşısınız, o ülkenin, o devletin pasaportunu taşıyorsunuz, kimliğini taşıyorsunuz. Yabancı bir işgal ordusu ülkenize gelmiş, ülkenizi işgal etmiş, o ordunun emri altına giriyorsunuz, buyruğu altına giriyorsunuz ve kendi devletinize tebaası olduğunuz, buyruğu olduğunuz devlete silah çekiyorsunuz ve 20.000 kişilik de militer bir örgüt kuruyorsunuz.

Bir de şunla tamamlamak istiyorum: Atatürk 1927'deki büyük söylevinde şundan da bahsediyor: "Daha çok Karadeniz bölgesinde faaliyet gösteren Pontus çeteleri başlangıçta 6 000-7 000 silahlı kişi idi. Ama sonradan süreç içinde 25 000'e çıktı" diyor. Dolayısıyla Karadeniz'de 25 000 kişilik bir silahlı güç devlete silah çekmiş, ayaklanmış, Ege bölgesinde işgalci Yunan ordusunun buyruğu altına girmiş. Dolayısıyla bu boyutuyla ve bu nedeniyle de mübadelenin bir kaçınılmazlığı söz konusu ama burada şunu da tekrarlamadan geçmeyelim: Yunanistan'da Yunanistan yurttaşı olan, Yunanistan uyruğu olan Türkler arasında Yunan Devletine 1919-1922 savaşı sırasında silah çeken, kalkışan, kendi devletine karşı silahlı mücadeleyi seçen herhalde Yunanistan'da Türk gösterilemez, olmaz. Teraziyi bu anlamda da hukuk terazisinde

de tartmak, vicdan terazisinde de tartmak ve nesnel olmak gerekiyor diye düşünüyorum.

Şimdi Sayın Hülya Emin sunumunu yapacak ama bir görsel materyalimiz de var. O anlamda bir buradan, İstanbul'dan çıkalım. Batı Trakya'ya doğru bir uzanalım Değerli konuğumuz Hülya Emin'in sunumu için.

HÜLYA EMİN

Ben bir açıklama yapmak istiyorum. Ben hem Rodop İli Türk Kadınları Kültür Derneği Başkanı olarak bu sıfatla buradayım, aynı zamanda gazeteciyim. Konu Lozan olunca TRT İnt için hazırlamış olduğumuz ve Batı Trakya Türklerini konu alan haftalık bir program söz konusu. Bunun ilk bölümünde Batı Trakya Türklerinin kısa bir tarihçesine değinmiştik. Batı Trakya'nın Osmanlı'nın eline geçişinden, fethinden Lozan Barış Antlaşmasının imzalanmasına kadar süreci kısa bir şekilde anlatmıştık. 8 dakikalık bir gösteri olacak. "Biz Buradayız" programının ilk bölümünden bir kesit sunmak istiyoruz. Biraz da konuşma ortamından uzaklaştırmak, biraz da Batı Trakya'dan renk katmak için.

GÖRSEL SUNUM

Av. HÜSEYİN ÖZBEK

Batı Trakya'yı çok fazla yalnız bırakmayalım.

HÜLYA EMİN

Belki de biraz sembolik olarak Batı Trakya'daki karanlığı anlamak için anlamlı olabilir.

Biraz tabii ki ses düzeninde aksaklık vardı. Bilemiyorum, verilen bilgileri tam olarak duyma şansınız olabildi mi? Fakat Batı Trakya Türk azın-

lığı için Lozan Antlaşmasının doğal olarak çok büyük bir önemi var. Lozan Antlaşması çok kapsamlı bir antlaşma. Bu Antlaşmanın bir bölümü de, azınlıkların korunmasına ilişkin bölümü de tabii ki bizleri ilgilendiriyor. Bir taraftan Türkiye'deki gayrimüslim olarak ifade edilen azınlıkları, diğer taraftan da Batı Trakya'da Lozan Antlaşması'nda azınlıkların korunmasına ilişkin bölümde ifade edildiği şekliyle Müslüman azınlığın.

Batı Trakya Türkleri Lozan Antlaşması'nın azınlıkların korunmasına ilişkin bu hükümlerini bir anayasa olarak nitelendiriyorlar, çünkü bu hükümler onlara vatandaş olmanın yanı sıra pozitif haklar dediğimiz hakları sağlıyor. 1923 yılında nüfus mübadelesinden sonra, nüfus değişiminden sonra Batı Trakya Türkleri bölgede kalırken onlar sadece Yunan vatandaşı statüsünde değil, ayrıca Lozan Antlaşması'nın onlara sağlamış olduğu artı birtakım haklarla o bölgede kalmışlardı. Ancak o günden bugüne neler oldu, pozitif haklar kullanılabilir mi? Ne yazık ki bu konuyu incelediğimizde karanlık bir tabloyla karşı karşıya kalıyoruz.

Azınlıkların korunmasına ilişkin hükümler 37. ve 44. maddelerde belirtiliyor. 45. maddede de Türkiye için geçerli olan azınlıkların korunmasına ilişkin hükümlerin aynen Yunanistan için de geçerli olduğu belirtiliyor. Peki, bu hükümler, bu maddeler neler? Ben o konuda biraz bilgi vermek istiyorum ve bu maddelerde azınlıklara sağlanan, Batı Trakya Türk azınlığına sağlanan hakların hangileri bugün mevcut, neler ihlal edildi, neler gerçekleşiyor, onlara bir kısaca göz atmak istiyorum.

37. madde azınlıkların korunması bölümünde geçen hükümlerin Yunanistan tarafından temel

yasa olarak tanınacağını ve hiçbir yasa, yönetmelik ve hiçbir resmi işlemin sözü geçen hükümlere üstün tutulmayacağını taahhüt ediyor. Zaten ilk bu maddeyi ele aldığımızda ve bundan sonrasına bir göz attığımızda Lozan Antlaşması hükümlerinin Yunanistan tarafından ciddi bir şekilde ihlal edildiğini görüyoruz, çünkü 1923 sonrası süreçte gözlenen şu ki, Yunanistan yeni yasalar ve karar-namelerle Lozan Antlaşmasını delmeye çalışıyor ve ihlal ediyor.

Bir sonraki madde 38. maddeye göre de, *“Hiç-bir ayırım yapılmaksızın herkesin hayat ve hürriyeti korunacak, herkes dinini özgürce uygulayabilecek, dolaşım ve göç etme özgürlüğüne sahip olacaktır”* deniliyor. Ne yazık ki bu konuda da Yunanistan’ın ihlalleri söz konusu. Bu konulardan örnekler vermek istiyorum. Din özgürlüğü konusunda Lozan’ın öngörülerine rağmen ne yazık ki bazı sorunlar mevcut. Bunların en temeli de dini liderini Batı Trakya Türk azınlığının belirleme hakkı hiçbir zaman tanınmıyor ve bunun sonucu olarak bugün Batı Trakya’da bir tarafta Gümölcine ve İskeçe’de, bir tarafta Yunan Devletinin atamış olduğu müftüler bulunuyor, diğer taraftan da azınlığın kendi iradesiyle belirlediği, seçtiği iki müftü mevcut oluyor.

38. madde dolaşım özgürlüğünden bahsediyor. Ne yazık ki bu konuda çok iç acıtıcı örnekler söz konusu. Ben ilk önce Yasak Bölgeyle başlayacağım. Yasak Bölge uygulaması 1950’lerden sonra Yunanistan’da uygulanmaya başlanıyor. Bunun asıl gerekçesi kuzeyden komünistlerin ülkeye sızmasını engellemek amacıyla bir uygulama, ancak ne yazık ki bu Yasak Bölge uygulaması kısa bir zaman içerisinde Batı Trakya Türklerini kuzeyde

Rodop dağlarında yaşayan Türkleri diğer bölgelerde yaşayan Türklerden ayırmak, onları tecrit etmek amacıyla uygulanan bir yasa haline dönüşüyor ve yıllarca bu bölgeye giriş ve çıkışlar özel pasolarla yapılıyor. O bölgede yaşayan insanların özel pasoları oluyor ve gecenin belli saatleri dışında, gece 24:00'dan sabah 06:00'ya, 07:00'ye kadar giriş ve çıkışlar o bölgede yaşayan insanlara da yasaklanıyor. Onun dışındaki Yunan vatandaşlarının da bölgeye girmesi için emniyet ve ordudan izin almaları gerekiyor. Yabancı uyrukluların ise bu bölgeye girmesi Dışişleri Bakanlığı'ndan verilen izinle gerçekleşiyordu. Bu konuda bazı değişiklikler söz konusu. 1996 yılında dönemin Savunma Bakanı Yerasmos Arsenis bölgeye yaptığı ziyarette artık askeri kontrol noktalarının bölgeden kaldırılacağını söylüyor.

Bugün Yunanistan'ın ileri sürdüğü tez, Yasak Bölgenin kaldırıldığı şeklinde, ancak ne yazık ki bu gerçek yansıtan bir durum değil. Bunun sebebi çok açık, çünkü Yasak Bölgeyi belirleyen yasa halen yürürlükte, kaldırılmış değil, iptal edilmiş değil. Bir de kendim yaşadığım bir örneği vermek istiyorum. Biraz önce görüntülerini izlediğiniz programın çekim listesini Ankara'daki Yunan Büyükelçiliğindeki basın bürosuna teslim ettiğimizde elimize gelen çekim izninde Yasak Bölge olarak tabir edilen bölgedeki köylerin bu listeden çıkarıldığını gördük; Yasak Bölge halen devam ediyor.

Dolaşım özgürlüğü denilince akla gelen ve 60 000 mağduru geride bırakan bir konu daha var, o da Yunan Vatandaşlık Yasasının 19. maddesiyle ilgili. 19. madde nedir? Kısaca 19. madde, Elen ırkı dışından olan kişilerin Yunanistan'ı terk edip geri dönmeyeceklerine yerel Yunan makamlarının

kanaat getirip karar verebileceğini belirliyor ve bu süreç içerisinde 60 000 kişi Batı Trakya Türkü vatandaşlığını kaybetti. Bunların bazıları yurtdışında yakınlarını ziyarete gittikleri sırada böyle bir durumla karşı karşıya kaldılar, bazıları vatani hizmetini Yunan ordusunda yaparken hiç habersiz bir şekilde vatandaşlıktan iskart ettiklerini daha ileriki dönemlerde öğrendiler.

Bu ırkçı Yasa 1998 yılında uzun tartışmalar sonrasında Yunan Meclisinde iptal edildi, ancak geride 60 000 kişiyi bıraktı. Geriye dönük bir uygulama olmadığı için, vatandaşlıklar iade edilmediği için 60 000 kişi peyder pey ya bazı bölgelerde “haymattos” sıfatıyla, yani vatansız sıfatıyla yaşamını sürdürüyor, bir kısmı Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı oldu, bir kısmı da Avrupa Birliği'nin diğer ülkelerinin vatandaşlığına geçti. Ancak hâlâ bu Yasa nedeniyle vatandaşlıktan kendi iradeleri dışında iskart edilmeleri nedeniyle Yunanistan'a gidemeyen ve Yunan vatandaşlığını bir daha alamayan binlerce insan söz konusu.

39. maddeye baktığımız zaman, 39. madde de Batı Trakya Türkleri için yasalar önünde eşitliği öngörüyor. Din ayrılığının bu haklardan yararlanmada, özellikle kamu hizmetine girmede ve yükseltilmede engel oluşturmayacağını söylüyor. Yasalar önünde eşitlik denildiği zaman da Batı Trakya'da ne yazık ki bu kavram Batı Trakya Türk azınlığı insanları için biraz uzak bir kavram. 1991 yılından bu yana, altını çizmem gerekiyor ki, bazı değişiklikler oldu. Neydi? O zaman o dönemde dönemin Başbakanı Konstantinos Miçotakis'in Gümülcine'de yapmış olduğu bir açıklama vardı. Bu aslında o dönem Yeni Demokrasi Partisinden Başbakan olan Miçotakis'in kendi iradesiyle değil,

ancak partiler arası yapılan bir anlaşmadan sonra Miçotakis'in ilan ettiği bir politikaydı. Aslında bu Yunan Devletinin yıllarca Batı Trakya'da ayrımların uygulandığının resmi olarak bir şekilde kabulüydü. Miçotakis "*Yasalar önünde eşitlik politikasını bundan sonra uygulayacağız*" derken geçmişte yapılan ayrımları, haksızlıkları da bir şekilde kabul etmiş oluyordu.

1991 sonrası yasalar önünde eşitlik politikasının vatandaşlık haklarıyla ilgili kesimlerde kendini hissettirmeye başladığını gördük. Neydi bu haklar? 1991 yılına kadar ne yazık ki Batı Trakya Türkleri sırf farklı bir etnik kökenden geldikleri için de o bölgede azınlık oldukları için taşınmaz mal satın alamıyorlardı, bir araba ehliyeti almak gerçekten çok zor bir işti. 92 ve daha sonraki yıllar artı bu sürecin farklı bir boyuta girdiğini görmeye başladık. Şu anda Batı Trakya Türklerine inşaat izni veriliyor, banka kredilerinden faydalanılıyor. Ancak yasalar önünde eşitlikten gerçek anlamda şu anda varolduğunu söylemekte ve böyle bir durumun gerçek anlamda varolduğunu söylemek henüz mümkün değil ama ciddi anlamda adımlar atıldığının da altını çizmekte fayda var.

39. madde kamu hizmetinde eşit hakkı da tanıyor diye biraz önce söylemişim, ancak devlet sektöründe çalışan azınlık insanların sayısı bugüne bugün yine çok az. Gümülcine'deki vilayette ya da İskeçe'deki bir devlet dairesinde Batı Trakya Türk azınlığından kaç kişi çalışıyor sorusunu yönelttiğiniz zaman tabii gerçekçi rakamlar ortaya çıkıyor. Bunlar yüzde 1 civarında şu anda. Şu andaki Dışişleri Bakanı olan Dora Bakoyannis'in ilan etmiş olduğu yeni bir politika var. Ancak henüz yürürlüğe girmiş değil. Bu da, devlet

memurluğu konusunda Batı Trakya Türklerine binde 5'lik bir kontenjanın sağlanacağı. Devlet memuriyeti sınavla sağlanan bir durum son yıllarda Yunanistan'da ve bu sınav sisteminde binde 5'lik uygulamanın azınlık için ne kadar faydalı olacağı ve ne kadar uygulanacağı da tabii ki şimdilik merak konusu.

Lozan Antlaşması'nın azınlıkların korunmasına ilişkin 40. maddesi Batı Trakya Türkleri için ayrı bir önem taşıyor. Bu maddede Batı Trakya'daki Müslümanların masrafları kendilerine ait olmak üzere her türlü hayri, dini ve içtimai kurumlar, her türlü okul ve diğer eğitim ve yetiştirme kurumu kurmak, yönetmek ve denetlemek ve buralarda kendi dillerini serbestçe kullanmak ve dini törenlerini serbestçe yürütmek hususlarında eşit haklara sahip olacakları şeklinde.

Bu maddenin de fiiliyatta ihlal edildiğini görüyoruz. 1967'de Albaylar Cuntası Batı Trakya Türkleri için çok belirleyici bir tarih. Bu dönemde demokrasi kesintiye uğrayınca bütün seçimle işbaşına gelmiş yönetim kurulları Yunanistan'da feshediliyor. Bunlara Batı Trakya Türklerinin vakıf idare heyetleri de dahil oluyor. Ancak 1974 sonrasında Yunanlıların metapolitesi olarak tanımladığı demokrasiye yeniden dönüş gerçekleşince bütün feshedilen kurumlarda seçimler gerçekleşiyor, bir kurum hariç, o da İskeçe ve Gümülcine'deki Türklere ait vakıf yönetim kurullarının seçimle işbaşına gelmesi engelleniyor. Albaylar Cuntasında yapılan atama yöntemi yıllarca Batı Trakya Türk azınlığının vakıf idare heyetleri için geçerliliğini koruyor. Yine bu son dönemde belki de Türk basınından da izlemiş olabilirsiniz, Vakıflar Yasası gündemdedi. Yunan Meclisinden

geçen bir Vakıflar Yasası var, ancak ne yazık ki bu Vakıflar Yasası da her ne kadar seçimi öngörüyor gibi görünüyorsa da vakıflar üzerindeki Türk malları üzerindeki kontrolü Yunan devletinin elinden bırakmamak istediği ve tüm kontrolü kendi elinde tutmayı amaçlayan bir Yasayı ortaya koyduğunu da maddelerini incelediğinizde rahat bir şekilde görüyorsunuz.

Tabii bu noktada yine müftülüklerin dini liderleri seçme hakkının da, biraz önce söylediğim gibi, kullanılmadığını görüyoruz yine. Halbuki özellikle dini liderlik ve müftülük konusu Lozan'da özellikle ele alınmamıştı. Sadece bunun üzerinden dini özerklik tanınacağı ifadeleriyle geçilmişti, çünkü 1913 Atina Antlaşması Müslümanların kendi dini liderini seçme hakkını tanıdı. Daha sonra 1920'lerde Yunanistan bunu iç hukukuna dahil ederek bir yasa halinde kabul etti. Yunan Sevr'indeki hükümler de zaten bunları pekiştirecek nitelikteydi. Lozan'da yapılan görüşmelerde de Venizelos'un bu anlaşmaların geçerli olduğunu açık ve net bir şekilde belirten ifadeleri söz konusu.

41. madde de Lozan Antlaşması'nın azınlıkların korunmasına ilişkin maddesi. Yine çok önemli, çünkü eğitim konusunu ele alıyor ve bu maddeye göre de Müslümanların önemli oranda oturdukları yerlerde Yunan yetkilileri Müslüman çocuklarının anadilinde öğrenim görebilmeleri için gerekli önlemleri alacak, bu azınlık bu tür yerlerde kamu bütçelerinden eğitim, din ya da hayır işleri için hakça bir pay alma hakkına sahip olacaktır.

Son kısımdan başlayalım. Hakça pay alma kısmı uzun yıllar Batı Trakya Türk azınlığının

kullanamadığı bir haktı. 90'lı yıllarda okulların tamiiri ve buna benzer nedenlerle devlet bütçesinden azınlık okulları için de pay ayrılmaya başlandı, ancak eğitim konusunda Lozan'ın öngördüğü kendi dilinde eğitim hakkının ciddi bir şekilde ihlal edildiği ve bu konudaki hakların yıllar geçtikçe Batı Trakya Türk azınlığının elinden alınmaya çalışıldığını görüyoruz. Bunun çok bariz bir örneği, 1960'lı yıllarda haftada Türkçe ders sayısı 32 saat olarak görülüyor, ancak bugün bu Türkçe ders saatinin 15 saate indiğini görüyoruz.

Diğer bir konu da çok güncel bir konu; anaokullarıyla ilgili. Azınlık eğitimini biraz anlayabilmemiz için azınlık eğitimi ilkokul ve ortaokullarda iki dilli olarak yapıyor. Azınlık çocukları azınlık okullarını tercih ettikleri zaman hem Yunanca ve hem de Türkçe müfredatı okuyorlar. Son olarak bu yıl yürürlüğe giren bir kanun var. Bu kanun da anaokullarının da artık zorunlu eğitimin bir parçası olduğu şeklinde. Bu durumda azınlığın bir talebi var. Bu uzun zamandan beri dile getirilen bir talepti: Çift dilli anaokulları istiyor. Hem Yunanca'nın çok iyi öğretilmesi için azınlık çocuklarına, hem de kendi anadillerini doğru bir şekilde öğrenmeleri için böyle bir talep söz konusu. Ancak ne yazık ki çift dilli eğitim konusunda anaokulları talebine Batı Trakya Türk azınlığı yetkililerinin ne yazık ki hiçbir yanıt gelmiyor. Bu konuda bir şeyler yapılacağı söyleniyor, ancak bunun nasıl ve ne şekilde yapılacağı net bir şekilde dile getirilmiyor.

Diğer taraftan da azınlık okullarının mevcudiyetini, varlığını yok etmek için varolan okullarda Türkçe ders sayısını, anadilde yapılan ders saatlerini arttırmak yerine devlet okullarında pilot

uygulama olarak Yunanca seçmeli ders olarak uygulanıyor.

Yine Lozan Antlaşması'nın 40. maddesi, “Yunan Hükümeti Müslümanların aile hukukuyla ve kişi haklarıyla ilgili durumlarının bu azınlığın gelenek ve göreneklerine uygun biçimde çözülmesini güvence altına almakta, bunların din kurumlarını tam bir koruma altına almanın yanı sıra vakıf ve din kuruluşlarına her türlü kolaylığı sağlamayı ve bu nitelikte kurulacak yeni kurumlardan gerekli kolaylıkları esirgememeyi üstlenmektedir” deniliyor. Ancak dini kuruluşlar dediğimiz zaman bunlara ata yadigarı vakıf malları da dahil olmak üzere, bunların bugün ne yazık ki korunmadığını görüyoruz. Bunların önemli bir örneği Gümülcine’de bulunan Poşpoş Tekkesi, şu anda Tekke’den sadece bir iki taş kalıntısı kalmış durumda. Yıllar önce azınlığın bu konuda, restorasyon konusunda ciddi taleplerine “Evet” yanıtı gelmiş olmasına rağmen aradan yıllar geçti ve sonuç olarak Tekke ortadan kayboldu. Diğer yine önemli bir tarihi eser, Osmanlı'nın bölgeyi fethetmesiyle yaşıt bir kuruluş. Evrenos Gazi Bey'in kurmuş olduğu Evrenos İmaret'i. Bugün restore edilmiş bir şekilde Gümülcine'nin saklı bir köşesinde duruyor. Ancak İmaret'i keşfettiğiniz zaman karşınıza çıkan tabelada bunun bir Osmanlı eseri değil, bir Bizans eseri olarak tanımlandığını görüyorsunuz.

Neticede toparlamak gerekirse, Lozan Antlaşması, evet, Batı Trakya Türklerine pozitif haklar sağlıyor, onlara eğitim, dini kuruluşları, vakıf malları, vakıf kuruluşlarıyla ilgili özerklik tanıyor. Ancak bugünkü koşul bu hakların ne yazık ki kullanılmadığı, bu hakların ciddi bir şekilde ihlal edildiği şeklinde.

Evet, beni dinlediğiniz için çok teşekkür ediyorum.

Av. HÜSEYİN ÖZBEK

Hülya Hanım'a hem görsel katkısı, hem de sunumu için çok teşekkür ediyoruz.

Şimdi, ilk turun son konuşmacısı Doçent Doktor Sibel Özel. Sibel Özel'in Baromuz yayınlarından çıkan "*Patrikhane ve Heybeliada Ruhban Okulu*" kitabı çok büyük ilgi gördü. Hukuk çevrelerinin dışında, hukuk fakültelerinin dışında Türkiye'nin her tarafından, barolardan, sivil toplum kuruluşlarından çok sayıda talep geldi. Birkaç kez basmak durumunda kaldık. Yine "*Patrikhane ve Heybeliada Ruhban Okulu*"na ilişkin bu, belki hacmi küçük ama etkisi büyük olan kitapçık Türkiye Büyük Millet Meclisindeki 550 milletvekiline iletildi, dağıtıldı. Belki ilginç bulabilirsiniz, Yunanistan Başbakanı Karamanlis'in Türkiye'yi ziyaret etti ve Ankara'da bulunduğu gün Meclis üyelerine dağıtıldı ve ulaştırıldı.

Sibel Özel Hocamız Osmanlı'daki azınlıklar konusunda bir sunum yapacak. Ben sabrınız ve ilginiz için çok teşekkür ediyorum. Dışarıda çayımız, kahvemiz hazır. Söz veriyorum, şu anda içme limitinizin bir bardak fazlası ikram edilecek ama arayış bölmek için toplantımıza devam ediyoruz. Buyurun Sayın Özel.

Doç. Dr. SİBEL ÖZEL

Teşekkür ederim Sayın Başkan.

Benim sunumum Lozan müzakerelerindeki azınlık meselesi, çünkü bu Lozan müzakereleri sırasında özel bir alt komisyon kurularak üzerinde çok tartışılan, özellikle de tanımı ve haklarının

içeriği bakımından çok tartışılan bir mesele olarak karşımıza çıkıyor azınlık meselesi. Zaten tarihsel süreç içinde de bu azınlık meselesi her zaman Osmanlı'nın içişlerine karışmak ve meseleyi uluslararası hukuk zemininde görmek için bir araç olarak kullanılmıştır.

Lozan'da azınlık meselesi tartışılırken üzerinde en çok durulan ve uzlaşılması zaman alan mesele azınlık tanımı içersinde yer alan kategoriye kimlerin gireceği meselesidir. Çünkü Sevr Anlaşması'nda azınlıklar ırk azınlığı, dil azınlığı ya da din azınlığı olarak ayrılmıştır ve Osmanlı Devleti'nin tek tarafı olarak yükümlülükleri kabul edilmiştir ve yine Sevr Anlaşması'nda azınlık haklarından bazı hakların tuhaf bir şekilde, şu an bize çok tuhaf geliyor ama, itilaf devletleri vatandaşlarının da, Türkiye'de oturan itilaf devletleri vatandaşlarının da yararlanmasına ilişkin hükümler vardır. Dolayısıyla bu çerçeve içinde baktığımızda Türk heyeti gerek tanım, azınlık hakları kimler için tanınacak, bu noktada çok hassas davranmış, diğer taraftan da Türkiye Devletinin milletlerarası camiada eşit ve egemen bir devlet olarak muamele görmesi için çaba harcamıştır.

Bu noktada azınlık tanımı çok önemlidir, dedim, çünkü buradaki asıl mesele, azınlık tanımı neye göre belirlenecek? Orada, Lozan'daki müttefiklerin dayattığı tanıma göre mi azınlık tanımı belirlenecek, yoksa tarihsel süreç içersinde Türkiye'nin daha önceki dönemdeki Osmanlı İmparatorluğu'nda kabul edilmiş tanım mı geçerli olacak?

Burada müzakerelerdeki görüşler ve bildirimler bizim için yol gösterici oluyor. 18 Aralık 1922'de Rıza Nur Bey yaptığı konuşmada tarihi geçmişe atıf yapmış ve "*Tarih Türkiye'de azınlıklar sorunu-*

na her zaman Müslüman olmayanların konu olduğunu göstermektedir” demiştir. Bu yüzden de Rıza Nur Bey’in ifadeleriyle söylüyorum, “Biz de Misak-ı Millimizde bu kelimeyi bu anlamda anladık ve alt Komisyona sunduğumuz tasarıda bu anlamda anlamaktayız” demiştir.

Rıza Nur Bey’in sunduğu tasarıda iki noktanın altı çizilmektedir. Birincisi, azınlık hakları yalnız Türk vatandaşları için söz konusu olmalıdır. Bu bize biraz tuhaf geliyor, fakat o dönem için hiç de tuhaf değil, çünkü zaten azınlık ne demek, vatandaş demek. O zaman vatandaş olanlar ancak azınlık statüsünden yararlanacak ama, biraz önce sözünü ettiğim gibi, Sevr’de öyle hükümler vardı ki, azınlık statüsündeki bazı haklardan yabancı devlet vatandaşları da aynı şekilde yararlanabiliyordu. O yüzden bu noktada Rıza Nur Bey altını çizerek belirtti ki, azınlık hakları sadece vatandaşlar için, yani Türk vatandaşları için geçerli olacak.

İkinci hassasiyetle altını çizdiği husus, bütün Türk uyrukları Türkiye vatandaşıdır, aynı haklardan yararlanır, fakat aynı zamanda aynı yükümlülükler altında bulunur. Bu da günümüz vatandaşlık hukukundaki vatandaşlığın özünü bize gösteriyor. Niye böyle bir saptama yapıyor Rıza Nur Bey? Çünkü tartışılan ve uzlaşılması epey zaman alan konulardan bir başkası, azınlıkların askerlik hizmetiyle alakalı. Müttefikler azınlıkların askerlik hizmetinden bir bedel karşılığında muaf tutulmasını istiyorlar.

Rıza Nur Bey yaptığı konuşmada, 18 Aralık 1922 tarihinde yaptığı konuşmada bu hususa işaret ediyor ve diyor ki, “Azınlıkların bütün üyeleri yurttaş olduklarından yurda karşı askerlik hizmetinde şüphesiz görevlidir. Azınlıkları bu hizmetten

bağışık tutmak azınlıklara ilişkin hükümlerin hem özüne, hem de sözüne aykırıdır. Bir yurttanın yurdunu savunması için görevli olmadığı anlamına gelecektir.” Yine Rıza Nur Bey devam ediyor, “Türkiye büyük bir devrim yapmış, halifelikle devletin ayrılığını ilan etmiş ve ülkesindeki teokratik monarşiye son vermiştir. Böyle davranmakla Türkiye kelimenin tam anlamıyla çağdaş ve laik bir devlet olmuş ve bunun sonucu olarak da dinle devlet birbirinden kesin olarak ayrılmıştır.”

Burada hemen bir parantez açıp dikkatinizi çekmek istiyorum; Yıl 1922, Rıza Nur Bey laiklikten bahsediyor, yani yeni Türkiye Cumhuriyeti-ninki ilan edilmemiş, yeni Türkiye Cumhuriyeti-nin dinle devlet işlerini ayırmış, laik bir devlet, çağdaş bir devlet olduğunun altını çiziyor.

Yine Rıza Nur Bey’in ifadesiyle devam ediyorum: “*Museviler ve Hıristiyanlar batılı öteki ülkelerde olduğu gibi özgürdürler ve laik Türk Hükümeti öteki hükümetler gibi din azınlıkları üyelerinin dinlerinin gereklerini yerine getirmelerine karışmaz. Azınlık haklarının Misak-ı Millimiz uyarınca Balkan devletlerinde ve komşu devletlerde oturan Müslümanlara tanınması ve bu devletlerin bütün ülkesine uygulanması gerektiği açık ve kesin olarak bildirmek istiyoruz*” demiştir.

Rıza Nur Bey burada bir kez daha açık ve net olarak azınlık teriminin gayrimüslimler, yani Müslüman olmayanları kapsadığını ve azınlık teriminin önüne bu sıfatın eklenmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Elbette tahmin edersiniz ki, tüm müttefik devletler bu talebe şiddetle karşı çıkmışlardır. Yunan temsilcisi Venizelos, Rıza Nur Bey’in sözlerinin azınlıklar konusunda çağı geçmiş bir düşünceye dayandığını, azınlıkların ko-

runmasının özü itibarıyla çağdaş bir düşünce olduğunu, Türk Devletinin teokratik bir monarşi olmaktan çıkmasının azınlıkların korunmasında önemli olmadığını, Türk temsilci heyetinin sandığı gibi bu korumanın yalnız din alanıyla sınırlı olmadığını belirtmiştir. Venizelos açıkça, defalarca da belirtiyor ki, azınlık teriminin Müslüman olmayanlar sıfatının eklenmesine karşı olduğunu belirtiyor ve asıl güvence altına alınması gereken hususun bir ulusal topluluktan olma hakkı olduğunu, azınlıkların kökenlerine ve bir başka devletle olan hımsımlıklarına ilişkin bilinçlerinin koruma altına alınması gerektiğini belirtiyor. Ona göre, özellikle azınlıklara ulusal tarihlerine içten yakınlık duygularıyla düşünme olanağının sağlanması önemlidir.

Sırp, Hırvat, Sloven Devleti temsilcisi Spalakoviç de Venizelos'a katıldığını söylüyor. Bu arada hemen belirteyim, Türk karşı tasarısı 8. maddede Türkiye'de Müslüman olmayan azınlıklara tanınan hakların Balkan devletlerinde veya Türkiye'ye komşu olan devletlerdeki Müslümanlara da tanınması konusunda bir teklif vermişti. İşte, Spalakoviç bu hükme şiddetle karşı çıkmaktadır. Temsilci Sırp, Hırvat, Sloven Devletinin St. Germain anlaşmalarına taraf olduğunu, azınlık haklarına saygı göstermeyi tek taraflı olarak yükümlendiğini, kendisinin Milletler Cemiyetinin denetimi altında olduğunu ve başka bir yüküm kabul etmesinin mümkün olmadığını söylemiştir. Ayrıca temsilci, Balkanlarda etnik azınlık yerine Müslüman azınlıklardan söz edildiği zaman bunu Panislavist akımın etkisi altında kalmış olduğu izlenimi yaratacağının altını çizmiştir.

Temsilciye göre Türkiye'nin öteki ülkelerdeki Müslüman azınlıklarla ilgilenmesi için de hiçbir neden yoktur. Sırp, Hırvat, Sloven Krallığının böyle bir karışmayı kabul etmesi mümkün değildir. Katlanmayı kabul ettiği tek denetim Milletler Cemiyetinin denetimidir.

Temsilciye göre Sırp, Hırvat, Sloven Krallığının güneyinde Türk kökenli ve az sayıda Müslüman varsa da bunlar ülkenin büyük çoğunluğu Slav kökenli olan Müslüman halklar için de gerçekten en önemsiz unsurdur.

Romanya temsilcisi Duca da Spalakoviç'in sözlerine tümüyle katıldığını belirtmiş ve ayrıca Müslüman azınlık için ayrı bir rejim, Müslüman olmayanlar için ayrı bir rejim uygulamasının kabul edilemez olduğunu beyan etmiştir.

Yine 20 Kasım 1922 oturumunda Rıza Nur Bey, Türk tarafının görüşünü bir kez daha açık ve net bir şekilde belirten bir bildiri okumuştur. Bu bildiri bugün bizim için tanımı belirlemek açısından çok önemli. Rıza Nur Bey diyor ki, "*Müttefiklerin tasarısı Müslüman azınlıklardan söz etmektedir. Oysa Türkiye'de bu gibi azınlıklar söz konusu olamaz, çünkü tarihsel gelenekler, moral düşünceler Türkiye'de yaşayan Müslümanlar arasında en tam bir birlik yaratmaktadır. Üstelik aile hukuku, siyasi haklar, yurttaşlık hakları ve öteki haklar açısından bütün Müslümanlar arasında hiçbir ayırım olmaksızın hükümetine ve yönetimine tam bir eşitlik içinde katılmaktadırlar. Eski Osmanlı İmparatorluğu'nda ya da Türkiye Büyük Millet Meclisinin en yüksek devlet görevi almış olanların hayat hikayeleri incelendiğinde bu gerçek bütün çıplaklığıyla ortaya çıkar. Kaldı ki bağımsız her Müslüman hükümette kural dışılık olmaksızın bütün Müslümanlar ço-*

ğunluğun yaşantısını ve ülkeyi yöneten yasayı birlikte düzenlerler. Buradan şu çıkmaktadır ki, Müslüman bir ülkede Müslüman azınlık varolamaz ve bu sözde azınlık çoğunlukla aynı şeydir.

“Müslüman olmayanlara gelince, biz onlara bu son yıllar boyunca yapılmış antlaşmalarda yazılı ve çağdaş ilkelere tümüyle uygun olan bütün hakları tanımış bulunmaktayız. Müslüman olmayan azınlıklar teriminin istenmemesi halinde Lord Curzon’un yaptığı gibi Hıristiyan azınlıklar teriminin kullanılmasını teklif ediyoruz.”

Akabinde İngiliz temsilcisi Sir Harris Rumbold Müslüman olmayan azınlıklar teriminin hiçbir şekilde kabul edilmeyeceğini beyan etmiştir.

Biraz önce de belirttiğim gibi azınlık tanımı dışında en çok tartışılan hususlardan biri azınlıkların askerlik hizmetinden muaf tutulması noktasında kendisini göstermiştir. Venizelos Türkiye’de azınlık oranının çok düşük olduğunu, bu yüzden de teklif edilen tedbirin, yani bedel karşılığı muaf tutulmasının Türk ordusu üzerinde hiçbir etki yapmayacağını söylemiştir.

Fransız temsilci La Roche Hıristiyanların hiç olmazsa astsubayları da Hıristiyan olan özel taburlarda hizmet görmesi teklifinde bulunmuştur. Rıza Nur Bey, bütün bunlara karşı çıkmış, bu yolların Balkan savaşları sırasında denendiğini ve Hıristiyanların yurtlarına ihanet etmeleriyle sonuçlandığını söylemiştir. Rıza Nur Bey’e göre tecrübe göstermiştir ki, tek yol Hıristiyanların zarar vermemelerini sağlamak amacıyla onları birlikler içinde dağıtmaktır.

Yine Rıza Nur Bey’in ifadesiyle devam ediyorum, “Hıristiyanlara Türk ordusunda öteki Türk

uyruklularına davranıldığı gibi davranılacaktır. Bir araya toplanmış olmadıkları zaman, zarar veremeyeceklerini gördükleri zaman artık onlar da yurtlarına ihanet etmeyi düşünmeyecekler, bu arada yabancı devletlerin kışkırtmalarına izin vermeyecekler” demiştir.

Nihayetinde bütün bu tartışmalardan sonra sonuç ne oldu? Sonuçta nihai metin, üçüncü kesim “Azınlıkların Korunması” başlığı altında madde 37 ve 45 hükümlerinde azınlıklar Türkiye’nin tezi kabul edilerek din temelinde belirlendi ve Müslüman olmayan azınlıklar, yani gayrimüslim azınlıklar olarak ifadesini buldu. Dolayısıyla bir kez daha altını çizmek isterim ki, Lozan’da kabul edilen azınlık kriteri ırk, soy, dil değil, din merkezli olmuş ve sadece Müslüman olmayan azınlık kavramı kabul edilmiştir.

Bu itibarla da Lozan Sözleşmesinin azınlıklarla ilgili hükümleri değerlendirilirken bu çerçevede ve bu tanımla değerlendirilmesi gerekmektedir.

Üçüncü kesim, yani nihai metin, madde 37 ve 45 “Azınlıkların Korunması” başlığını taşımakla birlikte zaman zaman herkes, bütün Türk uyruklular terimi gibi değişik terimlerle başlayan kurallar da getirmiştir. Bu kurallar herkesin inanç özgürlüğü, yaşam özgürlüğü olduğuna ilişkin temel insan haklarının garantiye alındığı hükümlerdir. Azınlık vatandaş olduğu için bu temel haklardan her vatandaş gibi o da yararlanacaktır. Dolayısıyla, öncelikle azınlıklar diğer vatandaşlarla eşit muameleye tabi tutulacak, ayırım yapılmayacak ve bunların güvence altına alınması ve biz buna negatif haklar diyoruz, negatif hakların güvence altına alındığını görmekteyiz.

Bunun yanında, azınlıkları azınlık statüsünden kaynaklanan haklarının kullanım biçimleriyle de ilgili hükümler sözleşmede yer almıştır. Dolayısıyla, azınlık haklarının kullanılmasıyla ilgili hükümlerde özellikle gayrimüslim, yani Müslüman olmayan azınlık terimi kullanılmasa bile azınlık tanımı dinsel kriterle belirlendiği için ve Türkiye gayrimüslim azınlık dışında başka bir azınlık kabul etmediği için Lozan Sözleşmesi hükümlerinin tümünün bu çerçevede değerlendirilmesi gerekmektedir.

Lozan'da temel haklar ya da medeni haklar açısından değerlendirilmesi gereken bazı hükümler yeni azınlık türleri yaratmak için bir gerekçe oluşturamaz. Böyle görüşler var. Özellikle 39. maddenin 5. fıkrasından bahsetmek istiyorum. Madde diyor ki, *“Devletin resmi dili bulunmasına rağmen Türkçe’den başka bir dil konuşan Türk uyruklularına mahkemelerde kendi dillerini sözlü olarak kullanabilecekleri hususunda kolaylık gösterilecektir.”* Bu hüküm, Türkiye’de dilsel azınlıkların varlığının kabulü anlamında yorumlanamaz. Adil yargılanma gereği mahkemede herkesin dinlenmesi gerekiyor. Lozan’da da temel hak ve hürriyetler açısından bu garanti altına alınmıştır ve bu tabii ki herkes için geçerlidir, çünkü adil yargılanma hakkının bir göstergesi olan mahkemede dinlenilme hakkı sade azınlık için değil, çoğunluk için de geçerlidir. Sade vatandaş için değil, yabancı için de geçerlidir. Dolayısıyla, Türkçe bilmeyen bir kimsenin mahkemede kendi dilinde dinlenmesinden daha doğal bir husus yoktur. Bu açıdan bu hüküm temel bir insan hakkını güvence altına almakta ama hukuken azınlık olarak kabul edi-

lenlerin tanımı üzerinde herhangi bir etki yapmamaktadır.

Lozan'da azınlık hakları bugünkü modern terminolojiyle ifade edersek eşitlik, aynı muamele ve ayrımcılık yasağını ifade eden negatif haklar bağlamında kabul edilmiştir. Buna göre Müslüman olmayan azınlıklar tüm Türk uyruklularına uygulanan ve Türk Hükümetince milli savunma veya kamu düzeninin korunması için ülkenin her yanında ya da bir kısmında önlemler saklı kalmak üzere seyahat ve yer değiştirme hakkından yararlanacaktır, aynı şekilde Müslümanlarla aynı medeni ve siyasi haklardan yararlanacaklardır.

Ben geri kalan kısımlarını fazla uzatmayayım, çünkü hem son konuşmacıyım, hem de Hülya Hanım zaten Yunanistan açısından bu hükümlerden bahsetti. Ben şu sık sık karşımıza çıkan 40. maddeden bahsetmek istiyorum. Çünkü 40. madde Türkiye'de azınlık hakları konusunda defalarca dile getirilen, metni dile getirilmese bile en azından bu numarası dile getirilen ve Türkiye'nin Lozan'da değişik durumlarda Lozan'ı ihlal ettiğinin gerekçesi olarak öne sürülen bir madde. Öncelikle maddeyi okuyacağım ve ondan sonra birlikte bakalım, gerçekten burada hangi haklar azınlıklara tanınmış ve hangi durumda Türkiye bunları ihlal eden konumuna düşüyor.

40. madde diyor ki, *"Müslüman olmayan azınlıklara mensup Türk vatandaşları diğer Türk vatandaşlarına uygulanan benzeri davranış ve güvencelerden yararlanacaklar ve özellikle harcamaları kendileri üstlenmek üzere her çeşit dinsel, sosyal ve her türlü okul ve diğer eğitim, öğretim kurumları, tesis yönetme ve buralarda kendi dillerini özgürce*

kullanma ve dinsel çalışmalarını serbestçe yapmak konularında eşit hakka sahip olacaklardır.”

Dolayısıyla, burada 40. maddenin getirdiği yapıya girmeden önce siz de basından da biliyorsunuz, özellikle Heybeliada Ruhban Okulunun açılması meselesinde ya da azınlık vakıflarının hakları meselesinde karşımıza çıkan madde işte bu 40. madde ve Türkiye'nin Lozan'ı ve bu 40. maddeyi ihlal ettiği iddiası öne sürülüyor.

Maddeyi okudum, maddede de gördüğümüz üzere bu madde hiçbir şekilde gayrimüslim azınlıklara pozitif bir hak tanımıyor. Azınlık hukuk terminolojisinde pozitif hak dediğimiz, azınlıklara azınlık olmalarından kaynaklanan ilave hakların ve ayrıcalıkların verilmesi. Şöyle anlatayım tekrar: Negatif haklar var. Negatif haklar ne? Azınlıklar çünkü yüzyıllardır diğer vatandaşlarla aynı konumda değildiler. Negatif haklar onu diğer vatandaşlarla eşit duruma getiriyor; Ayrımcılık yasağı yok, onlarla eşit muamele görecektir, aynı muameleye tabi tutulacaktır. Bu haklar verildiği zaman negatif haklar verilmiş oluyor. Ama bir de pozitif haklar var. Bu son yıllarda ortaya çıktı. Azınlıklara bir pozitif ayrımcılık yapılması öngörülecek ve onlara azınlık olmalarından kaynaklanan bazı ayrıcalıklar, yani ilave haklar verilecek. İşte, pozitif haklar bu noktada baktığımızda ilave haklar olarak, yani çoğunluğa verilmeyen bazı hakların azınlık oldukları için azınlık kategorisindeki kişilere verilmesi anlamını taşıyor.

Bu açıdan tekrar 40. maddeye döndüğümüzde, 40. madde hükmünde asla ve asla pozitif hak yok. Ne var? Negatif haklar var. Diğer çoğunlukla Müslüman Türk vatandaşlarıyla eşit muameleye tabi tutulma hakkı verilmiş. Onlardan farklı

muameleye tabi tutulmayacaklar, ayrımcılık yasağı kendilerine uygulanmış olacak.

Bu açıdan baktığımızda 40. madde hiçbir şekilde Türkiye'deki gayrimüslimlere istedikleri gibi hayır kurumu açma, istedikleri gibi okul açma hakkını vermiyor. Burada önemli olan, diğer vatandaşlarla eşit muameleye tabi tutulması ve bir ayrımcılığa uğramamış olmaları. Bu açıdan baktığımızda çok güncel örnek olduğu için ondan bahsetmek istiyorum. Örneğin 40. madde, gayrimüslim azınlıklara yeni cemaat kurma hakkını vermiyor. Neden vermiyor? Çünkü Anayasa başta olmak üzere, Medeni Kanun belirli bir ırk ya da cemaat mensubunu desteklemek amacıyla vakıf kurmayı yasaklıyor. Bu yasak herkes için geçerli. Dolayısıyla, örneğin hiç kimse Türk ırkını desteklemek için vakıf kuramaz, Kürt ırkını desteklemek için vakıf kuramaz ya da Çerkez ırkını desteklemek için vakıf kuramaz. Aynı şekilde Müslüman cemaatlerini desteklemek için de bir vakıf kurulamaz.

Bu açıdan baktığımızda bu yasak azınlık için de geçerli olacak ve azınlıklar da yeni cemaat vakfı kuramayacaklar. Ama lütfen yanlış anlaşılmasın, bu azınlık statüsünde olan vatandaşlarımız vakıf kuramayacak anlamına gelmiyor. Bu nitelikte vakfı kuramayacaklar, tıpkı diğer çoğunluk gibi. Ama ne yapabilirler? Hepimizin yapabileceği gibi Medeni Kanun anlamında yeni vakıf kurabilirler, çünkü o, vatandaşlara tanınmış bir hak.

Bu açıdan Lozan'ın 40. maddesi yanlış anlaşılıyor ve sanki azınlıklara istediklerini yapabilecekleri bir pozitif hak tanınmış, yani çoğunluğa da tanınmamış ayrıcalıkların onlara verilmiş oldu-

ğu izlenimini yaratıyor ki, bu çok yanlış. Metin çok açık negatif haklar veriyor.

Yine Lozan'ın en tartışmalı bir başka maddesi 45. Bu da yine son zamanlarda tekrar tekrar gündeme geliyor. Metin şöyle, bunu aslında Hülya Hanım da belirtti: “İşbu fasıldaki hükümleriyle Türkiye'nin Müslüman olmayan azınlıklarına tanınan hukuk, Yunanistan tarafından da kendi ülkesinde bulunan Müslüman azınlıklar için de tanınmıştır” diyor. Bu, çok taraflı bir sözleşme olan Lozan'da sadece iki ülke, yani Yunanistan ve Türkiye'deki azınlıkların haklarını garanti altına almak için getirilmiş.

Sunumumun başında söylemiştim, aslında Türk Heyetinin tekliflerinden biri sade Yunanistan'da değil, Balkanlardaki diğer ülkelerdeki Müslüman azınlıkları da bu sözleşmenin çerçevesine dahil etmekte ama o kabul edilmedi. Şimdi sadece Türkiye ve Yunanistan, iki devlet kendi ülkesindeki azınlıkların haklarını karşılıklı olarak garanti altına alma, teminat altına alma yükümlülüğünü üstlenmiş oldular.

Günümüzdeki tartışma ne? Günümüzdeki tartışma bu hükmün karşılıklılık şartı olmadığı. Burada bir hukukçu olarak hemen altını çizeyim, karşılıklılıkla karşı işlem birbirinden farklı unsurlar. Basında da hep öyle deniliyor: “Efendim, bunlar bizim vatandaşlarımız, Yunanistan onlara ne kadar kötü davranırsa davranсын, biz vatandaşlarımızı sevelim, onları koruyalım.” Elbette, bu o anlama gelmiyor zaten. Buradaki azınlıklar vatandaş olduğu için elbette vatandaş olmanın gerektirdiği bütün haklara ama aynı zamanda yükümlülüklerle sahipler. Orada hiçbir problem yok. Ama 45. maddeyi bu noktada elbette negatif haklar bağla-

mında uygulayalım. Orada Yunanistan'da Türk azınlığa, diyelim ki, Allah korusun, yaşam hakkı elinden alınırsa oradaki Türkleri öldürüyorlarsa, gelelim biz de 45. maddeye göre buradaki Rumları öldürelim, böyle bir şey yok. Bu karşı işleme girer zaten.

Karşılıklılık nedir? Karşılıklılık hakların tanınmasında dikkate alınacak bir kavram ve vatandaş için uygulanmaz tabiri yanlış. Şöyle, genel yabancılik bilgisiyle sizi boğmak istemiyorum ama içinde yabancılik unsuru olan meselelerde uygulanabilir. Şöyle bir yorum getireceğim size: Evet, bugün negatif haklar konusunda 45. madde uygulanmaz, karşılıklılık negatif haklardan olmaz ama pozitif haklar konusunda karşılıklılık uygulanır. Bu ne demek? Azınlık haklarıyla ilgili, azınlık statüsünden kaynaklanan hakların tanınmasının söz konusu olduğu her durumda karşılıklılığa bakılacak. Yunanistan'da azınlık haklarının çerçevesi bu noktada nedir, ne verilmiştir, bunun belirlenmesi gerekiyor.

Yine güncel olduğu için, çok da fazla vaktinizi almadan şu Vakıflar Yasasından bahsetmek istiyorum. Hemen hemen tesadüf eseri aynı dönemde çıktı Türkiye'deki Vakıflar Yasası ama Türkiye'deki genel Vakıflar Yasası, azınlıklarla ilgili değil. Yunanistan'da sadece Batı Trakya Müslüman azınlık vakıflarıyla ilgili özel bir yasa. Türk Yasası Lozan'a atıf yapmadı ama Yunanistan yaptı. Yunanistan Vakıf Yasası açıkça Lozan'a atıf yapmıştır.

Bunun dışında 45. madde mademki pozitif haklar konusunda karşılıklılık öngörüyor, o zaman bu ne demek? Azınlık statüsünde Türkiye'deki Rum vakıflarının, tekrar ediyorum, azınlık statüsündeki hakları onlara verilip verilmeyeceği

meselesinde biz nereye bakmak durumundaydık? Yunanistan'ın Vakıflar Kanununa. Şimdi vaktinizi almayacağım ama başka bir oturumda olabilir veya başka bir özel konuşmada da olabilir, biz buradaki azınlık vakıflarına yeni vakıflar gibi haklar tanıdık. Hiçbir farklılıkları yok hatta onların ölme hakkı da yok. Tüzel kişiliğin bir sona erme prosedürü vardır, bizim Vakıflar Yasasının getirdiği düzenlemede azınlık vakıflarının sona ermesiyle ilgili hüküm yok. Bu ne demek? Onlar ölümsüz. Ama Yunanistan'ın Vakıflar Yasasına baktığımızda Türk Vakıflar Yasasında onlara verilmiş bazı hakların asla Türk azınlık vakıflarına verilmediğini görüyoruz. Karşılıklılık ilkesi Türkiye tarafından ihlal edilmiş oldu.

Yine sabrınızı çok zorlamadan son bir soruyla sunumumu bitirmek istiyorum.

Lozan'da azınlık din temeline dayandı çok uzun tartışmalardan sonra. Acaba şöyle bir soru sorabilir miyiz? Lozan'da kabul edilen azınlık tanımı günümüz hukukuna aykırı mıdır? Venizelos 85 yıl önce demişti ya, *"Bu çağdışı bir düşüncedir."* Acaba 2008'de din temeline dayalı bir azınlık tanımı çağ dışı mıdır? Hani dini azınlıklar türüyor ya, dil azınlığı, ırk azınlığı diye. Bu soruya cevap vermek için başka bir sorunun sorulması lazım: Acaba uluslararası hukukta devletleri bağlayan zorunlu bir azınlık tanımı mevcut mudur? Hemen söyleyeyim, günümüzde uluslararası hukukta, bütün azınlık sözleşmeleri de buna dahil, her devlet için bağlayıcı, yüzkogens, yani emredici kural niteliğinde bir azınlık tanımı bulunmamaktadır. Dolayısıyla, hukuki anlamda kimlerin azınlık olacağına karar verme yetkisi egemen devletlere aittir.

Bakın, burada ben hukuki azınlıktan bahsediyorum. Asla sosyolojik azınlık değil sözünü ettiğim. Çünkü sosyolojik açıdan kendini azınlık sayan herkes azınlık olabilir, onda hiçbir problem yok. Kadınlar azınlık olabilir, eşcinseller azınlık olabilir, doğuştan sarı saçlı olanlar azınlık olabilir, sosyolojik anlamda azınlık başka bir şey, hukuki anlamda, hukuki statü anlamında azınlık başka bir şey ve bu devletin kendisinin belirleyeceği bir şey. Bu açıdan da Türkiye imza attığı bütün uluslararası sözleşmelerde azınlık tanımını Lozan'daki anlamıyla algılandığının çekincesini koyuyor, bu da çok doğru.

Günümüz anlayışında azınlık hukuku artık temel insan hakları çerçevesinde değerlendiriliyor. İnsan haklarının gelişimiyle birlikte artık vatandaş, çoğunluk ya da azınlık fark etmeden, hepsi için temel insan haklarını ortaya koyuyor. Bu Anayasa'mızda böyle, diğer kanunlarda böyle, imzaladığımız antlaşmalarda da böyle. Dolayısıyla bu durumda günümüz hukukunda, pozitif hukuku açısından bakarsak yine azınlık türleri yaratmak diye bir şey hukuken söz konusu değil ve bu noktada da Türkiye'yi "*siz grubu da azınlık kabul edeceksiniz*" diye zorlayan bağlayıcı, hukuki bir hükümlülük yok. Siz bakmayın, ilerleme raporlarında her zaman yazıyor ama hukuki açıdan konuştuğumuzda Türkiye'yi bu noktada bağlayıcı ve şu grubu da, kendi tarihi sürecinin dışında Lozan'da reddettiği Müslüman grubu da azınlık yapmasına mecbur kılacak uluslararası bir yükümlülük yok.

Av. HÜSEYİN ÖZBEK

Sayın Özel'e çok teşekkür ediyoruz bu özlü, etkileyici ve gerçekten bilgilendirici sunumu için. Salonda çok değerli, çok seçkin konuklarımız var. Daha önce Baromuzun "Cumhuriyet ve Demokrasi" konulu etkinliğinde bulunan değerli Hocamız Doçent Doktor Yaşar Hacısalihoğlu da aramızda. Kendisine hoş geldiniz diyorum.

Değerli konuklar, sabrınızı epeyce zorladık. Bu panelimiz de en kısa zamanda kitaplaşacak. Notlarımız gene kamuoyunun, hukuk çevrelerinin bilgisine sunulacak.

Şimdi birkaç dinleyicimizden, üçü geçmemek üzere soru alabiliriz sanırım. Soru sormak isteyen varsa. Tabii ismini de alıyoruz kayda geçmek için...

SORU – YANIT

Av. ALİ FAİK AYDIN

Batı Trakya'da aile hukuku uygulamasında hâlâ eski Osmanlı'nın şeriat uygulamasının bulunduğunu duydum. Doğru mu, değil mi? Hülya Emin Hanım'a sorum.

HÜLYA EMİN

Bu konuda şeri uygulamalar her ne kadar var gibi görünüyorsa da neticede uygulama olarak yok, çünkü herkes neticede medeni hukuku seçiyor. Hiç kimse bugün kadın ve erkek arasında eşitsizliği öngören bir düzeyde, özellikle miras hukukunda tabii ki seçmiyor.

Boşanmada, size şöyle bir şey söyleyeyim: Yunanistan laik bir ülke değil, bu nedenle evlilik genelinde ülke içerisinde dini bir evlilik söz konusu. Bu da ne demek? Siz ilk önce mevcut olan imam ya da müftüyle dini nikahınızı yapıyorsunuz. Size bu kurum aynen bu kiliseler için de geçerli, evliliği gerçekleştirdiğine dair bir belge veriyor ve bu belgeyle belediyeye kaydınızı yaptırıyorsunuz ve aile defteri denilen defteri açtırıyorsunuz. Böylece bir aile oluyorsunuz. Genelde Yunanistan'daki düzen bu şekilde olduğu için, dini bir durum söz konusu olduğu için azınlık içerisinde de bunun bu şekilde devam ettiğini görüyorsunuz. Ancak son yıllarda özellikle tayinli ve seçilmiş müftüler konusu gündeme gelince, müftülük konusu siyasi bir boyut kazanınca artık medeni nikah türünün azınlık içerisinde tercih edildiğini görüyoruz. Mesela Hıristiyanlar içerisinde çok yaygın değil, çünkü bu tür evlilik yapan insanların kilisede ço-

cukları vaftiz edilmiyor, birtakım sorunlarla karşı karşıya kalıyorlar. Dediğim gibi bu geleneksel bir halde, ancak Türk basınında da bazen bu konuda yanlış bilgilendirmeler çıkıyor. Bu alanda geleneksel bir tutum söz konusu olabilir ama artık gerçek hayat, realite insanları farklı bir yere yönlendiriyor.

Av. NECDET KARATEPE

Öncelikle Gazi Mustafa Kemal Atatürk ve Sadık Ahmet'e Tanrı'dan rahmet dileriz. Paralel bir soru, mübadeleden sonra Rumlar ve Türkler arasındaki evlilik müessesesi nasıl gelişmiştir? Bir istatistik var mıdır? Bir Türk Rum'la evlendiği zaman cemaat nasıl karşılamaktadır ya da Yunanistan'daki karşılaşılan bir sorunları var mıdır? Saygılar.

HÜLYA EMİN

Bu konuda varolan evliliklerin on parmağımız kadar az olduğunu tahmin ediyorum. Çok az sayıda var. Genelde toplum içerisinde her iki kesimden de dışlandıklarını söyleyebilirim. Bu tür evlilikler gerçekleştiği zaman çok sayılıdır. Genelde Batı Trakya sınırları dışarısında yaşıyorlar. Böyle bir yaşamı tercih ediyorlar.

Av. SAMİ AKDAĞ

Sibel Hanım, dikkatle dinledim açıklamalarınızı. Çok enteresan bir konuyu gündeme getirdiniz. Azınlık kavramının bugünkü hukuk literatüründe karşılığının bence de yerinin olmadığı gibi bir tespitte bulundunuz. Acaba bu azınlık kavramı Lozan Antlaşması'nın yapıldığı tarih perspektifi içerisinde bırakılsa, bu kadar kurcalanmasa, çünkü bu kavramı genişlettikçe her şeyi bunun

içine sokmak mümkün ve kavram anlamını da yitiriyor. Acaba tarihsel dönemi içerisinde o günkü bağlaşımlar içerisinde bırakılmış olsa bugün itibarıyla bu hukuki anlamda, sosyolojik anlamda tartışılmasa daha doğru olmaz mı?

Doç. Dr. SİBEL ÖZEL

Öncelikle şunu söyleyeyim, buna izin verilmiyor. Bu Türkiye'nin yaptığı bir şey değil. Türkiye istikrarlı bir şekilde "*Azınlık kavramını ben Lozan'da tanımladığım gibi tanımlarım ve benim ülkemdeki, onu da açıkça söyleyeyim, asıl mesele Müslüman azınlığın varolup olmadığıyla alakalı bu ülkede. Müslüman azınlık yoktur*" diyor. Rıza Nur Bey'in kendi sözleriyle size açıkladım. Ama o dönem azınlık hakkı olarak nitelenen hususlar günümüz hukuk sisteminde, sadece Türkiye'de değil tabii, Avrupa'da ve uluslararası hukuk camiasında artık insan hakları bağlamında ele alınıyor ve bireyselleşme, bireyselleşme ve bireyin temel özgürlükleri olarak ele alınıyor. Burada da bireyin kimliği gündeme geliyor ve bireyin kimliğinin bir göstergesi olarak da kim olduğu, yani etnik kökeni, dili, cinsel tercihi, bunların hepsi kimliğinin bir parçası olarak zikrediliyor ve bunlar da hukuki düzlemde ele alındığı zaman, işte, istediği dille kendisini ifade edebilmesi, istediği dini ibadetlerini yerine getirebilmesi ya da istediği irksal, ırkçılığa varmamak koşuluyla, çünkü Avrupa bu konuda hassas, sahip olduğu ırkın gelişmesi için çaba harcaması şeklinde çalışmalar var. Türkiye açısından biz meselemiz, tanımın tarihsel süreç içinde algılanması gerekiyor. Böyle dışarıdan dayatılan bir tanıma Türkiye'ye kabul ettirmeleri halinde, açıkça söyleyeyim, bu çok kültürlülük kisiyesiyle başlıyor, çok kültürlülük güzel, çok hu-

kukluluğa gidecek. Bir yerde tek, bazı ülkeler, Avrupa Birliği gibi, Amerika gibi, hukuklarını birleştirirken dünyanın geri kalan diğer taraflarına “Siz farklısınız, bu sizin kimliğiniz, o zaman farklı hukuklar size uygulansın” deniliyor. Buna da özellikle bir kesimde Osmanlı’da millet sistemi uygulandığı için, “Aa, bizim tarihimizde de zaten millet sistemi var, dolayısıyla çok hukukluluk gelişsin” diyor. Bir hukukçu olarak hemen söyleyeyim, bu çok tehlikeli.

Azınlıkların, tekrar ediyorum, sosyolojik anlamda çok büyük zenginliktir. Kutsal kitaplarda bile yazıyor, Tanrı tek çeşitliliği sevmiyor, çok çeşitlilik güzel bir şey ama hukuki anlamda bizim ayrıştıran kurallara değil, birleştiren kurallara ihtiyacımız var.

Beni çok rahatsız eden bir şey, bu İngiltere’de çıktı. Nedense İngiltere hakikaten her konuda siyaseti çok iyi yaptığı için yeni bir çalışma, eminim önümüzdeki yıllarda daha da ileri gidecek, Müslümanlara şeriat hukukunun uygulanmasını, onu insan haklarının bir gereği olarak söylemeye başladı. Müslümanlar, özellikle fundamentalistlerde çok hoşuma gidiyor tabii bu şey, İngilizler bakın İslam’ı seviyor. Sevgiyle falan alakası yok bu işin. Bu ötekileştirmenin ve onu alt kültür olarak görmenin bir başka göstergesi, çünkü onlar üstün kültüre mensuplar ve Müslümanlara da ama ceza hukukunda değil, özel hukukta şeriat hukukunun uygulanmasını bir insan hakkı olarak sunmaya hazırlanıyorlar. Ne demek bu? Erkeğin kadını tek taraflı irade beyanıyla boşayabilmesi. Çok eşlilik. Onu da bilmiyorum. Belki ona karşı çıkabilirler kendi kamu düzenlerine aykırı diye. Ama mesela

“boş ol” demekle “boşanmanın Müslümanlar için neden olmasın”a getiriyor.

O noktada böyle duygusal, insanların duygularını gıdıklayarak onları hoş gören kavramlar aslında gayri hukuki kavramlar. Hukuk açısından baktığımızda bizim herkese uygulanan, her yerde ve herkes için uygulanan soyut ve genel kurallara ihtiyacımız var. O bakımdan ben azınlık haklarında, dediğim gibi, bazı noktalarda pozitif haklar olabilir, özellikle dinsel ibadetlerini yerine getirmeleri ve inançlarının gereği olarak, ama onun dışındaki asıl mesele negatif haklar da zaten çözümlendi. Vatandaş olarak hepimiz temel insan haklarında eşitiz ve böyle de devam etmesi gerekiyor.

Benim kişisel kanaatim bu.

“MONTRÖ SÖZLEŞMESİ
VE
TÜRK BOĞAZLARI”

Paneli

05 Eylül 2008

Av. HÜSEYİN ÖZBEK

(*Oturum Başkanı*)

Değerli konuklar, değerli meslektaşlarım, sayın basın mensupları; İstanbul Barosu adına hepinize hoşgeldiniz diyorum.

İstanbul Barosu, kamuoyunu ilgilendiren, meslek örgütümüzü ilgilendiren konularda yoğun ve periyodik olarak bilimsel toplantılar, paneller, sempozyumlar düzenlemekte, karşınıza çıkmaktadır. Bugün yine bu tür, kamuoyunun da yakından ilgilendiği güncel bir konuda karşınızdayız; “*Montrö Sözleşmesi ve Türk Boğazları.*”

Daha önce Nisan 2006 tarihinde, bundan iki yılı aşkın bir süre önce yine Montröyle ilgili İstanbul Barosu bir etkinlik yapmıştı. Montrö ve Türk Boğazlarıyla ilgili düzenlenen o toplantıda da çok değerli bilim adamları, çok değerli diplomatlar vardı.

Ben açış konuşmasını yapmak üzere Baro Başkan Yardımcımız Av. Mehmet Durakoğlu’nu davet ediyorum.

Av. MEHMET DURAKOĞLU

(*İstanbul Barosu Başkan Yardımcısı*)

Sayın Başkan, değerli katılımcılar, değerli konuklar; İstanbul Barosu Yönetimi adına hepinizi sevgi ve saygıyla selamlıyorum.

Değerli Başkanımız Sayın Avukat Kazım Kocuoğlu’nun sağlık nedenleriyle aramızda bulunmaması nedeniyle duyduğu üzüntüyü de iletme lütfen izin veriniz. Bugün gerçekten de bu denli önemli bir konuyu konuşurken kendilerinin de burada olma arzusunu belirtmiş olması ve de-

ğerli katılımcıları, özellikle de konuklarımızı aramızda görüyor olmanın mutluluğunu paylaşmasını kendilerine iletiyorum ve hoş geldiniz diyorum.

Bugün İstanbul Barosu olarak yine hem siyasal gündemimizin, hem hukuksal gündemimizin çok önemli bir evresinde birlikteyiz. Tartışmayı öne aldığımız Montrö Sözleşmesinin siyasal ve hukuksal anlamdaki önemi İstanbul Barosu tarafından isabetle kavranan bir konudur. Gerçekten biraz evvel Sayın Genel Sekreterimizin de söylediği gibi konunun önemine ilişkin duyarlılığı İstanbul Barosu olarak biz daha Kafkaslarda herhangi bir savaş tehlikesi söz konusu olmadan ya da bu tartışmalar öyle çok da alevlenmeden, daha 2006 yılında önemine değinerek yapmış idik. O dönemde de özellikle diplomatik anlamda, hukuksal anlamda, uluslararası hukuk bağlamında bir değerlendirmeyi 2006'da yapmıştık. Bu, bir anlamda bir uzak görüşlülüğün değerlendirmesi olarak da algılanabilir, ama bugün çok daha sıcak bir gündem noktasındayken Montrö'yü tartışıyoruz.

Türkiye'nin Lozan Anlaşmasını imzalamasından sonra artık ulusal egemenliğini ciddi bir biçimde hak ettiği etkinlik noktasına ulaştırmış olmasına rağmen Boğazlardaki egemenliğini yeterince sağlayamamış olması nedeniyle bizim için, ülkemiz için egemenlik kavramının alanının genişletilmesi bağlamında, özellikle 1936'da bu Anlaşmanın imzalanmış olması yaşamsal bir öneme haizdir. Gerçekten çok taraflı anlaşmalar ulusların bünyesinde sayısal olarak fazla gibi görünebilir, ama o anlaşmaların özellikle işlevselliğini yitirmeksizin süregelmede olması, bunun doğurduğu, doğuracağı hukuki sorunlar ya da şimdi Kara-

deniz’de rastlandığı gibi, yaşandığı gibi, Kafkaslar-da yaşandığı gibi bir tehlikenin ortaya çıktığı dönemde hâlâ 1936 tarihli bir Anlaşmanın yürürlüğünü devam ettirmesi çok önemli sayılması gereken sonuçları içermektedir.

Montrö Anlaşmasının, hiç kuşku yok ki değerli konuklar, biraz sonra konuklarımız bizi aydınlatırken önemine daha bir değinecekler, ama Karadeniz’de Türkiye’nin bir taraftan bu etkinlik alanını genişletmesi, özellikle de pazarlık gücünü genişletmesi bakımından Karadeniz’in güvenliğinin Türkiye’ye teslim edilmiş olması anlamına gelen bir Boğaz statüsünün tanınmış olması bakımından olağanüstü önemli olduğunu vurgulamak gerekiyor.

Bu duyarlılıkları hukuk kurumları olarak, demokratik kitle örgütleri olarak, sivil toplum örgütleri olarak tam da bu aşamalarda, tam da bunların konuşulduğu dönemler içerisinde sergilemenin olağanüstü önemli olduğuna inanıyoruz.

Birileri, yurtiçinden ya da dışından, şimdi tıpkı 2006’da gösterdiğimiz duyarlılığın gerekçesinde olduğu gibi, Montrö Anlaşmasının “yeniden değerlendirilmesi” adı altında onun işlevinin başkalaştırılmasına, Türkiye’nin elindeki olanakların alınmasına yönelik bazı tasarruflarda bulunmaya cesaret gösterebiliyorlarsa, bizim buralarda yapacağımız toplantıların bu anlamda çok ciddi katkıları olacağını, özellikle de bu egemenlik alanımızın daraltılmamasına ilişkin iradeyi ortaya koymak bakımından, bizim açımızdan bu Anlaşmanın ayakta tutulmasına ilişkin iradenin kararlı bir biçimde sergilenmesinin çok önemli olduğuna inanıyoruz.

Bugün biz bu iradeyi sergiliyoruz. İstanbul Barosu olarak hem hukuksal alanda, hem siyasal alanda konunun gerçekten yetkin bir biçimde kavranmasını sağlayabilecek aynı yetkinlikteki değerli panelistlerimizle birlikte konuyu tartışıp kuşkusuz ki onlardan, biraz evvel anlatmaya çalıştığım iradeyi sağlam bir biçimde ayakta tutabilmek için bilgi biriktireceğiz. Buna ihtiyacımız var, buna ülkemizin ihtiyacı var, toplumumuzun ihtiyacı var. Siz bu duyarlılıkların temsilcisi olacaksınız. Biz, İstanbul Barosu olarak o duyarlılıklara hizmet etmiş olmanın tarihe onurunu taşımak istiyoruz.

Bu onuru bizimle birlikte paylaştığınız için sizlere çok teşekkür ediyorum. Yeniden değerli panelistlerimize de bu anlamda teşekkürlerimizle sevgilerimizi ve saygılarımızı sunuyoruz. Sağ olun.

Av. HÜSEYİN ÖZBEK

(*Oturum Başkanı*)

Değerli konuklar, yaşanan süreçte Montrö Sözleşmesi yazılı ve görsel medyada, kamuoyunda sıkça dile getirilir oldu. Montrö delindi mi, Montrö delinmedi mi? Son dönemde Gürcistan'da yaşanan olaylar sonrasındaki süreçte Amerika Birleşik Devletlerine ait bazı savaş gemilerinin ve başka devletlere ait savaş gemilerinin Türk Boğazlarından, Çanakkale Boğazı'ndan Marmara'yı kat ederek İstanbul Boğazı'ndan Karadeniz'e açılmaları ve henüz geri dönmemiş olmaları, Karadeniz'de bazı limanlarda, bize ait olmayan, Türkiye'nin siyasi sınırları dışındaki bazı limanlarda, Batum'da demirlemiş olması ve ondan sonra da bazı limanları ziyaret edecek olması sürecinde 21 gün sonra

geçişten döneceği, bu sürenin gecikebileceği, tonaj konusunun aşıldığı, aşılmadığı yolundaki tartışmalar elbette ki bu tür bilimsel bir toplantı ihtiyacını doğurdu.

İstanbul Barosu, gerek meslektaşlarına, gerekse kamuoyuna duyduğu sorumluluğun gereği olarak bunun her türlü siyasal mülahazadan da uzak bir şekilde bilimsel bir çerçeve içinde, hukuksal bir çerçeve içerisinde tartışılması ve kamuoyuna yansıtılması sorumluluğunu üstlenmiştir. Böyle bir sorumlulukla karşınızdayız.

Bugünkü konuklarımız olan değerli bilim adamları değişik boyutlarıyla konuyu bilimsel bir çerçeve içinde size sunacaklar.

İlk sözü Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Devletler Umumi Hukuku Anabilim Dalı Başkanı **Prof. Dr. Ferit Hakan Baykal** Hocamıza veriyoruz, ama kendisi söze başlamadan önce diğer hocalarımızı da kısaca size takdim etmek istiyorum: **Prof. Dr. Bayram Öztürk**, İstanbul Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesi Dekanı. Bayram Öztürk Hocamız burada bize sunum çerçevesi “*Türk Boğazları bölgesinde meydana gelen kazalar ve çevre güvenliği*”. Yine değerli bir meslektaşımız İstanbul Barosunun mensubu olan emekli Deniz Kurmay Yarbay, deniz hukukçusu, araştırmacı yazar **Ali Kurumahmut**, “*Türk Boğazları bölgesinden savaş gemilerinin geçiş rejimi, Karadeniz güvenliği ve muhtemel gelişmeler*”, bu çerçeve içinde sunumda bulunacaklar.

Değerli Hocamız da Montrö Sözleşmesi, Türkiye’yi Lozan’dan sonra Montrö Sözleşmesi yapmaya götüren koşullar, ihtiyaçlar ve 72. yılında Montrö Sözleşmesinin geldiği nokta, Türkiye’nin

bu konuda alması gereken tavır ve uluslararası ilişkiler çerçevesi içinde bir sunum yapacaklar.

Buyurun Sayın Baykal....

Prof. Dr. FERİT HAKAN BAYKAL

(*Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi
Öğretim Üyesi*)

Sayın Baro mensupları; öncelikle çok teşekkür ediyoruz böyle bir davet yapıldığı için ve böyle güzel bir konu tespit edilip burada sizlere sunma imkânı verildiği için. Sayın Başkan Yardımcısına, Genel Sekretere, Yönetim Kurulu üyelerine ve tüm meslektaşlarımıza saygılarımı sunuyorum.

Burada değerlendirme yapacağımız konu gerçekten güncel bir konu. Zaman zaman gündeme geliyor, ama güncelliğini hiç kaybetmiyor. Daha önce hatırlarsanız, tankerlerin geçişiyle ilgili aynı tartışmalar yapılmıştı. Boğazlardan tankerler sıklıkla geçebilir mi, Türkiye bunları engelleyebilir mi, Montrö buna engel midir, değil midir, Türkiye'nin yetkileri nelerdir, bu şekilde geçmiş dönemde çok büyük tartışmalar oldu, ama şimdi durum biraz daha değişik. Ben sizlerin de tartışmaya katılabilmenizi teminen genel bir değerlendirme yapacağım öncelikle. Genel olarak milletlerarası boğaz ne anlama geliyor, onu kısaca değerlendireceğim. Bu boğazlardan geçiş rejiminin ne olduğunu ortaya koyacağım. Boğazlardan geçiş rejiminin ne olduğunu ortaya koyduktan sonra özel rejime tabi olan Montrö Boğazı gibi boğazların rejimi üzerinde duracağım ve Montrö'nün ileride herhangi bir şekilde feshedilmesi durumunda hangi tür bir rejimin burada uygulanabileceği konusunda da değerlendirme yapacağım.

Bu arada konuşmam içerisinde, eğer vakit kalabilirse, ayarlayabilirsem, Rusya'nın yapmış olduğu açıklamaları değerlendireceğim. Özellikle Rusya Genel Kurmay Başkanının, ikinci Başkanını yapmış olduğu açıklama, Türkiye'nin sorumlu olduğuna dair bu Amerikan gemilerinin Karadeniz'e geçmesinde ve Montrö'nün bazı noktalarda ihlal edildiği noktasında Türkiye'nin denetimde noksanlığı olduğunu söylemesine ilişkin bir değerlendirme yapacağım.

Öncelikle Boğaz deyince ne anlıyoruz, onu çok kısa değerlendireyim; Milletlerarası boğazdan kastımız dar su yolu, iki açık deniz kesimini ya da iki ekonomik bölge kesimini ya da bir devletin karasularıyla açık denizin bir kesimi ya da bilhassa ekonomik bölgenin bir kesimini birleştiren dar ve doğal olarak buluşmuş...

Şimdi, boğazlarla ilgili çok kısa değerlendirme yapacağım. Bir tanım olarak önce ortaya koymak lazım. Bunlar milletlerarası ulaştırmada kullanılan doğal olarak oluşmuş dar su yolları. Milletlerarası boğaz tanımı bu uluslararası hukuk bakımından. Bunun milletlerarası ulaştırmada kullanılır olması yeterli ve yeryüzünde şu anda çok sayıda milletlerarası boğaz olarak kabul ettiğimiz boğazlar var.

Bunların rejimi nedir? Onu öncelikle kısaca değerlendireyim: İki rejim uygulanıyor şu anki uluslararası hukuk çerçevesinde bakarsak. Bunlardan biri, ertelenemez zararsız geçiş rejimi; yani boğaz devletinin ve kıyı devletinin barışına, düzenine, güvenliğine aykırı olmayacak şekilde bu boğazdan geçme imkânı var serbest bir şekilde. Harp gemileri bakımından da bir kısıtlama yok ve bu boğazların eğer karasuları rejimine tabi boğazlar-

sa ya da iç sular rejimine tabi boğazlarsa bunların deniz dibi, deniz yatağı ve üzerindeki hava sahası da o devlete ait olarak kabul ediliyor.

Erteleme zararsız geçiş rejiminin karasularından zararsız geçiş rejiminden farkını çok kısa değerlendirelim: Adı üzerinde zaten, karasularındaki zararsız geçişi güvenlik gerekçesiyle erteleme imkânı varken, önceden ilan etmek kaydıyla ve geçici olmak kaydıyla bu boğazlar için geçerli değil. Boğazlardan geçiş serbest şekilde gerçekleştirilebiliyor. Ancak, zararsız geçiş rejiminin uygulandığı boğazlarda üzerinden uçuş hakkı, sivil ve askeri uçaklar bakımından söz konusu değil. Denizaltılar bakımından da dalmış vaziyete geçmek söz konusu değil.

Transit geçiş rejimi diye andığımız rejim; iki açık deniz kesimini ya da iki münhasır ekonomik bölge kesimini birleştiren ve milletlerarası ulaştırmada kullanılan boğazlar bakımından söz konusu. Bu rejim, ertelenemez zararsız geçiş rejimine göre daha farklı, daha çok serbestliği içeriyor. Transit geçiş rejimiyle diğer geçiş rejimi arasındaki temel fark şu: Transit geçiş rejiminde sivil ve askeri uçaklar boğaz üzerinden önceden izin almadan ve ihbarda bulunmadan uçma hakkına sahipler. Denizaltılar da normal modunda geçebiliyor; yani dalmış vaziyette boğazlardan geçebiliyor.

Ertelenemez zararsız geçiş rejiminin uygulandığı boğazlar, şu anda hangi boğazlar diye düşünersek, bir devletin karasularıyla açık denizin bir kesimini ya da münhasır ekonomik bölgeyi birleştiren boğazlar. Bunun dışındaki boğazlar bakımından uygulanması söz konusu değil.

Bunların yanında üçüncü bir rejimin uygulandığı boğazlar var; özel rejime tabi boğazlar; ya-

ni öteden beri uzun süreli anlaşmalarla geçişin düzenlenmiş olduğu boğazlar. İşte, Türk Boğazları bu söylediğimiz çerçevede üçüncü gruba dahil oluyor. 1982 sözleşmesinde Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesinde bu tür boğazların geçiş rejimleri saklı tutulmuş; yani bunların mevcut hukuki pozisyonlarının devam ettirileceği ve uygulanmaya devam olacağı belirtilmiş.

Dolayısıyla, burada şu soru belki güncel bir soru olarak karşımıza çıkar: Montrö Sözleşmesi herhangi bir şekilde ortadan kalkarsa Sözleşmenin 28. maddesi çerçevesinde devletlerden herhangi birisi fesih ihbarda bulunursa Fransa'ya, depoziter devlet o olduğu için, o zaman yeniden bir sözleşme yapılması gerekirse, ki konferans toplanması gerekiyor, acaba hangi rejim uygulanacak ya da hangi rejime benzer şekilde bir düzenleme yapılacak? Ertelenemez zararsız geçiş rejimine benzer bir düzenleme mi yapılacak, yoksa transit geçiş rejimine benzer bir düzenleme mi yapılması gerekecek? İşte, burada kavga çıkacağı için tartışma noktası burası. Transit geçiş rejimi için şunu söylemiştik: Üzerinden sivil ve askeri uçakların izin almadan, ihbarda bulunmadan geçme hakkı var, denizaltılar dalmış vaziyette geçebiliyor, diğer gemiler bakımından da hiçbir kısıtlama yok. Halbuki özel rejime tabi boğazlarda farklı uygulamalar var.

Bu noktada Montrö'ye bakarsak, Montrö rejimi hiçbir boğazlardan geçiş rejimiyle kıyaslanmayacak kadar boğaz devletine yetki veren; yani burada Türkiye, Türk Boğazları olarak değerlendirirsek, bize sınırsız bir yetki veren ve diğer geçiş rejimleriyle kıyaslanmayacak bir rejim. Montrö'nün tartışmasını bizim aslında değişiklik noktasında

hiçbir zaman yapmamamız gerekiyor, öne çıkmamamız gerekiyor.

Ama Montrö feshedilirse, yeni bir sözleşme yapılması gerekirse ne olur? Türkiye “hayır” dediği takdirde zaten hiçbir şeyin kabul edilmesi mümkün değil. Oybirliğiyle karar alınması gerekiyor o konferansta, çünkü Sözleşmede buna ilişkin hüküm de var tadilatla ilgili bölümde; bu kararların 14 ve 18. maddeler dışında oybirliğiyle alınması gerektiğini söylüyor. Bunu değerlendirirsek 28. madde çerçevesinde yeni bir konferans toplamak taahhüt edildiği için oybirliğiyle karar alınması gerekir. Türkiye’nin de boğazların sahibi olarak “hayır” dediği bir şeyin yapılması mümkün değil. Bunun bir kere altını net olarak çizmek lazım. “Montrö ortadan kalkarsa bizim için felaket olur, şöyle olur, böyle olur.” Öyle bir felaket yok, ama Türkiye’nin bu konuda atak olması gerekir mi günün şartlarına uyduralım diye, hayır, çünkü boğazlar bizim boğazlarımız sonuçta, bizim egemenliğimiz altında, bizim kontrolümüz altında. Hiçbir şekilde bu boğazlarla ilgili diğer devletlerin çok fazla bir denetimi olması söz konusu değil. Türkiye kendi kanunlarıyla düzenlemeleri çerçevesinde uluslararası hukuka da uymak kaydıyla istediği düzenlemeyi yapabilir. Zabıta yetkisi de zaten Türkiye’de.

Montrö sözleşmesinin değerini anlayabilmek için, çok kısa ondan da bahsedeyim, Lozan Anlaşması’na bakmak lazım. Lozan Anlaşması’nda, biliyorsunuz, boğazlar gayri askeri hale getirilmişti. Sadece boğazlar değil, Marmara’daki adalar ve boğaz önü adaları olarak adlandırılan Semendirek, Limni Adası, İmroz, Bozcaada, Tavşan Adası gibi adaların birçoğu bu Boğaz’da bulunan ve Marma-

ra'da bulunan adalardan çoğunluğunun, daha doğrusu çoğunluğu kelimesi de doğru değil, hepsinin gayri askeri hale getirildiğini biliyoruz. Burayı herhangi bir şekilde takip etmek mümkün değil. Yine boğazlar bölgesinin iki yanı, Çanakkale de, İstanbul bakımından da gayri askeri hale getirilmişti. Yine Boğaz'da güvenliğin sağlanması bakımından Boğazlar Komisyonu adı altında bir Komisyon oluşturulmuştu Lozan Anlaşmasıyla. Yine Türkiye'nin denetimi bakımından olaya bakarsak, harp zamanında ve sulh zamanındaki geçişlere göre düzenleme yapılmıştı. Lozan Anlaşmasının temel değerlendirmesi böyleydi.

Ama Montrö Sözleşmesi, bunların tamamen ortadan kalkmasını sağlayan bir sözleşme oldu. Tabii Atatürk'ün o üstün politik zekâsıyla bunun başarıldığını söylemek mümkün, hatta şunu söylemek mümkün, bunu birçok kişi de ifade ediyor, ben de aynı şekilde düşünüyorum: Cumhuriyet tarihinin en büyük zaferi. Gerçekten öyle, çünkü burada hukuk açısından bakarsak, şartların esaslı surette değişmesi prensibi ortaya atılmış, ilk defa 1933'te bir silahsızlandırma konferansında bu gündeme getirilmiş. Milletler Cemiyetinin Boğazların güvenliğini sağlama konusunda etkili olmayaacağı, İtalya'nın oraya, buraya saldırdığı noktadaki gelişmeler Türkiye'nin kendi güvenliğini kendisinin sağlaması gerektiği, Boğaz'ın güvenliğinin de Türkiye'ye verilmesi denetimi noktasında söylemler ortaya koyulmuş. Bu, diğer devletler tarafından da kabul edilmiş. İşte, şartların esaslı surette değişmesi prensibi çerçevesinde Lozan Anlaşmasına ek Boğazlar Sözleşmesi yürürlükten kaldırıldı. Bir konferans toplandı, o konferansta Montrö Sözleşmesi dediğimiz Sözleşme kabul

edildi ve bu Sözleşme halen yürürlükte olan bir Sözleşme.

Bu Lozan Anlaşmasında belirttiğim bütün sakinlerin tamamı ortadan kalkmış oldu. Boğazlar Komisyonunun tüm yetkileri Türkiye'ye devredildi, bu gayri askeri hale getirilen yerleri Türkiye'nin tekrar askeri hale getirilmesi sağlandı. Yine çok önemli nokta da şudur: Montrö Sözleşmesinin başında Türkiye'nin ve Karadeniz'e kıyısı bulunan devletlerin güvenliği esas alınarak Sözleşmenin kaleme alındığı açıkça belirtiliyor. Dolayısıyla, Montrö Sözleşmesini yorumlarken her bir hükmünü sözleşmenin konu amacı dışında değerlendirmek zorunda olduğumuz için uluslararası hukuka göre, Türkiye'nin güvenliği ve Karadeniz'e kıyısı bulunan devletlerin güvenliği çerçevesinde değerlendirmemiz lazım. Bu da bizim açımızdan önemli.

Sözleşme 20 yıl süreyle yapılmış. Halen devam ediyor, ama asıl bu Sözleşmenin 28. maddesi açık bir şekilde Sözleşmenin 20 yıl süreyle yapılmış olduğunu, taraflardan birisinin ancak fesih ihbarda bulunabileceğine, iki yıl önceden, eğer fesih ihbarda bulunmazsa ancak taraflardan birisinin, depoziter devlet olan Fransa'ya feshini ihbar ettikten sonra Anlaşmanın iki yıl sonra yürürlükten kalkacağını söylüyor. Bugüne kadar da, zaten az sayıda devletin taraf olduğu bir Sözleşmedir, üçüncü devletler bundan yararlanmaktadır, ama üçüncü devletlere hak yaratan türde anlaşma olduğu için bugüne kadar da bu yetkiyi kullanan bir devlet olmamış. Ama şunu söylemek lazım: Olmayacak mıdır? Mutlaka olacaktır zaman içerisinde, çünkü son gelişmeler onu ortaya koyuyor. Amerika Birleşik Devletleri bu Sözleşmenin tarafı değil.

Zaman zaman “Amerika bu Sözleşmeyi değiştirecek” gibi laflar söyleniyor. Sözleşmeye taraf olmayan bir devletin Sözleşmeyi değiştirmesi mümkün değil. Ama bunun kimleri var? “Uşakları var” diyelim. Bunun içerisine bizi de dahil edecek miyiz bilmiyorum.

Burada bir ağır konuşma gereğini duyuyorum ben biraz. Şimdi diyorlar ki, Romanya’yı, Bulgaristan’ı, belki Gürcistan’ı da harekete geçirerek, çünkü halef devlet durumu olabilir biliyorsunuz. Romanya, Bulgaristan da aynı zamanda NATO mensubu ve Avrupa Birliği üyesi, Amerika’yla olan ilişkiler de ortada. Karadeniz’e girebilmek açısından onları kullanarak feshini ihbar edebilir diyor. Valla, burada Türkiye’yi de kullanabilir diyorum ben. Onlardan daha yakın, daha rahat kontrol edebildiği Türkiye. İşte, son Ermeni olayını düşünün. Cumhurbaşkanı’nın Ermenistan’a maça gitmesi olayı. Koskoca Türkiye’nin getirildiği duruma bakın. Bunun aksini söyleyenleri de, apar topar, bir şey uydurmuşlar Ergenekon diye, kulağından tutup götürüyorlar Ergenekon’a dahil ediyorlar. O pozisyona gelmiş.

Dolayısıyla, burada Sözleşmenin değişmesi noktasında aslında Türkiye’nin ön adım atmaması lazım, ama benim gördüğüm kadarıyla belki Türkiye bu konuda bir politik değişikliğe gidebilir. Ama şu güne kadar izlenen politika, çok objektif olmak lazım, doğru bir politika boğazlardan geçiş yönünden, çünkü 20 yıllık bir Sözleşmenin bu kadar sene zarfında hiçbir devlet tarafından feshedilmemiş olması Türkiye’nin başarısıdır. Burada objektif, verilen yetkileri düzgün kullanarak doğru bir siyaset izleyerek hareket ettiğinin delili olarak görmek mümkün.

Herhalde çok fazla sürem olmayacak. Onun için ben kısa kısa geçeyim. Güncel şeyleri değerlendireyim biraz da. Rusya'nın bir açıklaması var, Genel Kurmay ikinci Başkanının, Türkiye'yi sorumlu tuttuğuna dair: *"Eğer Karadeniz'e kıyısı bulunan devletler dışındaki bir devletin gemisi Karadeniz'e geçiş yapıp da 21 günden fazla kalırsa burada, Montrö Sözleşmesine göre 21 günden fazla kalmaması gerekiyor, bundan Türkiye sorumlu olur, çünkü geçişine izin verdi"* diyor. Bakın, bu tamamen hukuka aykırı bir açıklama. Hukuksal değil, ama siyasi bir açıklama, akıllıca bir açıklama.

Şunu demek istiyor: Diyelim ki Karadeniz'e geçti Amerikan gemileri ve 21 günden fazla kaldı. Sözleşmeye göre 21 günden fazla kalmaması gerekiyor. Buna karşı hukuksal olarak kim, ne yapacak? Bu soruyu soralım. Cevabı yok. Bakın, genel uluslararası hukuk çerçevesinde değerlendirmek lazım. Onu değerlendirirsek de zaten sonuç çıkmıyor. Diyelim ki Amerikan gemileri girdi, 21 günden fazla kaldı, çıkmadı. Ne yapacağız buna karşı? Türkiye'nin sorumluluğunda olduğunu söylüyor, ama Türkiye'nin sorumluluğunda değil, ama Karadeniz'e kıyısı bulunan devletler diyecekler ki, *"Karadeniz'i terk et! Bizim güvenliğimize aykırı bir durum."* Terk etmedi, ne olacak? Uluslararası bir uyuşmazlık söz konusu. Uluslararası uyuşmazlık nasıl çözümlenecek uluslararası hukuka göre? Birleşmiş Milletler Anlaşması çerçevesinde bakarsak, barışçı yollarla, yargısal yollarla ya da siyasi yollar, diplomatik yollar dediğimiz görüşmeler, arabuluculuk, uzlaştırma, soruşturma gibi yöntemlerle.

Bunun dışında kuvvet kullanma imkânı var mı böyle bir uyuşmazlıkta, gerekli mi? Kuvvet

kullanmak yasak. Bakın, bize yasak tabii, herkese yasak değil. Bir devletin ülkesel bütünlüğüne, siyasi bağımsızlığına karşı kuvvet kullanamazsınız, kuvvet kullanma tehdidinde bulunamazsınız. Uyuşmazlıkları da barışçı yollarla çözeceksiniz. Bu çerçevede bir çözümsüzlük ortaya çıkıyor. Şu düşünülebilir: O geminin belirli bir süre verilip Karadeniz'e kıyısı bulunan devletlerle birlikte, Türkiye de dahil, Karadeniz'i terk etmesi istenebilir. Karadeniz'i o verilen süre zarfında terk etmezse ne olacak? O zaman zorla çıkarmak gerekecek. Geminin aynı karasularından çıkartılması gibi bir refakate alınıp çıkarılması gerekecek.

Peki, siz Amerikan gemisini nasıl refakate alıp çıkartacaksınız? O zaman size karşı bir silah yöneltirse onu vurma hakkınız var meşru müdafaa çerçevesinde. Şimdi bu senaryoyu düşünelim: Bu senaryoda Birleşmiş Milletler örgütünün ne rolü olabilir? Hiçbir rolü olamaz, çünkü Birleşmiş Milletler örgütünün karar alması mümkün değil, Güvenlik Konseyinin bu gibi meselelerde barış ve güvenliğin tehdit edilmesi, barışın bozulması ya da bir saldırı fiilinin vuku bulması durumunda karar alabilmesi için ne gerekli? 15 üyeden 9'unun olumlu oyu gerekli, ama bu 9 üyeye 5 tane daimi üyenin de dahil olması gerekli. Bunlar hangileri? Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Fransa, Rusya Federasyonu ve Çin.

Bu çerçevede Amerika Birleşik Devletlerinin olduğu bir olayda ya da Rusya'nın olduğu bir olayda herhangi bir şekilde karar alınması, Birleşmiş Milletlerin de devreye girmesi söz konusu olamayacaktır.

Dolayısıyla. burada da bir problem çıkıyor, ama Türkiye'nin sorumluluğunda değil. Tabii-

i Rusya'nın bu açılımı yapmasının sebebi şu: Siyasidir. Niçin? Çünkü 1946'da Rusya'nın Türkiye'ye gönderdiği, o tarihte tabii Sovyetler Birliği, Sovyetler Birliğinin Türkiye'ye gönderdiği iki tane nota var. Burada diyor ki, "Boğazların savunmasını birlikte yapalım. Şartlar değişti, artık bizim durumumuz farklı, güçlüyüz." Hatta 1939'da da aynı şeyi yapıyor, ama 1945 sonrasında, 1946'da boğazlar meselesi ortaya çıkıyor. Bu iki notayı gönderiyor ve diyor ki, "Karadeniz'de kıyısı bulunmayan devletlerin savaş gemileri hiçbir şekilde Karadeniz'e girmesin." Bakın, şimdi aynı şey bugün gündeme geliyor. Rusya'nın bu manevrasının sebebi şudur: Türkiye diyecektir ki, "Benim sorumluluğum yok, ama bu konuda yetkim de yok. Ben ne yapabilirim geminin çıkması için?" "İşte, ben de sana onu söylüyorum: Sen ne yapabilirsin? Beraber yapabiliriz. Karadeniz'e kıyısı bulunan devletlerin hepsi birlikte hareket ederse, burada bir komisyon oluşturursak, bu güvenliğin sağlanması konusunda da birlikte hareket edersek o zaman bu iş olur." O tarihte ortaya koyduğu görüşünü bugün de Kafkasya'da bu petrol ve enerji hatlarıyla ilgili ortaya konulan gelişmeleri dikkate alarak yeniden gündeme getirmiş oluyor. Burada Türkiye'nin politikasını bekliyor. Meşhur o İngiliz politikası, "Let the cat jump", "bırakınız kedi zıplasin", bakalım Türkiye ne diyecek, nereye zıplayacak, onu beklemek durumunda. Burada Türkiye'nin tabii gene çok akıllı davranması gerektiğini söylemek mümkün.

Montrö'yle ilgili birkaç şey daha ifade edeyim: Montrö Sözleşmesi dünyada parayla geçilen; yani sıhhi kontrol ücreti ödenen, dolayısıyla, bir ödeme yapılmadan geçilmeyen tek boğaz. Ne kadar önemli olduğunu ortaya koymak açısından

söylüyorum boğaz devleti bakımından. Yine harp gemilerinin geçişinin kısıtlandığı, bazı gemilerin geçişlerinin kısıtlandığı tek sözleşmedir. Bu çerçevede Türkiye'nin yetkilerinin maksimum olduğunu söylemekte fayda var. Dolayısıyla, bu Sözleşmenin değiştirilmesi noktasında pek bir düşünce içersine girmemek, bizim en azından girmememiz gerektiğini düşünüyorum.

Süremi isterseniz aşmayayım. Herhalde bir 15 dakika oldu gibi geliyor. Şöyle yapabiliriz: Sevgili dostum Ali Kurumahmut'a paslarım, kendisi değerlendirmeyi yapar, açar konuyu, ondan sonra ben de başka değerlendirme yaparım. Sayın Bayram Öztürk de çevre boyutunu yapar, belki daha güncel hale gelir. Ben kısa keseyim şimdi.

Bir şeyi daha ifade edeyim: Sayın Hüseyin Özbek o noktayı söylemedi, ama ben İstanbul Barosu mensubuyum 1981'den beri ve ondan da gurur duyuyorum. Bunu ifade etmekte fayda var, ama genelde toplantılarda bu hiç değinilmeyen noktalardan biri. Bunda bir kasıt yok, ancak ben Baro mensubu olmaktan ve avukat olmaktan onur duyuyorum.

Av. HÜSEYİN ÖZBEK

(*Oturum Başkanı*)

Evet, gerçekten Hocamızın Baromuzun mensubu olmasından biz de onur duyuyoruz, gurur duyuyoruz. İstanbul Barosunun büyüklüğü burada. Hep böyle Baro platformlarında konuşulur. Türkiye'de 78 baro var; böyle Barolar Birliği toplantısında olsun, bölge toplantılarında olsun, biraz da diğer barolar bize tariz anlamında, biraz böyle tatlı iğne anlamında "*İstanbul Barosu büyük baro*" filan derler, bir dokundurmada bulunurlar.

İstanbul Barosu gerçekten donanımıyla, birikimiyle, 130 yıllık geçmişiyle çok birikimli, üretken mensuplarıyla büyük Barodur, kamuoyu karşısında yaptıklarıyla büyük Barodur, geçmişiyle büyük Barodur, Türkiye'deki hukuk mücadelesinde hukukun yanında olmasıyla, ülkesinin yanında olmasıyla, ulusunun yanında olmasıyla, Türkiye'nin ulusal çıkarlarının yanında olmasıyla hukuksuzluğa karşı, gayri hukuki tutumlara karşı mücadelesiyle büyük Barodur. Bundan sonra da elbette ki bu çizgide etkinlikleri sürecektir. Bu birikimini bu çerçevede içinde kullanacaktır. Biz gerçekten **Ferit Hakan** Hocamızın da Baromuzun mensubu olmasından, katkılarından elbette ki onur duyarız ancak, kıvanç duyarız.

Ben şu hususlara kısaca değindikten sonra yine Baromuzun değerli mensubu Sayın **Av. Ali Kurumahmut**'a söz vermek istiyorum. 1936 yılında imzalanan Montrö Sözleşmesi döneminde Sovyetler Birliği vardı Hocamızın dediği gibi, ama burada rejimi değişen birçok ülke var Karadeniz'e sahili olan. O zamanki Bulgaristan'ın siyasal rejimi farklıydı, Romanya'nın siyasal rejimi farklıydı. Şu anda NATO üyesi olan Romanya var, NATO üyesi olan Bulgaristan var. O zaman ortada NATO diye bir uluslararası oluşum yoktu. Çok farklı bir kompozisyon. Sovyetler Birliği dağıldı, Sovyetler Birliği çöktü. Bu Anlaşmanın imzalandığı dönemde Sovyetler Birliği vardı, şimdi Rusya Federasyonu var, Ukrayna diye ayrı bir devlet var şimdi. Dolayısıyla, Karadeniz'e sahil olan ülkelerin ve devletlerin siyasal rejimleri değişti, birtakım özellikleri değişti, bağlantıları değişti, uluslararası ittifakları değişti. O zaman Sovyetler Birliği şemsiyesi altında olan, onların nüfuz alanında olan bazı

devletler o nüfuz alanından çıktılar, hemen koşa koşa gönüllüce bir başka nüfuz alanının etkisine girdiler, o şemsiyenin altına girdiler.

Böyle bir çerçeve içinde ve böyle bir süreçte Montrö'yü tartışıyoruz, Montrö'yü konuşuyoruz. Ben, buyurun Sayın Ali Kurumahmut diyorum.

ALİ KURUMAHMUT

(Deniz Kurmay Albay)

Sayın Başkan, çok teşekkür ediyorum. Çok değerli konuklar, değerli meslektaşlarım, böylesine önemli bir konuda burada sizlere hitap etmekten duymuş olduğum memnuniyeti öncelikle ifade ederek sözlerime başlarken hepinizi saygı ve hürmetle selamlıyorum.

Amacı Türk Boğazları bölgesinden geçiş ve Karadeniz'deki durumu Türkiye'nin güvenliği ve Karadeniz'e kıyısı bulunan devletlerin bu denizdeki güvenlikleri çerçevesinde koruyacak şekilde düzenlemek olan Montrö Boğazlar Sözleşmesi 72 yıldır Türkiye'nin gözetiminde titizlikle uygulanmaktadır. Sözleşme 29 madde, 4 lahika ve 1 protokolden oluşmaktadır. Kısa denilebilecek bir Sözleşmedir. Sözleşmede boğazlardan geçiş ticaret gemileri, savaş gemileri ve uçaklar ayrımı yapılarak düzenlenmiştir. Çok özel diyebileceğimiz bir düzenleme olarak yine Sözleşmede barış zamanı Türkiye'nin tarafsız olduğu savaş zamanı, Türkiye'nin muharip olduğu savaş zamanı ve Türkiye'nin kendisini pek yakın bir savaş tehlikesi tehdidine maruz görmesi durumları ayrı ayrı düzenlenmiştir.

Bu noktadan hareketle 20 Temmuz 1936 tarihinde imzalanan ve 9 Kasım 1936 tarihinde yürürlüğe giren Sözleşmenin barış zamanı için ilk

periyodu 2. Dünya Savaşının başladığı 1 Eylül 1939'da sona ermiştir. Savaşın başlangıcından Türkiye'nin savaşa statüsüne girdiği 23 Şubat 1945 tarihine kadar Türkiye'nin tarafsız olduğu savaş zamanını uygulayan rejim, ki 4 ve 19. maddelerdir, 4. madde ticaret gemilerini, 19. madde harp gemilerini düzenlemektedir, 23 Şubattan savaşın sona erdiği tarihe kadar Türkiye'nin muharip olduğu savaş zamanını uygulayan 5 ve 20. maddeler, daha sonra tekrar barış zamanı rejimine geçilmiştir. Bununla birlikte Sözleşme çok uzun süre soğuk savaş döneminde 20. Yüzyılın önemli bir istikrar ve denge belgesi olarak ayakta kalabilmiştir.

Yine Sözleşme, Kıbrıs Barış Harekâtı şartlarını yaşamıştır. Sözleşmenin akit devletlerinden Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ve Yugoslavya'nın dağılması neticesinde akit devletlerde de değişiklik olmuştur. Başlangıç yürürlük süresinin sona erdiği 9 Kasım 1956 tarihinden itibaren Sözleşmenin fesih süreci çok kolay ve açık olmasına rağmen bugüne kadar herhangi bir akit devlet Sözleşmeyi fesih beyanında bulunmamış ve bu süreci işletmemiştir. Yine beşer yıllık periyotlarla Sözleşmenin herhangi bir maddesinin değiştirilmesini talep etme yetkisi olmasına rağmen akit devletler bu yola da başvurmamışlardır. Kısaca, 1936'da yapılan bu sözleşme 72 yıldır hiçbir değişikliğe uğramadan yürürlükte kalabilmiştir.

Bugün Sözleşme için önemli olan, güncel olan konu harp gemilerinin Türk Boğazlar bölgesinden geçişi ve Karadeniz'deki durumlarıdır. Sözleşmenin de önemli bir bölümü, ki lahikaların da önemli bir bölümü bunu içermektedir, 8 ila 22. maddeler arasındaki maddeler harp gemilerinin

geçişini düzenlemektedir. Sözleşmede harp gemileri bakımından önemli sınırlamalar mevcuttur. Gerek Türk Boğazları bölgesinden geçiş yapacak gemiler bakımından, gerek Karadeniz’de bulunabilecek harp gemileri bakımından bu sınırlamalar zaman ve tonaj bakımından, gemilerin sınıfı bakımından ve sayıları bakımından düzenlenmiştir.

Kısaca ifade edersek, sözleşme gereğince ister Karadeniz’e kıyısı bulunsun, ister Karadeniz’e kıyıdaş bir devlete ait olmasın, Türk Boğazları bölgesinden sadece hafif su üstü gemileri, küçük savaş gemileri ve yardımcı sınıf gemiler geçebilmektedir. Bu gemilerin Boğazlardan geçebilmesi için Türk hükümetine 8 gün öncesinden bir ön bildirimde bulunmaları gerekmektedir. Karadeniz’e kıyısı bulunmayan devletler için bu ön bildirim süresinin 15 gün olması takdire şayan sayılmıştır. Bu üç sınıf gemilerin Boğazlardan geçişinde de sınırlama mevcuttur. Aynı anda Türk Boğazları bölgesinden geçiş yapabilecek yabancı devlet deniz kuvvetlerinin toplam tonajı 15.000 tonu aşmayacak ve bu gemilerin sayısı da 9 gemiden fazla gemiyi içermeyecektir. Bununla birlikte, Karadeniz’e kıyısı bulunan herhangi bir devletin 15.000 tondan daha yüksek bir tonajdaki lahikada tanımlandığı şekilde ifade edilecek hattı harp gemileri Boğazlardan tek başlarına ve sadece iki refakat gemisi eşliğinde geçebilmektedirler.

Karadeniz’e kıyısı bulunmayan devletler bakımından hafif su üstü gemisi, küçük savaş gemisi ve yardımcı sınıf gemi dışında gemilerin geçişine hiçbir hal ve şartta müsaade etmeyen Sözleşmeye göre Karadeniz’e kıyısı bulunan devletlerin 15.000 tondan daha yüksek tonajdaki hattı harp gemileri Boğazlardan geçebilmektedir. Bu esnada

Boğazlardan geçebilecek ilave gemi sayısı bunlara refakat edebilecek iki gemiden ibarettir.

Karadeniz'e kıyısı bulunan devletlerin uçak gemileri ve denizatlıları Boğazlardan geçememektedir. Bununla birlikte dışarıda inşa ettirdikleri denizatlılarını bu inşaattan Türkiye'yi zamanında haberdar etmek şartıyla üs ve limanlarına ulaşmak amacıyla Karadeniz kıyıdaşı devletler bu denizatlılarını Boğazlardan ve Boğazın sathından geçirebilmektedirler. Yine büyük onarım amacıyla, yine Karadeniz dışındaki tersanelerde onarımlarını yaptırmak amacıyla yine zamanında Türk hükümetini haberdar etmek koşuluyla Boğazlardan geçirebilmektedirler.

İster Karadeniz'de kıyısı bulunan, ister kıyıdaş olmayan devletlere ait olsun, bu gemiler ön bildirimde bulunmak zorundaydılar. Bu ön bildirimde geçiş yapacak geminin bütün hususiyetleri bildirilmektedir. Türk hükümeti kendisine yapılan bu ön bildirimi alır almaz bunu en kısa sürede akit devletlerin Ankara'daki temsilcilerine; yani büyükelçiliklerine bildirmektedir; yani yürürlüğe girdiği tarihten bugüne kadar herhangi bir gemi, bir harp gemisi Boğazlardan geçecek olursa yapılan ön bildirim neticesinde akit devletler akit devlet olmak hakkından kaynaklanarak bundan zamanında haberdar olmaktadır. Yapılan ön bildirimde geminin sınıfı, özellikleri, muhtemel Boğazlara giriş tarihi, Karadeniz'e çıkış tarihi, muhtemel dönüş tarihi; yani seyir planı hakkında ve geminin teknik özellikleri hakkında bilgiler bulunmaktadır.

Bugün itibarıyla baktığımız zaman Boğazlardan geçmekte olan gemilere ilişkin bütün bilgiler zamanında Rusya Federasyonunun Ankara'daki

Büyükelçiliğine bildirilmektedir. Bu geminin Karadeniz’de kalacağı süre de bildirilmektedir. Neticede bu geminin 21 günlük bir zaman aşımında bulunması durumunda doğal olarak diğer akit devletler gibi Rusya Federasyonu da bundan zamanında haberdar olabilmektedir.

Boğazlarda geçişe ilişkin bu sınırlamaların belli bir amacı vardır. Türkiye’nin güvenliği söz konusudur. Diğer taraftan her ne kadar çok taraflı antlaşmalarla Boğazlardan seyrin düzenlendiği 1841 yılından bugüne kadar İstanbul Boğazı Marmara Denizinde yaklaşık 110 millik bir koridor ve Çanakkale Boğazı geçiş bakımından tamamen gemilerin ulaşımı ve seyri bakımından tek bir su yolu olarak algılanmakla birlikte, değerli Hocam Profesör Ferit Hakan Baykal’ın da bir önemli makalesinde ifade ettiği gibi, İstanbul Boğazı esasen bir açık deniz olan Karadeniz’i Türkiye’nin bir iç denizi olan Marmara Denizine bağlayan bir ulusal Boğaz, Marmara Denizi bir iç deniz, Çanakkale Boğazı da bir iç deniz olan Marmara Denizini bir açık deniz olan Ege Denizine bağlayan bir ulusal Boğazdır; yani Montrö Boğazlar Sözleşmesinde öngörülen geçiş şartları dışında bu Boğazlara Karadeniz’e kıyıdaş devletlerin, hatta Karadeniz Havzası devletlerinin bu ana giriş-çıkış kapısına egemen devlet Türkiye’dir. Bu gerçek herkes tarafından iyi bilinmektedir. Bu nedenle Boğazlardan geçişte Türkiye’nin güvenliği göz önünde bulundurularak önemli sınırlamalar getirilmiştir.

Diğer taraftan Karadeniz’e ilişkin de önemli sınırlamalar getirilmiştir. Bugün dünyamızın yüzde 71’ini oluşturan denizler ve okyanuslar içerisinde güvenlik gerekçeleriyle özel statüye sahip olan tek denizdir Karadeniz. Halbuki, ulaştırma

hakları bakımından kıyıdaş devletlerin karasuları dışında Karadeniz de açık deniz statüsündedir. Bu denizde ister savaş gemisi, ister devlet gemisi, ki ticaret gemileri bakımından zaten bir sınırlama mevcut değildir, gemiler dilediği gibi hareket edebilmelidir eğer Montrö Sözleşmesinin öngördüğü kısıtlamalar olmasaydı.

Montrö Sözleşmesi neyi kısıtlamaktadır? Sözleşmenin yürürlüğe girdiği tarihte Karadeniz'e en güçlü donanma olan Sovyetler Birliğinin 60.000 tonluk bir deniz kuvveti mevcuttu, bundan hareketle Karadeniz'de bulunabilecek yabancı deniz kuvvetlerinin toplam tonajı üst limit olarak o tarihte 30.000 olarak düşünülmüştür. Ancak, 18. madde düzenlemesi çok kapsamlı olmakla birlikte şöyle bir düzenleme mevcuttur: Eğer Karadeniz'e kıyısı bulunan devletlerden en güçlü donanmaya sahip olan devletin donanması kademeli olarak artar, 10.000 ton limiti var, buna paralel olarak yabancı deniz kuvvetlerinin toplam tonajında da bir artış öngörmüştür, ama bu artışın da bir üst limiti vardır. Bu artışın da üst limiti 45.000 tondur. Ocak 1992'de dağılan Sovyetler Birliğinin Karadeniz Donanmasının toplam tonajı 105.000 ton, o tarih itibarıyla Karadeniz'de bulunabilecek yabancı deniz kuvvetlerinin toplam tonajı da 45.000 ton idi, üst limitteydi. Bu üst limitli 45.000 tonluk toplam tonaj içerisinde tek bir devletin kullanabileceği toplam tonaj da bunun 3'te 2'si olan 30.000 tonla sınırlandırılmıştır. Bununla birlikte bugün Rusya Federasyonu son dört, beş yıldan beri Karadeniz Donanmasının toplam tonajını 73.500 ton olarak bildirmektedir. Bu 73 500 tona tekabül edecek Karadeniz'de bulunabilecek yabancı devlet deniz kuvvetlerinin toplam to-

najının da 45.000'lik üst limit değil 43.500 ton olması gerekir. Bu nokta göz ardı edilmektedir kanaatindeyim. Bununla birlikte tek bir devletin de bu tonajdaki payı 3'te 2'den ibarettir; yani tek bir devlet, mesela Amerika Birleşik Devletleri Deniz Kuvvetleri unsurlarının toplam tonajı da 29.000 tonluk bir üst limitte sınırlandırılmıştır.

Bu gemiler Karadeniz'de 21 günden fazla kalamazlar. Burada Türkiye'nin sorumluluğu nedir? Değerli Hocam burada önemli bir bölümünü ifade ettiler. Türkiye'nin sorumluluğu diplomatik yollardan bu problemin çözülmesinden ibarettir. Öncelikli olarak eğer herhangi bir devlet gemisi mücbir sebep dışında, bu kaza olabilir veya başka bir sebep olabilir, 21 günlük süre aşımında bulduysa bu devlet derhal diplomatik yollardan ikaz edilir ve Montrö Sözleşmesinin 21 günlük süre aşımı, 21 günlük zaman periyodu ihlal edildiği kendisine hatırlatılır.

İkincisi, akit devletlerin Ankara'daki temsilcileri derhal durumdan haberdar edilir. Dolayısıyla, bu devletler de meseleden haberdar edilmiş olur. Şunu göz ardı etmeyelim: Karadeniz'de böyle bir zamanaşımında bulunacak gemi bir harp gemisidir. Harp gemisi devletlerin egemenliğini temsil eder. Harp gemilerine karşı kuvvet kullanmak başlı başına bir harp sebebi olabilir. Onun için buna rağmen 21 günlük zamanaşımında bu devlet ısrar ediyorsa, eğer bu devlet başka bir gemisini Karadeniz'e çıkarmak istiyorsa, işte o zaman Türkiye Cumhuriyeti devleti buna der ki, "Senin şu gemin 21 günlük zamanaşımı yapmıştır. Sen önce o gemini çek, ondan sonra ben senin diğer geminin geçişine müsaade ederim." Efendim, bunu Amerika Birleşik Devletlerine diyebilir miyiz? Evet, bunu

herkese rahatlıkla diyebiliriz, çünkü bu gemi Karadeniz'in ana giriş-çıkış kapısı olan Türk Boğazları bölgesinden geçiş yapacaktır. Hiç kimse elini kolunu sallayarak Türk Boğazları bölgesinden geçiş yapamaz.

Dolayısıyla, Türkiye'nin Montrö Sözleşmesi hükümlerini, Montrö Sözleşmesinin Karadeniz'e, Boğazlar bölgesine ilişkin hükümleri uygulamakla yükümlü olan, bunlara nezaret etmekle yükümlü olan Türkiye'nin sorumlulukları bunlardan ibarettir. Daha başka, Türkiye tedbirler alabilir, ama bunlar Türkiye'ye özel tedbirler olabilir. Bunları burada ifade etmeyi ben uygun görmüyorum.

Montrö Boğazlar Sözleşmesi çeşitli vesilelerle gündeme getirilmiştir. Feshine ilişkin, değiştirilmesine ilişkin kamuoyunda, akademik çevrelerde çeşitli girişimler olmuştur, ama hiçbir zaman bu girişimler Sözleşmenin öngördüğü hukuk platformunda taşınmamış; yani bir fiiliyet arz etmemiştir.

Bugün Sözleşme feshedilirse ne olur? Benim kanaatim odur ki, Sözleşme feshedilirse Türk Boğazları bölgesinde bugün Türkiye'nin egemen olduğu, sahip olduğu haklardan daha azına sahip olmasını Türkiye'den hiç kimse isteyemez. Neticede, iki ulusal boğazı ve bir iç denizinden Karadeniz ile Ege denizi ve Akdeniz arasında gemiler geçiş yapacaktır. Ama Karadeniz'in durumunun aynı olacağı kanaatinde değilim. Sözleşme feshedilir, öngörülen süre zarfında yeni bir sözleşme yapılamazsa Karadeniz dünyadaki diğer denizler ve okyanuslarda olduğu gibi karasuları dışında seyir ve seyrüsefahin bakımından açık deniz statüsünde olur; yani bu denize Türkiye'nin öngördüğü şekilde geçiş yapan gemiler dilediği kadar bu

denizde kalabilirler. Bunun için herhangi bir sınırlama, kısıtlama olmayacağı kanaatindeyim.

Hemen şunu söylemek istiyorum: 1985-1986 yılında soğuk savaş döneminde Amerika Birleşik Devletleri en güçlü iki gemisini Montrö Boğazlar Sözleşmesi çerçevesinde Karadeniz'e çıkarmıştı. Bu gemiler, Karadeniz'in açık deniz alanlarında değil, o zamanki Sovyetler Birliğinin karasularında, Amerikalılara göre zararsız geçiş, Ruslara göre zararlı geçiş yapmışlardı; yani karasularında seyretmişlerdi dağılan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin. Peki, o zaman Sovyetler Birliği Amerikan gemilerine karşı, ki gemilerin geçişinin zararlı olduğunu iddia ediyordu, kuvvet mi kullanmıştı? Hayır. Sadece hasar görse de önem arz etmeyecek iki küçük yardımcı sınıf gemisini bu gemilerin üzerine salmış ve gemilere, gemicilik ifadesiyle, kış omuzluklarından hafif dokunmuşlardı. O zamanda kendisinin yapamadığını ve hiçbir hukuki zemini olmayan şeylerin Türkiye'den yapılmasını kimse isteyemez.

Şunu da unutmamamız gerekir, özellikle Rusya Federasyonu yetkililerinin bunu unutmamaları gerekir, bunun farkında oldukları kanaatindeyim: Montrö Boğazlar Sözleşmesi feshedilir, yeni bir sözleşme yapılamazsa bu durum Türkiye'ye kuşkusuz içinde bulunduğumuz konjonktürel şartlarda istikrarsızlıklara sebebiyet verebilir, sıkıntılar yaşanabilir, ama neticede Türkiye bugün sahip olduğu haklardan daha azını hiçbir hal ve şartta kabul etmez. Ancak, Karadeniz, diğer denizlerde olduğu gibi bir açık deniz statüsünde olur, belki 73 500 tonluk Karadeniz Donanması bu denizde bayrak ve varlık göstermek isteyen, Karadeniz kıyıdaşı olmayan devletlere karşı yeter-

li olmaz; yani bu durumdan belki Türkiye'den daha çok Rusya Federasyonu zarar görür.

Son bir husus olarak şunu ifade etmek istiyorum: Bugün Karadeniz'e en uzun kıyı şeridinde sahip olan devlet Türkiye Cumhuriyetidir. Yine kıyıdaş devletlerle yapılan antlaşmalarla Karadeniz'in yaklaşık yarısı Türkiye'nin kıta sahanlığı ve ekonomik bölgesi olarak; yani sınırlı egemen haklara sahip olduğu deniz alanları olarak tescil edilmiştir, ama unutulmaması gerekir ki Türkiye bir NATO üyesi devlettir ve Karadeniz'e kıyıdaş Bulgaristan ve Romanya da NATO'ya üye devletlerdir. Bu noktadan hareketle söylüyorum ki Montrö feshedilir ve yeni bir sözleşme yapılamazsa kısa ve orta vadede yaşanacak istikrarsızlık, belirsizliklere rağmen sular durulur ve bu işten en büyük zararı Rusya Federasyonu görür. Onun için Rusya Federasyonu bu kritik dönemlerdeki siyasi hamlelerini biraz daha düşünerek yapması gerekir.

Teşekkür ediyorum.

Av. HÜSEYİN ÖZBEK

(*Oturum Başkanı*)

İlk turun son konuşmacısı İstanbul Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesi Dekanı **Profesör Doktor Bayram Öztürk**.

Bayram Hocama sözü vermeden önce bir, iki hususu belirtmek istiyorum; Türkiye Cumhuriyeti elbette ki yakın çevresinde huzur ister, sükunet ister. Gerilimler, kavgalar, devletler arası gerginlikler muhakkak ki ülkemizi, insanlarımızı, yurttaşlarımızı da huzursuz eder. Karadeniz'e sahilleri olan diğer devletlerin yurttaşlarını da huzursuz eder. Ama Karadeniz'deki gerginlik bir

müddet daha değerli katılımcıların konuşmalarından süreceği anlaşılıyor. Türkiye'nin böyle bir süreçte 72 yıllık bir Sözleşmenin verdiği bir birikimle, diplomasi birikimiyle, diğer birikimleriyle konuya yaklaşmasında Türkiye'nin fayda var. İttifaklarını da, müttefiklerini de serin kanlılıkla değerlendirerek yaklaşmasında yine fayda var diye düşünmekteyim.

Şimdi, bir başka boyutuyla, Karadeniz'i bir başka çerçeve içinde değerlendirmekle Hocama söz vermeden önce yine kısa bir şeyi size sunmak istiyorum.

Lozan Anlaşması imzalandığında Türkiye Cumhuriyeti yoktu. Türkiye Cumhuriyeti Lozan Anlaşmasının yarattığı bağımsız bir devlet olarak kuruldu ve bir rejim ilanı 29 Ekim 1923, Lozan Anlaşması 24 Temmuz 1923. Ama, Montrö Sözleşmesi Türkiye Cumhuriyetinin üzerinden, kuruluşundan hemen hemen 13 yıl geçtikten sonra, rejim oturduktan sonra, yeni dünya dengeleri gözetilerek oluşturulan Türkiye'nin diplomasi zaferi olarak değerlendirebilecek, uluslararası konjonktürü değerlendirerek, Atatürk'ün inisiyatifleriyle yarattığı bir diplomasi zaferi olarak değerlendirilebilir.

Burada acaba bugün 2008 yılı 5 Eylülünden Montrö'ye baktığımızda nasıl duygular içindeyiz? Ama Temmuz 1936 yılında Montrö'ye o zamanki Türk kamuoyu nasıl bakıyordu, nasıl değerlendiriyordu, ülkemizde nasıl bir heyecan yaratmıştı, bunun somut bir örneği olarak değerli Yönetim Kurulu Üyemiz **Av. Zeki Yıldan** size 2 dakikayı geçmemek üzere, çünkü bana öyle söz verdi, bir sunum yapacak. O zamanki basından bir gazete

manşetini sizin bilgilerinize ve görselliğinize sunacak.

Buyurun Sayın Yıldan.

Av. ZEKİ YILDAN

(İstanbul Barosu Yönetim Kurulu Üyesi)

Belge gibi addedeceğimiz bir gazeteyi, Montrö Anlaşmasının imzalandığı 20 Temmuzdan ertesi günü Cumhuriyet Gazetesi'nde çıkan ve şu anda elimde orijinal Cumhuriyet Gazetesi. Uzaktan görebiliyor musunuz? Ertesi gün çıkmıştır. Burada, Mehmetçiğin bir ayağı Anadolu'da, bayrak dikilmiş, bir ayağı da Çanakkale, Trakya'mızda. Süngü-süyle bacağının arasına almıştır Boğazları.

Burada şu yazıyor: “Ordumuz dün gece Karadeniz Boğazına girdi. Çanakkale bugün öğleyin işgal edilecek. Bütün Donanma Boğazlara gitti. Dün gece Montrö Konferansının imzası haberi gelir gelmez kahraman ordumuzun İstanbul'da bulunan kıtaları tarafından Karadeniz Boğazı işgal edilmiştir. Anadolu yakasından gelen piyade topçu makineli kıtaları halkın muazzam tezahüratı arasında Üsküdar İskelesine gelmiş ve buradan muhtelif vapurlarla Boğaza hareket etmiştir.”

Yazı devam ediyor. Değerli hocalarım, değerli katılımcılar, anlaşmalar kağıt üstünde yazılan yazılardır. Onları uygulayan gerisindeki siyasi ve askeri iradedir. O anlaşmalar Batılı devletlerin, “Buyurun masamıza, birer de size viski verelim, bir de puro yakın” deyip bizi davet ettikleri yerler değildir. O günkü Türkiye Cumhuriyetinin başında bulunan Mustafa Kemal'in o devletlere imzalattığı bir anlaşmadır bunlar. Bugün niye yapamıyoruz ki?

Av. HÜSEYİN ÖZBEK

(*Oturum Başkanı*)

Zeki Ağabey, 2 dakikanız doldu. Gazeteyi gördü arkadaşlarımız. Teşekkür ediyoruz.

Av. ZEKİ YILDAN

O nedenle gerisindeki iradeyi sizlere sunmak için Başkanımın da müsaadesiyle geldim, konuştum. Kendilerine teşekkür ediyorum. Aynı irade bugün gösterilemez, çünkü cumhuriyetten yana insanlar yok başımızda. Değerli katılımcım, meslektaşım, Hocam diyor ki, “*Türkiye zarar görmez, zararı Rusya görür.*” Biz zaten NATO’daysak NATO Amerika demektir. Biz de emperyalizme karşı mücadele ediyoruz. Emperyalist devlet de Amerika’dır. Zaten en büyük zararı biz görürüz.

Saygılar sunuyorum.

Av. HÜSEYİN ÖZBEK

(*Oturum Başkanı*)

Bayram Öztürk Hocamdan özür diliyoruz, ama Zeki Beye, değerli Yönetim Kurulu Üyemize söz vermemizin bir başka nedeni vardı; Şimdi burada bulunmayan değerli Hocamız Profesör Doktor **Sevin Toluner** Montrö Sözleşmesiyle ilgili sunumunda burada kendi adının anlamını açtı bize. Biz de bunu bilmiyorduk, burada öğrendik.

Sevin Toluner 1936 Haziranında doğar. Yıldız adı konulur, fakat ardından Montrö Sözleşmesi gelir. Montrö Sözleşmesi geldiğinde Tefvik Rüştü Aras’ın doğan torununa Sevin adı verildiği, bunun için Türk kamuoyu sevinmiştir, Türkiye sevinmiştir, bu diploması zaferinden gurur duymuş-

tur. Onun üzerine Yıldız adı değiştirilir ve Sevin adı verilir. Hocamız bize bu anekdotu naklederken bu gazeteyi de nakletmişti. Ben onun için, ama bu hoşgörünüze sığınarak bu anekdotu sizlere aktarmak istedi.

Buyurun Sayın Öztürk.

Prof. Dr. BAYRAM ÖZTÜRK

*(İstanbul Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesi
Dekanı)*

Öncelikle ben teşekkür ediyorum size ve Baronun bütün Yönetim Kurulu üyelerine böyle bir toplantıyı düzenledikleri ve böyle bir konuyu seçtikleri için.

Ben hukukçu olmadığım için biraz farklı açıdan bakacağım. Deniz bilimciyim ben. Üstelik Montrö'yü tartışıyoruz, fakat Montrö'nün imzalandığı 1936 yılında çevre sorunları; yani gemi kazaları ve buna bağlı olarak çevre sorunları denilen sorunlar o dönemlerde yoktu biliyorsunuz. Böyle bir gelişim, böyle bir evre yoktu, ama zaman içinde bu gemi trafiğinin artışı, teknolojideki gelişmeler, gemilerin boylarının büyümesi, uluslararası ticaretin gelişmesi gibi nedenlerle sorunlar çıkmaya başladı.

Şöyle hatırlamamızda fayda var; 1936 yılında Anlaşmanın imzalandığında İstanbul Boğazı'ndan geçen gemi sayısı sadece 4.300'dü. Bugünkü oran, biliyorsunuz, 50.000'in üzerinde. Demek ki 1936'da çok daha düşük bir oran varken bugün çok daha yüksek. 1960 yılında ise geçen gemi sayısı sadece 9.000. Bunu da nereden biliyoruz? Bunların, bu Montrö Sözleşmesinin taraflarına Türkiye'nin her yıl zorunlu olarak bildirmek zorunda olduğu gemi miktarı, sayısı, tonilatosu ve

gidiş ve gelişleriyle ilgili dokümanlar var. Bu dokümanları ilgili taraflara Türk hükümeti her yıl sunmak zorunda. Merak eden olursa bu dokümanları elde edebilir, bulabilir.

1936'dan 2008'e, günümüze kadar olan gemi sayısı, büyüklükleri, bayrakları, tonilatoları, Karadeniz'e girişleri, Karadeniz'den çıkışları gibi birçok veriyi buradan rahatlıkla araştırmacılar alabilirler.

Alamayacakları ne var? Bu çok önemli. Alamayacakları, hamulesi ne olursa olsun, diye başlayan; yani "*geminin içinde ne var?*" sorusunun cevabı yok. "*Ne taşıyorsunuz?*" sorusunun cevabı yok. Bunun altını çizmemiz lazım, bu önemli. Önümüzden gemiler geçiyor, ama biz içinde ne taşındığını, acaba bomba mı, silah mı, buğday mı, kereste mi, tahta mı, ne var, bunları bilmiyoruz. Bu önemli bir şey. Dolayısıyla eleştirel anlamda bakacak olursak, Anlaşmanın imzalandığı dönemde bunların miktarları ve yükün ne olduğu konusunda çok açık tarifler yok. Bu hâlâ bugün geçerli. Dolayısıyla, ben de Ferit Hakan Hocama katılıyorum, meslektaşına katılıyorum, ben de bugün Anlaşmanın tadil edilmesi veya değiştirilmesinin ve Türkiye adına yeni haklar veya mevcut haklarımızın korunması bakımından bile zor olduğunu düşünüyorum, çünkü başımızda bir Atatürk yok, öyle büyük bir insan yok bir defa. Dolayısıyla, bunun altını çizmemiz lazım. Onun büyük askeri dehası, siyasi dehasıyla ortaya çıkmış bir Sözleşme bu. Bunu bilmemiz lazım. Aynı kazanımlar konusunda benim şüphelerim var. Umarım ki olsun.

Bir de şunu bilmemiz lazım: Dünyada hiçbir sözleşme ile nahiye süresiz, sonsuz değildir. Bunlar değişir. Biz görürüz, görmeyiz, üç sene sonra

değişir, elli sene sonra değişir, ama değişir. Türkiye bunu iyi uygulamıştır, kötü uygulamıştır. Siyasi ve hukuki taraflarına girmeyeceğim, benim uzmanlığım değil, ama bir defa doğaya aykırı, insan toplumlarının yapısına aykırı. Her anlaşma değişir, günün birinde değişir. Ama anlaşma değiştikten sonra belki de değişirse, değişmenin taraftarı mıyım diye sorarsanız, hayır, arzulamam. “*Aynı başarıları elde edebilir miyiz?*” dersenez, biraz önce söyledim, başımızda büyük bir dahi yok, büyük Atatürk yok.

Ama Anlaşma değişirse veya değiştirilmeye kalkılırsa 36 yılında eksik olan bazı şeyleri Anlaşmaya koydurmakta fayda var. O da şudur, biraz önce söylediğim gibi, yükün çeşidi; yani ne taşıyorsunuz? Nükleer bomba mı taşıyorsunuz, radyoaktif madde mi taşıyorsunuz, çöp mü taşıyorsunuz, ne taşıdığının bilinmesi lazım. İkincisi, bizim bu son Independenta kazası 79, Nasya 94, Erica, en son kazalar ve prestij kazaları 2001, 2002; yani İspanya’da ve Fransa’daki kazalardan sonra Avrupa Birliği içinde çevre konusunda çok büyük gelişmeler oldu, çok yeni anlaşmalar imzalandı, gerçekten ciddi çalışmalar başladı.

Bu anlamda Türkiye’nin en temiz, en masumane şekilde kullanabileceği ve kullanması gereken, çünkü hukuki itilaflar, politik itilaflar, bunların çok tarafları var. Bugün eski Sovyetler Birliği veya yeni Rusya’yla Amerika’nın bir masada sözleşmeyi nasıl yorumlayacakları, nasıl tartışacakları, Türkiye’nin nasıl müdahil olacağı, Karadeniz içinde kaç tane ülke var şimdi? Gürcistan bu işe dahil mi, dahil değil mi diye bir soru atsak herhalde bu toplantı 2 saat daha uzar. Kim kimin halefi, kim kimin selefi? Yugoslavya’dan dağılan

üç tane, dört tane ülke var. Bunlar neyin nesi? Dolayısıyla, çevre argümanları, hukuki ve politik argümanların dışında en iyi kullanılabilir, bu tür sözleşmelerde haklarımızı en iyi şekilde alabileceğimiz ve insanların rahatsız olmadan kabul edebilecekleri anlaşmalar, çünkü çok evrensel standartlar artık çevre standartları ve bunlara itiraz etmemeleri gerekir.

Bu kadar nahif veya eski deyimle saf olmalı mıyız? Hayır, olmamalıyız, ama bu tür argümanlar kullanılmalı bence, çünkü o dönem içinde çevre sorunları yoktu, o dönem içinde büyük bir gemi trafiği yoktu, ama bugün büyük bir gemi trafiği var. Boğazlardaki kazalarda ölen, en azından Independenta'yı biliyoruz, ki bir Kasım ayının 29'unda Kadıköy'deki bütün evlerin camı kırılmıştı. Bu zarardır. Nasya'yı biliyoruz. Cayır cayır 29 kişinin öldüğünü biliyorum ben, Rumeli Feneri önünde yanmıştı insanlar. Bunların mutlaka Türk olması gerekmiyor. Filipinli denizciler vardı. Bildiğim kadarıyla Hırvat denizciler vardı, Türk denizciler vardı. Böyle bir sorun var, bir can güvenliği sorunu var. Onun için çevre argümanlarını Türkiye'nin iyi kullanması lazım, ki 1994'le 1998 arasındaki dönemde, Türkiye'nin Boğazlardaki gemi trafik sisteminin kurulması döneminde bu çevre güvenliği konusundaki tartışmalarda öteki ülkelerden çok ciddi bir karşı duruş gelmedi. Bu iyi kullanılacak bir avantaj. Bunu böyle bilmemiz lazım.

Güncel olarak acaba bundan sonra ne olur? Ben şöyle düşünüyorum: Bundan sonra bu Sakaşvili denilen, bence mikro milliyetçi devlet başkanı, işi biraz daha büyütürse, Bakû-Tiflis-Ceyhan boru hattında geçenlerdeki patlamayı biliyo-

ruz, bu patlamaların kimler tarafından yapıldığını da biliyoruz aşağı yukarı. Dolayısıyla, BTC çalışmasa, aşağı yukarı 150 milyon ton petrol Boğaz'dan taşındığına göre, 50 milyon ton daha Boğaza gelirse; yani BTC çalışmasa, işin büyümesi durumunda, savaşın devam etmesi durumunda o zaman Boğazlar daha da sıkışacak. Boğazların daha da sıkışması, dolayısıyla buradaki riskleri daha da arttıracak, hem çevresel riskleri, hem ekolojik riskleri, hem de ticari riskleri, çünkü daha çok gemi hem kuzeyde, hem güneyde beklemek zorunda kalacak. Çünkü, biliyorsunuz, özellikle tanker geçişleri sadece gündüz yapılıyor. Bu beklemler Avrupa'daki, Amerika'daki endüstriyi farklı şekilde etkileyebilir. Onun için bu savaş Rusya'yla Gürcistan arasında oluyor, ama aslında bunun zararı ve muhtemel ilerdeki zararları gene bize olabilir, çünkü ekolojik anlamda zarar olabilir, çevresel anlamda felaketler olabilir, savaşın içinde ne yaşandığını bilmiyoruz.

Savaşla ilgili şimdiye kadar bildiğim kadarıyla Birleşmiş Milletler Savaş Hukukuna uygun savaş yapılıyor mu, yapılmıyor mu bilmiyoruz. Bildiğimiz bir tek şey var, Gürcistan'ın misket bombası kullandığını kabul etmesi. Misket bombaları bildiğim kadarıyla yasak. Dolayısıyla savaş hukukunda nasıl oluyor, ne oluyor, savaşta kullanılmaması gereken, yasak olan kimyasallar, bunların bitkiye, hayvana, insana, çevreye, elmaya, armuda, suya olan etkilerini konuşmuyoruz burada, ama çok ciddi başka sorunlar da var. Bu genellikle böyle enerji diplomasisinin içinde yoğruluyor veya unutuluyor.

Onun için bizim çok ciddi bir şekilde bu işi takip etmemiz lazım. Sadece işi Montrö'ye indir-

gememek lazım. Evet, Montrö çok önemli, Cumhuriyetin çok önemli bir kazanımı, belki tekrar eski haklarımızı kazanamayabiliriz, bu konuda çok çabalamalıyız, ama kazanamayabiliriz, fakat Montrö'nün dışında başka şeyler de var. Bir gıda güvenliği meselesi var. Eğer orada, bildiğim kadarıyla, biz Gürcistan'a 1 milyon ton her sene buğday yardımı yaptık. Bu insanlar yarın gıda için bize gelebilirler. Şevardnadze döneminde her yıl 1 milyon ton buğday verdik biz bunlara. Dolayısıyla, o denklem, oradaki sistem bizi çok ilgilendiriyor ve o sistemi iyi takip etmemiz lazım bizim.

Benim savaş gemilerinin Karadeniz'de kalması, geçmesi konusunda söyleyecek bir şeyim olmaz, çünkü ben bu işin uzmanı değilim, ama belki şunu söylemekte fayda var: Bu yeni gelecek olan, eğer varsa, gemilerin de acaba çevreye olan olası etkileri nedir sorusunu sormamız lazım.

Ben şimdilik böyle kapatıyorum. 16 dakika konuştum, çünkü 20 dakikanın 3 dakikasını Sayın büyüğün kullandı. Zamana uymak için şimdilik burada kapatıyorum.

Teşekkür ederim.

Av. HÜSEYİN ÖZBEK

(Oturum Başkanı)

Değerli konuklar, Hocamız da sanıyorum ilave olarak bazı konulara değinecek.

Hocam, buyurun.

Prof. Dr. FERİT HAKAN BAYKAL

Bazı notlar aldım da onlara ilişkin birkaç açıklama yapayım, hiç değilse orijinal bir şeyler olsun.

Günümüzde harp gemilerinin tanımının da değiştiğini bilmemiz lazım. Montrö'yle ilgili değerlendirme yaparken bu noktada da bir değerlendirme yapmak lazım. Daha önce, 1958 tarihinde Cenevre Açık Denizler Sözleşmesinin 8. maddesinin 2. fıkrasında savaş gemisinin tanımı yapıyordu. Orada tanımda donanmaya ait gemi olarak ifade ediliyordu, Sayın Kurumahmut da bunu iyi değerlendirir deniz subaylığından geldiği için. 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesinde 29. maddede bu sefer silahlı kuvvetlere bağlı gemi ifadesi getirildi; yani çok genişletildi. Sadece deniz kuvvetlerine ait olan değil, kara kuvvetlerine, hava kuvvetlerine ait olan ya da başka bir sınıf olarak değerlendirilecek başka sınıflara ait olan gemiler de harp gemisi olarak tanımlandı. Bu çerçevede tabii Montrö'de zorlanmış oluyor. Aslında Montrö'nün uygulandığı dönemde sadece donanmaya ait gemiler bakımından getirilmiş bir hüküm. Aslında biz şunu yapabilir miyiz ya da Amerika ya da diğer devletler şunu dayatabilirler mi? Bu deniz kuvvetlerine bağlı bir gemi değil, donanmaya ait bir gemi değil, silahlı kuvvetlere ait gemi, hava kuvvetlerinin ya da kara kuvvetlerine ait bir gemi dese bir problem çıkar mı? Sadece tartışma açmak için söylüyorum, yani bunu tartışabiliriz.

Yine Türkiye'nin yaptığı bazı uygulamalardan da çok kısa bahsetmek lazım. Siyaseten bazı yanlışlar yapılmış. Hangi yanlış yapılmış? Biraz önce gündeme geldiği için söylüyorum. 24. madde çerçevesinde, Sayın Bayram Öztürk de bahsetti, "*Türk hükümeti Boğazlarda yabancı savaş gemilerinin giriş-gelişini gösteren, ayrıca ticarete ve bu Sözleşmede öngörülen deniz ve hava ulaşımına yararlı bütün bilgileri kapsayan yıllık bir raporu Milletler Cemiyete-*

ti Genel Sekreterine ve bağıtlı yüksek taraflara sunacaktır” diyor 24. maddenin son fıkrası.

Şimdi bakın, Milletler Cemiyeti diye bir şey var mı? Yok. Milletler Cemiyeti Genel Sekreterliği kalktı. Birinci Dünya Savaşından sonra kurulmuştu, İkinci Dünya Savaşının çıkmasını engellemediği için dağıldı, gitti. Peki, Birleşmiş Milletler Örgütü acaba, soru olarak soruyorum, Milletler Cemiyetinin halefi durumunda mı? Cevap: Hayır. Peki, o zaman Türkiye’ye soruyorum: Sen o zaman madem öyle, bu madde çerçevesinde niye bu raporları Milletler Cemiyeti Sekreterliğine veriyordun da daha sonra Birleşmiş Milletler kurulunca Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliğine sunmaya başladın? Bu büyük hata. Bakın, olmayan şeyi siz yaratıyorsunuz. Siz burada yetkiyi mümkün olduğunca kendinizde tutmanız lazım.

Bunun sakıncası şu. Neden sakıncalı görüyorum? 21. maddeyi değerlendirmek açısından, bakın, Türkiye 21. maddeye göre kendisinin savaş zamanında, “Türkiye kendisini pek yakın bir savaş tehlikesi, tehdidi karşısında sayarsa Türkiye’nin bu Sözleşmenin 20. maddesi hükümlerini uygulamaya hakkı olacaktır.” Savaş zamanında gibi gemilerin geçişini yasaklayacak. Bakın, devamına geliyorum şimdi: “Yukarıdaki fıkranın Türkiye’ye tanıdığı yetkinin Türkiye’de kullanılmasından önce Boğazlardan geçmiş olan, böylece bağlama limanlarından ayrılmış bulunan savaş gemileri bu limanlara dönebileceklerdir, bununla birlikte şu da kararlaştırılmıştır ki Türkiye davranışıyla bu maddenin uygulanmasına yol açmış olabilecek devletin gemilerini bu haktan yararlandırmayabilecektir.”

3. fıkrası, “Türk hükümeti yukarıdaki 1. fıkranın kendisine verdiği yetkiyi kullanırsa bağıtlı yük-

sek taraflara ve Milletler Cemiyeti Genel Sekreterine bu konuyla ilgili bir bildiri gönderecektir.”

Burada da yine karşımıza Milletler Cemiyetinin Genel Sekreterliği çıkıyor. Devamını getiriyorum, son fıkrasını: “Milletler Cemiyeti Konseyi (şu anda olmayan bir şey) 3’te 2 çoğunlukla Türkiye’nin böylece almış olduğu önlemlerin haklı olmadığına karar verirse bu Sözleşmenin imzacıları bağıtli yüksek tarafların çoğunluğu da aynı görüşte olursa Türk hükümeti söz konusu önlemlerle bu sözleşmenin 6. maddesi uyarınca alınmış olabilecek önlemleri kaldırmaya yükümlüdür.”

24. maddenin uygulamasına dikkat ederseniz “Türkiye hata yapmıştır” diyor, çünkü 21. maddeye göre bir işlem yaparsa, kendisini pek yakın harp tehlikesine maruz addederse ne olabilecektir? Diğer devletler de diyecektir ki, artık Birleşmiş Milletler bu işin yerine geçiyor. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin bu konuda değerlendirme yapması lazım. Genel Sekreter de bunu Türkiye’ye bildirmesi lazım. Bu Türkiye açısından hata olmuştur. Tabii, düzeltilmesi mümkün bir hata mıdır? Valla, zor gibi, ama yine de dönülebilir. Ama tabii karşı taraf buna karşı ne yapacaktır, ne edecektir, onun hesabını da Karadeniz’e kıyısı bulunan devletler bakımından değerlendirmek lazım. Hiçbir şekilde Milletler Cemiyeti açısından bakarsak Birleşmiş Milletler Örgütü halef değildir. Bunun altını çiziyorum. Hatalı uygulamalardan biri bu.

Yine bir hatalı uygulama. Bunu ben söyledim zamanında, ama kimse ciddiye almadı: 11 Eylül olayları olmuştu Amerika’da. Sanıyorum 2001 yılında vuku bulan olaylar. O zaman dedim ki, “Türkiye için çok büyük bir şans.” Neden şans? Bo-

ğazdan geçen gemilerin yükünü değerlendirmek bakımından çok önemli. Türkiye'nin güvenliğe yönelik çok büyük bir tehdidi, terör tehdidi var. O zaman ne yapılabilir? Gemilerin yükleri kontrol edilebilir bu gerekçeyle; yani Amerika Birleşik Devletleri kalkıp Amerika'dan Irak'ı vuruyor, Afganistan'ı vuruyor kendi güvenliğini esas alarak, ben Boğazların kıyısında var 15 milyon insan, Çanakkale'yi de düşünün, İstanbul'u da düşünün, bu insanların can güvenliğini korumak açısından her türlü tedbiri alabilirim. Dolayısıyla, burada uygulamayla Sözleşmenin belki şeyini değiştirme imkânı da olabilirdi. Sözleşmeyi değiştirmeye gerek yok, ama siyasi iradeyle bunu yapma imkânı olabilirdi. Burada kimsenin sesi de çıkamazdı. Ne Rusya Federasyonunun, ne de Amerika Birleşik Devletlerinin ses çıkarması mümkün olmazdı, çünkü kendisi açısından yaptığı bir uygulama vardı. Hâlâ da bu uygulamalarını sürdürüyorlar. Bunu da siyasi açıdan hatalı olan durumlardan biri olarak değerlendiriyorum.

Yine Sayın Öztürk bir noktaya değindi. Bayrak ve yük ile ilgili değerlendirme yapılamayacağı noktası da doğrudur. 2. madde ticaret gemileri bakımından, özellikle barış zamanında, bunu açıkça ifade ediyor. Ancak, sonuçta bu geçiş bir zararsız geçiştir. Ertelenemez zararsız geçiş anlamında. Hatta kısıtlanmış bir zararsız geçiş Boğazlardan. Dolayısıyla, zararsız geçiş kıyı devletinin barışına, düzenine, güvenliğine aykırı olmayan geçiştir. Eğer Türkiye kendi güvenliğine, barışına aykırı olan bir geçiş tehdidi alırsa, -ki bunun değerlendirmesini yapacak olan Boğaz devleti Türkiye'dir- o zaman pekala gemilerle ilgili gerekli denetimi yapma imkânına sahip olur. Örnek olarak ? geç-

mesi esnasında bu tartışma olmuştu. Ben aynı şeyi de orada ifade etmişim. Dolayısıyla, Türkiye'nin bu konudaki yetkisi kısıtlanmış değil. Ama nereye dayanıyor, neden bir şey yapamıyoruz? Çünkü siyasi irade önemli. Siyasi irade yoksa, güç yoksa maalesef sonuç almak zor, ki uluslararası hukukta benim söylediğim bir şey var, "*haklı ve güçlüyseniz hakkınızı alırsınız, haklı, fakat güçsüzsünüzse havanızı alırsınız.*" Hatta üçüncü bir ilave de "*haksızsanız, güçlüyseniz istediğinizi alırsınız.*" Ama tabii hukukla ilgili olmadığı için bunu söylememekte yarar var.

Evet, teşekkür ederim.

Av. HÜSEYİN ÖZBEK

(*Oturum Başkanı*)

Tabii birinci periyotta kısaca sözleşme çerçevesinde bazı bilgileri sunmayı arzu ettim. Beyefendinin konuşmasıyla da eksik kalan hususlar olduğu kanaati bende oluştu. Benim Montrö konusunda yazdığım kitap, yayınlanan makalelerimle en az Beyefendi kadar heyecanlı olduğumu herkes bilir. Bir kez daha şunun altını çizmek istiyorum:

Birincisi, Montrö Boğazlar Sözleşmesi Lozan Barış Antlaşmasından sonra Türkiye'nin en önemli siyasal belgesidir ve Türkiye'nin lehine olan bir belgedir. Bir istikrar ve denge belgesidir. Dünya için de böyledir. Bu önemi belki 21. Yüzyılda da devam edecektir. Arzumuz odur. Ancak, Sözleşmenin feshi prosedürünü başlatmak 1956'dan itibaren vardır, çok kolaydır. Biz hiçbir şekilde Montrö Boğazlar Sözleşmesinin feshedilmesini, masaya yatırılmasını, bir veya birkaç maddesinin değiştirilmesini, ki Türkiye'nin lehine olabilecekse de arzu etmeyiz, çünkü masaya yatırılması.

Mevcut konjonktür buna müsait değil. İstikrarsızlık getirir hem Türkiye için, hem bölge için, hem dünya için. Bunun farkında olduğu için Sözleşmenin akit devletlerinden İngiltere, Fransa, İtalya, Yunanistan, bunlar NATO üyesi devletlerdir. Karadeniz'e kıyıdaş devletler Bulgaristan, Romanya, Ukrayna, yeni akit devlet gibi muamele görüyor, Rusya Federasyonu. Sözleşmenin fesih süreci her an başlatılabilir. Şunun tabii altını çizmek istiyorum: Bunu da söylerken, yaparken bugüne kadar söylediklerimizi, yazdıklarımızı okuyanlara ikinci bir mesaj vermek istiyoruz: Evet, Sözleşme bugün feshedilebilir. İki yıl geçer yeni bir sözleşme yapılamazsa ne olur? Boğazlar uluslararası su yolu mu olur? Hayır, efendim. Burası bizim egemenlik alanımızdır. Tekrar söylüyorum, İstanbul Boğazı, hangi terminolojiye bakarsanız bakın, bir ulusal Boğaz'dır tek başına ele alındığı zaman. Marmara Denizi Türkiye'nin yasama, yürütme, yargı yetkilerini tam anlamıyla kullandığı bir iç denizdir. Yunanlı Rozakis'in söylediği gibi bir açık deniz alanı yoktur burada. Çanakkale Boğazı da yine bir ulusal boğazdır.

Montrö Boğazlar Sözleşmesi geçmişle de bağlantılı olarak buradan uğraksız geçişi düzenler, o ayrıdır. Bu bölgede Türkiye'nin zabıta yetkisi var, yargı yetkisi var, geçişin zararsız olmasını isteme yetkisi var, geçişi düzenleme yetkisi var. Bunları öncelikle kim içindir? Ticaret gemileri içindir. Savaş gemilerinin geçişinde haydi haydi bu yetkisini kullanacak. Bir savaş gemisinin bir devletin iç suyuna, limanlarına gelişi hep özel düzenlemelerle öngörülür. Onun için diyoruz ki, Türkiye Karadeniz'e de kıyıdaştır. Karadeniz'in yaklaşık yarısı Türkiye'nin ekonomik bölgesi, kıta sahanlığıdır,

sınırlı egemenlik alanıdır. Sözleşmenin feshedilmesini asla istemeyiz. Ancak öteden beri olduğu gibi Montrö'nün jandarması olarak bizi görmeyi arzu eden bazı devletler şunu bilsinler: Arzu etmememize rağmen Sözleşme bir şekilde masaya yatırılır, feshedilirse bugün Türk Boğazları bölgemizin de elimizde bulunan, olması gereken yetkilerden daha azı olmayacaktır elimizde, daha fazlası olacaktır, çünkü bu kapının, bunu yanlış anlamayın, Sözleşme feshedilmesin, Sözleşmenin feshedilmemesi için gayret sarf etsinler bazıları. Neticede biz buraya egemeniz. Bu kapının sahibi biziz. Bunun altını çiziyorum. Sözleşme feshedilmesin. Ama feshedilirse de hep Türkiye bununla tehdit edilmesin. Tehdit edenler zaten bunun gereğini istedikleri zaman yapabilirler, bu imkân ellerinde mevcut.

Bakınız, mesele şudur: Haziran veya Temmuz 2006'ydı, İstanbul'da bir toplantı düzenlenmişti. ABD'nin Sayın Ankara Büyükelçisi toplantıda özetle, *"Biz 70 yıldır bu Karadeniz'e istediğimiz gibi çıkamıyoruz, ne pahasına olursa olsun Karadeniz'e çıkacaktır sonunda ABD"* benzeri bir ifade kullanmıştır. *"Karadeniz bir Rus denizi değildir"* demiştir. Hayır, ben düzeltiyorum, orada şunu söylemiştir: *"Karadeniz bir Türk denizi değildir."* Karadeniz'de Rusya'nın deniz alanı çok değildir. Feshedilirse Karadeniz'de biz de zarar görürüz, ama mevcut konjonktür, mevcut dengeler, mevcut antlaşmalar çerçevesinde baktığımız zaman öteden beri ABD'nin Rusya Federasyonu'nu Karadeniz'in kuzeyine hapsetme arzusu var. Romanya'yla, Bulgaristan'la olan ilişkileri, Gürcistan'la olan ilişkilerinin temelinde hep bu yatmaktadır.

Bugün NATO üyesi diğer devletler de Sözleşmeyi feshedebilirler.

Bu noktadan hareketle Türkiye, Sözleşmenin feshedilmemesi için, Sözleşmenin istikrar ve denge belgesi olarak yaşaması için elinden gelen gayreti sarf etmektedir bütün zorluklara rağmen. Zorluklardan birkaç tanesini sorayım. En son dün geçen Mount Whitney isimli 6. Filonun sancak gemisi. İnternete bakın, geminin tonajı 18 400 tondur; yani geçmemesi gerekir. Peki, bu gemi hafif su üstü gemisi mi, küçük savaş gemisi mi, yardımcı sınıf gemi mi? Hayır. Emekli bir deniz subayı olarak, kurmay subayı olarak söylüyorum, benim kanaatime göre bir hattı harp gemisidir. Karadeniz'e kıyısı bulunmayan bir devletin hattı harp gemisi de geçemez. Peki, nasıl geçmiştir? Efendim, daha önce iki kere geçtiği gibi şimdi de geçmiştir. Daha önce geçtiği zaman Türkiye'de deklarasyonda, ön bildirimde bulunmuştur ABD. Bu ön bildirimi başta Rusya Federasyonu olmak üzere, diğer akit devletlere Türkiye bildirmiştir. Hiçbirinden itiraz gelmemiştir. Ön bildirimde öngördüğü şekilde Montrö Boğazlar Sözleşmesi çerçevesinde uygun bir gemi olarak geçmiştir. İki kere geçene üçüncü kez bugün eğer itirazı varsa bunu Rusya Federasyonu yapsın.

Tekrar altını çiziyorum, Montrö Sözleşmesi bugünkü konjonktürde 72 yıldan beri Türkiye'nin çıkarlarına hizmet etmektedir ve istikrar ve denge belgesidir. Karadeniz havzasına, Türk Boğazları bölgesine, Akdeniz havzasına önemli hizmet eden bir sözleşmedir. Feshedilmemelidir. Türkiye elinden gelen gayreti zaten yapmaktadır.

Bir noktayı da söylemek istiyorum. Bildiğim için söyleyeyim: Başta Montrö Sözleşmesi olmak

üzere bu tür konular siyasi irade kuşkusuz her şeyi yönlendirir, ama diplomatlarıyla, ciheti askeriyesiyle ortak çalışmalar neticesinde uygulamalar şekillendirilir. Bugüne kadar bizim gördüğümüz bürokratik ve güvenlik kademelerinin, diplomatik kademelerin ortak ürünü olan hususlarda siyasi iradenin bizim tespit edebildiğimiz yanlış bir müdahalesi olmamıştır, olmamasını da arzu ederiz. Bu da Türkiye'nin aleyhine olur.

Mesela, yine yanlış uygulamalardan biri; Amiral Kuznetsov, bir uçak gemisidir, ama Batı konseptine uygun bir uçak gemisi değildir. Öteden beri Batı konsepti uçak gemilerini eleştiren, Sovyetlerin kendine ait özel bir uçak gemisi konseptidir. Boğazlardan geçmiştir, hatta yeniden geçmesi gündeme gelmiştir. Ama ne olarak geçmiştir? Uçak taşıyan muharebe kruvazörü olarak geçmiştir. Buna da Batı itiraz etmemiştir. Keza Varyag'ın geçişinde bile sıkıntılar yaşanmıştır. Neticede diplomatik alanlarda sözlü, akademik alanlarda medyada yapılan itirazlar, tartışmalar havada kalmaktadır. Ne diyor şair? "*Sözün kanatları var tüy gibi ince ince, paylaşmak olmayınca neye yarar düşünce?*" Yazmayınca, yazılı olmayınca, notalara geçmeyince onlar anlam ifade etmez.

Onun için Montrö Sözleşmesi Türkiye'nin fevkalade lehinde olan bir Sözleşmedir. Bu konuda ciddi gayret sarf edenlerden birisi olduğumu ifade etmek istiyorum. Hiçbir şekilde feshedilmelidir, hiçbir şekilde masaya yatırılmamalıdır, ama soğuk savaş döneminde olduğu gibi, hatta bugün yapılmakta olduğu gibi Türkiye'de bununla diplomatik manada tehdit edilmemeli ve Türkiye zaten elinden geleni yapmaktadır, gözetmektedir, kollamaktadır, korumaktadır, ama başkaları-

nın da menfaatine hizmet eden bu Sözleşmeyi başkaları da kollamaktadır. Sözleşme sadece Rusya Federasyonu değil, İngiltere'nin de çıkarlarına hizmet etmektedir. Araştırıldığı zaman bu konuda da söylenecek çok şey vardır.

Av. HÜSEYİN ÖZBEK

(Oturum Başkanı)

Sayın Ali Kurumahmut'a, meslektaşımıza teşekkür ediyoruz. Şimdi, ikinci turumuzun son konuşmacısı yine Sayın Prof. Dr. Bayram Öztürk. Bayram Hocam, demin bir yanlış anlama olmuş, o dakikalar sizin konuşmanızdan kısıtlanmamıştı, sizin konuşmanız o meslektaşımızın konuşmasından sonra başlayan 20 dakikaydı.

Buyurun Sayın Öztürk.

Prof. Dr. BAYRAM ÖZTÜRK

Bu demektir ki, hukuken 4 dakika fazla konuşacağım. Peki, teşekkür ederim. Baştan bana böyle adaletli bir yaklaşım sergilediğiniz için, burası esasında adaletçilerin adalet dağıttığı bir yer, ben de bunu öğrendiğim için iyi oldu. Bunun kendime de uygulanmasından memnun oldum.

Benim esas son turda konuşmam gereken şey herhalde biraz tazminler ve zararlar meselesi. Bu da yine hukukun işi. Teknik bir iş, ama orada da avukatlara ihtiyaç var, iyi deniz hukukçularına ihtiyaç var. Ben akademisyen olduğum için, belki Hakan Hocam bilmiyorum, bana katılır mı, bizim deniz hukuku, uluslararası hukuk, uluslararası özel hukuk, ismi ne dersiniz deyin, başka bir meslektaşım daha var önümde, bu konularda biz çok zayıfız. Önce bunu bilmemiz lazım. Bizim Türkiye'deki üniversitelerde herhalde bu konular

para getirmediği için, tırnak içinde söylüyorum, bu konularda bizim yetişmiş adamımız çok az. Tekrar aynı görüşü söylüyorum, günün birinde her anlaşmada olduğu gibi Montrö değişir. Görürüz, görmeyiz, ama o zaman orada, masada bu işleri iyi bilen hukukçu lazım bize. Şimdiden onun yollarını bulmamız lazım, iyi deniz hukukçusu, iyi uluslararası hukuk bilen ve tabii sadece Türk hukukunu değil, Avrupa Birliği hukukunu, çünkü bir de Avrupa Birliği diye bir mevzu var şimdi, Amerikan hukukunu, benim bildiğim, bilmediğim, tasavvur ettiğim, etmediğim birçok hukukun dallarını iyi bilen uzmana ihtiyacımız var. Onun için biz akademisyenlere, üniversitelere iş düşünüyor burada. İyi deniz hukukçusu yetiştirmemiz lazım ve bunların da bu sorunları bilmesi lazım.

Bence o konuda biz biraz geç kaldık. Bu konuda Baro ne yapabilir bilmiyorum. Baro belki uluslararası deniz hukuku çalışan hocalara burs verebilir. Bizim bir küçücük vakfımız var, Oktay Sönmezkaptan da Yönetim Kurulu üyemiz, Ali Hoca var, Ferit Hoca falan var, ufak tefek burslar veriyoruz. Biz hukukçulara burs vermiyoruz, ama bizim işimiz değil zaten hukukçulara burs vermek. Belki, madem 58 ya da 78 baro var, bu baroların bir havuz oluşturulup iyi uluslararası deniz hukuku bilen veya ben iyi tanımlayamıyorsam, Ferit Hocanın tanımlayacağı şekilde bu konuyla ilgili bursların oluşturulmasını ben çok faydalı görüyorum. Onun için bu toplantının da böyle bir burs için, tabii Baronun böyle yetkisi var mı, parası var mı, onları sormuyorum ben size, ben sadece bir düşünce ve görüş ortaya atıyorum ve bunun çok faydalı olacağını düşünüyorum. Bunu bir öneri olarak getiriyorum, çünkü bizim bu konuda

yetişmiş çok az uzmanımız var. Hakan Hocam doğru mu? Doğru herhalde.

Prof. Dr. FERİT HAKAN BAYKAL

Doğru. Uzman gözüken insanların birçoğu da uzman değil o konuda. Adam bu konuda hiç çalışmamış, ama hâlâ ? başkanlığı yapıyor, kitap çıkartıyor, Türkiye’de bu tip rezaletler çok akademik camiada.

Prof. Dr. BAYRAM ÖZTÜRK

Ben şimdi nazik konuşmaya çalışıyorum. Aslında çok nazik bir adam değilim, Karadenizliyim.

İkinci konum, oradan gelecek olduğum şey, tazmin. Biz geçen gemilerin denizi kirlettiğini biliyoruz. Bebek koyunu, Beykoz koyunu, aklınıza gelen adaları, kim nerede oturuyorsa bu salonun içinde bunları biliyoruz. Bunların analizlerini yapıyoruz, ilgili yerlere veriyoruz. Bunlarla ilgili mahkemelerin açılması lazım. Ama bu tazminlerin alınması konusunda özellikle Independenta konusunda biz hiçbir şey alamadık dersem yeridir, çünkü o zaman Türkiye’de bu iş çok yeniydi. 1979 yılından bahsediyorum. Çok iyi bir avukat bulduk. Ben o zaman işim gereği balıkçıların kooperatifinin bilirkişisiydim. İngiltere’den birçok uzman geliyordu, sigorta şirketinin uzmanları ve avukatları geliyordu. Tabii onlar bu işlere 200 sene önce başlamışlar, çok uzun süre önce başlamışlar. Bir gelenek oluşturmuşlar.

Bana sordukları soru şuydu: “Sayın Öztürk, para istiyorsunuz.” Biraz daha ironik bir şekilde soruyordu, müstehzi bir ifadeyle soruyordu. Ben de, “Evet, para istiyoruz, çünkü ağlarımız parçalandı, para istiyoruz, çünkü balıklarımız koktu, para

istiyoruz, çünkü balıkhaneye balıkçılar balık götürüyorlar, balıklarını satamıyorlar.” “Peki, sizin balıkçıların son 5 senelik devlete ödediği vergilerin bir listesi var mı? Vergi dairesinden alabilir miyiz?” O zaman biz yandık, çünkü bizde öyle bir şey yok. O zaman hiç yoktu. Şimdi bile yok doğru dürüst. Yeni yeni vergi sistemine geçiliyor, çünkü herkes daha çok vergi ödeyeceğim diye korkuyor. Bunu biliyorlar ve dolayısıyla, diyorlar ki, “Peki, 50 tane balıkçı zarar ettiyse bu 50 balıkçının geçen sene tuttuğu balık miktarını bize bir bildirin, bunu hukuki olarak bildireceksiniz tabii, sizin söylediğiniz olmaz. Siz bunun hesabını nasıl yapıyorsunuz, nereden öğreneceğiz bunu?” “Vergi dairesinden.” Bizim balıkçılar başlıyorlar, “Biz vergi vermiyoruz” demeye. Adam diyor ki, “Vergi vermiyorsanız para da alamazsınız, çünkü siz kaynak kullanıyorsunuz, bu kaynak devlete ait, vereceksiniz.”

Dolayısıyla birçok şeyi bizim güncel hale getirmemiz gerekiyor. Bu, son zamanlarda, son 5-6 yılda biraz daha düzene girdi, eskisinden daha iyiyiz, ama tazmin konusunda çalışacak bizim o zaman iyi avukata, iyi uzmana ihtiyacımız var. Bu balıkçılık için geçerli, ama bu Montrö için de geçerli. Bu bir tespit.

İkincisi, Ferit Hocayla İMO’da çalıştığımız dönemde, Ali Hocanın Ulaştırma Genel Müdürü olduğu dönemde, biz bütün oradaki oylamaları hep kaybediyorduk, çünkü niye? Tualulu diye bir ülke var, Türkiye, Tunus, Tualulu, bir bakıyorsunuz başka bir ülke var, bunun yerini, yurdunu bilmiyorsunuz bu ülkenin. Nerede bu ülke? Kribati. Kribati’yi aramızda bilenler vardır, bilmeyenler vardır. Denizle uğraşanlar belki bilirler, ama bunları bizim gibi, herkes gibi birer oyları var. Peki,

bu ülkelerin hepsi ucuz bayrak, kolay bayrak denilen ülkelerin gemileri var bu ülkelerde. Dolayısıyla, hepsinin bu işten bir kârı var. Bizim oylamalarda, biz bunlardan, bizim Türkiye'yle, Boğazlarla ilgili olan oylamalarda 1997-1998 yıllarını anlatıyorum, hepsinde aleyhimizdeydi bunlar. Neden aleyhimizdeydi? Çünkü, Boğazlardaki alabileceğimiz ve aldığımız, bütün kaygılarımızı da Türkiye çevre boyutu nedeniyle almaya çalışıyordu. Çevresel kaygılarla biz Boğazları korumaya çalışıyoruz. Acaba? Çevre her işte çok kullanılan bir argüman oldu çünkü. Tabii buna bir itirazımız yok. Neden? Çünkü Boğazlardan geçişleri, geç kalma ticarete zarara neden oluyor. Onun için günün birinde bu sözleşmeler, bu anlaşma yeniden değiştirilirse bence sadece bu akit devletler falan bu işin içine girmez. Buradan para kazanan, iş yapan, nakliyat yapan birçok insan bu işin içine girmeye çalışır. Onun için bence bizim Türk hükümetinin Türk Boğazlarıyla ilgili doğru dürüst bir enstitü kurması lazım.

İkincisi de, bunun için dar boğazlar birliği değil, çünkü tek dar boğaz Türk Boğazları değil. Malaka Boğazı dar boğaz, bunun ötesinde Danimarka boğazları, bunun ötesinde Tores, bunun ötesinde Macellan, birçok boğaz var. Bu boğazlardaki ülkeler ve oradaki boğaz ülkeleriyle birlikte bir koalisyon, bir birlikler kurmak ve boğazlardaki olası sorunları, bu, güvenlik olabilir, tehdit olabilir, çevresel sorun olabilir, politik sorunlar olabilir, uluslararası denizcilik örgütünde veya Birleşmiş Milletlerde tek bir elden seslendirmek veya hut da böyle bir blok oluşturmak, birlik oluşturmak Türkiye'nin oluşturacağı politikalar çok yardımcı olur diye düşünüyorum. Bu, tabii politik bir

değerlendirme. Çevresel bir değerlendirmenin dışında. Belki amacımı aşıyorum, ama bunun içinde çevre de var, çünkü böyle bir birlik olmadığımız zaman sizin oralarda Independenta kazası oldu, Nasya kazası oldu, biz çok zarara uğradık, UNESCO'nun dünya mirasındayız, Dolmabahçe de burada, Ayasofya da burada, en dar yeri 740 metre dediği zaman insanlar, “Evet, gerçekten siz haklısınız, çok haklısınız, ama” derler. Bir “ama” sı var işin. Onun için belki biraz daha akıllıca bir şeyler yapmak gerekir.

Gemi kökenli kirlenmenin önlenmesi konusunda bizim önce Montrö'nün dışında bağımsız bir şekilde çok samimi olarak Marmara Denizinin çöp çukuru olmaması için, bir lağım kanalizasyon çukurudur bugünkü haliyle, bunun olmaması için önce kendimizi bir test etmemiz lazım. Boğazlardaki gemi kazaları ve Boğazlardaki gemi geçişleri, ses, gürültü, petrol, yakıt, aklınıza ne gelirse, bunların hepsi kirlenmeye ve İstanbul halkına, Türk ekonomisine, Türkiye'ye zarar veriyorsa, ki bu doğrudur, ama önce Marmara Denizindeki illerin, Marmara Denizinin ve Boğazların korunması konusu önce Türklerin; yani bizlerin samimi bir şekilde bir politika geliştirmemiz lazım. Ben böyle bir politikanın olduğunu düşünmüyorum bugün, çünkü İstanbul Boğazına atılan çöplerin çoğunun yalılardan atıldığını düşünüyorum.

Çok teşekkür ediyorum.

Av. HÜSEYİN ÖZBEK

(*Oturum Başkanı*)

Değerli konuklar; bugün 72 yılı geride bırakmış olan Montrö Sözleşmesini değişik boyutlarıyla sizlerin huzurunda tartıştık, gündeme getirdik.

Ben değerli katılımcılara, değerli hocalarımıza, meslektaşlarımıza, Baromuzun üyelerine çok teşekkür ediyorum.

Sayın Bayram Öztürk Hocamın yalılardan atılan çöpler deyince aklıma geldi; bazı devletleri de yalılara benzetirsek, Karadeniz'i kirleten en güçlü devlet, herhalde Avrupa'nın ortasında bulunan Almanya. Tuna'daki bütün cıvaları, sanayi atıkları, kirleri Karadeniz'e boca edip ondan sonra Türkiye'de bazı çevreci oluşumların arkasında finansör olmak da herhalde değişik bir diplomasi deneyimi veyahut da büyük devlet olmanın birtakım pratikleri olsa gerek.

Değerli konuklarımıza arkadaşlarımızdan eğer soru yöneltilecekse, zamanı da dikkate alarak böyle salondan iki soru alabiliriz, arkadaşlarımızdan yöneltilecek sorular varsa.

Buyurun.

SORU-YANIT

SALONDAN

Biz bugün burada Montrö'yü konuşurken dikkatimi çekti. Hocam Profesör Doktor Bayram Öztürk konuşmasının sonunda en önemli şeye parmak bastılar. Denizci öğretmen olarak bizim karasularımızda eğitimci denizci olarak çok şeyler gördüm. Bugün Montrö'de haklarımız, müdahil durumlarımız tartışılır, tartışılmaz durumları konuştuk, ama kabotaj haklarımız hiç tartışmasız birtakım haklarımız var. Bu güzel toplantıdan bir yere geleceğim. Bir dahaki sefere toplantıdaki izleyicilerin de dikkatine sunarak en önemli konuyu söylüyorum: Benim gemimin pervanesi 7,5 metreydi. 7,5 metre çapındaki bir pervane tam yol çalışırken o çevrede hiç balık bırakmaz, çünkü dinamit etkisi yapar. İşte, o canavarın birisi benim. Ama ne yapalım, yetmedi.

Slop tanklarımı boşaltacağım, sahilde slop tanklarımı kabul eden yetkili yok. Zehir getirmişim Yalova Elyaf'a ACN getirmişim. Yalova Elyaf diyor ki, "*Slop tanklarımız dolu.*" Bu nedir? Süper bir zehirdir bu ACN. Ben vatanım olduğu için bir çaresini buluyorum, hani mesane torbasını tutar gibi. Türk sularının dışına bir çıkayım hele. Ama gözümüzün önünde Marmara'ya çok zehir döküyor.

Buna bir ilham olsun diye söz aldım. Konuşmacılara teknik açıklamalarından dolayı çok teşekkür ederim, ama hepimiz düşünelim ki, özet olarak söylüyorum, tartışılan haklarımızı bırakalım. Denize sintine basmak, denize slop tankı basmak, gece Marmara'yı bir görseniz, Karadeniz'den

gelen gemiler Marmara'da. Efendim, VHF'den çağırıyoruz, radyodan, "*Sahil muhafaza, önümüzde bak bir gemi var.*" "*Ha, onu var ya siz falan yere bildirin.*" Önce biz yüzde 100 tartışmasız haklarımızı inisiyatif göstererek kullanmıyoruz ki. Kabotaj haklarımızı ihmal ediyoruz. Bu bir ilham olsun diye bunları söyledim.

Av. HÜSEYİN ÖZBEK

(*Oturum Başkanı*)

Sorunuzu kendiniz cevaplandırmış oldunuz.

Bir soru daha alalım.

Buyurun Mahmut Bey.

Av. MAHMUT TANAL

Sorum Ferit Hoca'ya: Sözleşme feshedilirse Marmara bölgesi iç deniz, egemenlik alanımız, mevcut olan Anayasamızın 92. maddesi uyarınca yabancı silahlı kuvvetlerinin Türkiye'nin sınırları içersine girmesi veya çıkması veya bizim asker göndermemiz Türkiye Büyük Millet Meclisinin kararına bağlı. Bu durumda ne olur?

İkinci sorum Sayın Kurumahmut'a: Efendim, "*savaş gemilerine müdahale edilmesi bir savaş sebebidir, bir egemenliğin müdahalesidir*" dediler, yürekten katılıyorum. Bu beyanından, açıklamasından sonra şunu soracağım: 11 tane askerimizin kafasına çuval geçirme savaş sebebi değil midir?

Prof. Dr. FERİT HAKAN BAYKAL

Şu noktaya temas etmek lazım bence öncelikle: Sözleşme feshedilse bile ortadan kalkmayacak bir hüküm var. Bir kere Boğazlar genel deyiimiyle belirtilen Çanakkale Boğazı, Marmara Denizi ve Karadeniz Boğazından geçiş ve gemilerin gidiş-ge-

lişi, Lozan'da 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanmış olan Barış Anlaşmasının 23. maddesiyle saptanmış ilkeyi diyor, ki bu ilke nedir, o geçiş serbestisinde olan ilke; yani Sözleşme ortadan kalksa bile bu geçişin serbest olduğuna dair ilke, ki nereden bu geçiş, Boğazlardan, İstanbul Boğaz'ı, Çanakkale Boğaz'ı, Marmara Denizi, bu ortadan kalkmayacak.

Dolayısıyla, Kurumahmut Hocanın söylediği şey, ben de aynı düşünmekle birlikte biz onlar gibi düşünmeyelim diye bunu ifade ediyoruz. Marmara bir iç deniz, iç sular rejimine tabi, diğer taraftan Karadeniz'le Marmara arasında bir geçiş İstanbul Boğazı, Ege'yle de yine Çanakkale Boğazı vasıtasıyla Marmara arasında bir geçiş. Milli boğaz konumu olduğunu iddia ederek mesafe almaya çalışacağımızı söylüyoruz. Halbuki karşı tarafın iddiası nedir? İstanbul Boğazı, Çanakkale Boğazı ve Marmara Denizi bir bütündür, bir geçiş yoludur, iki açık deniz kesimini ya da münhasır ekonomik bölge kesimi birleştiren Boğaz konumundadır. Transit geçiş rejiminin uygulanması gereken boğazların tanımına uymaktadır diyorlar.

Tabii bunu bizim söylememiz doğru değil, kabullenmemiz de doğru değil. Onun için bizim söylediğimiz şekilde bir ifade kullanıyoruz, ama karşımıza bu mutlaka nedir, çıkacaktır. Burada savunabileceğimiz şey, burada uygulanacak rejimin transit geçiş rejimi olamayacağı, ertelenemez zararsız geçiş rejimine benzer bir rejim olacağı, çünkü Türk Boğazlarının "sui generis" bir konumda olduğu; yani bu şekilde arada iç sular rejimine tabi bir denizin olan iki tane boğazla açık deniz kesimlerine bağlanan başka bir boğaz yok. Dolayısıyla, buraya da özel bir rejimin yine uygu-

lanması gerekeceği, transit geçiş rejiminin hiçbir şekilde uygulanmaması gerektiği noktasında savunma yapması gerekecek Türkiye'nin. Bu şekilde konferansı götürmesi gerekecek. Yoksa bizim dediğimiz tezimiz bizim açımızdan geçerli, ama bunu başkalarına ikna ederek söyleyebilmemiz bu hüküm çerçevesinde biraz zor. Onu parantez içinde belirteyim, ama Ali Kurumahmut ne diyecek bilmiyorum.

ALİ KURUMAHMUT

Hocam, sizden esasen farklı düşünmüyorum, ama hep “*başkaları ne der?*” noktasından hareketle bizim akademisyenlerimiz de çalışmalar yaptıklarından sizinle bu konuda benzer, paralel çalışma yapan birisi olarak ben bunun altını özellikle çizmiştim. Ama şunu söyleyeyim, bakınız: Bu işten sorumlu genel müdürlük görevi de yaptım. Türk Boğazları Daimi Çalışma Grubunun başkanlığını yaptım. Bazı bilinmeyenler var. Tabii bunları bilen birisi olarak sizden biraz daha rahat belki konuşabilirim. Montrö'nün düzenlediği rejim yaklaşık 17 mildir. Esasen 16.64 deniz milidir, 17 millik İstanbul Boğazı, 110 millik Marmara'da bir koridor var, geçiş oradan yapılır, bunu biz öyle düzenledik ve 37 millik Çanakkale Boğazı, toplam 164 millik bir deniz alanından uğraksız geçiştir. Montrö'nün 1. maddesinde hiçbir zaman sonsuz süresi olacağı öngörüleni de budur. Evet, biz bu 164 millik alanda gemilerin seyrini engellemeyeceğiz, buna müsaade edeceğiz, ama nasıl müsaade edeceğiz? Egemen devlet olarak zabıta yetkimizi kullanarak, yargı yetkimizi kullanarak, geçişin zarsız olmasını isteme yetkimizi kullanarak, geçişi düzenleme yetkimizi kullanarak.

Son zamanlarda bunu yapıyor muyuz? Yapıyoruz. Bir an için Montrö'yü bir tarafa bırakalım. Bunların dışında bir harp gemisinin, bir harp gemisinin bu bölgedeki bu uğraksız geçiş yapılan alan dışındaki bir alana gelmesi tamamen Türkiye Cumhuriyeti hükümetinin iznine tabidir.

Bakınız, biraz farklı, ama önemli bir uygulamadan bahsedeyim: Genel Müdürlük görevine geldim, bu işlerle akademik olarak uğraşmış, güvenlik boyutunu biraz bilen bir insan olarak baktım ki biz, evet, Montrö gereğince ticaret gemilerine kılavuzluğu ve römorkörcülüğü mecburi tutmuyoruz, şiddetle tavsiye ediyoruz, ama dedik ki, niçin Marmara'daki herhangi bir limana gelen, Karadeniz'den İstanbul Boğazı yoluyla Marmara'daki bir limana gelen, Ege'den Çanakkale Boğazı yoluyla Marmara'daki bir limana gelen, Boğazlardaki bir limana gelen bir gemiye bunu uygulamayalım mı? Titizlikle bunun uygulaması yoluna gittik. Kimse itiraz etmedi, edemez, çünkü burası bizim egemenlik alanımız. Tabii ki Hocamın ifade ettiği gibi, Montrö'yü feshetmek isteyen zihniyet, karşımıza transit geçiş rejiminin uygulanmasını talep edecektir. Niye? ABD öteden beri dünyadaki bu tür boğazları en fazla kullanan devlettir. 1982 Deniz Hukuku Sözleşmesinden önce buraları zaten açık deniz alanıydı. 100'e yakın boğazdan serbest geçişle geçebiliyordu. O, onu ister. Ama onu isterse biz tabii, kendiniz ne yapacağınızı bileceksiniz, karşı tarafınkinin de ne yapacağını bildiğiniz zaman o zaman daha sağlıklı karar verirsiniz. O, onu isteyebilir, ama bizim de böyle bir şeyimiz var. Buna sımsıkı sarılmamızdır.

Bu noktadan hareketle sizin ikinci sualinize geliyorum. Çoğunluğumuz hukukçuyuz. Çok yü-

ce bir Baronun mensubuyuz. Bu toplantıyı da bu Baro düzenliyor. “*Hukuk nedir?*” sorusuna dönmemiz lazım. Hukuk amaç mıdır, bugün dünyada olduğu gibi gücün aracı mıdır? “*Biz Türkiye olarak ne yapabiliriz?*” sorusunu sormamız lazım. Olabildiğince mevcut hukuktan istifade yollarını aramak yoluna başvurmamız lazım. Herhalde sonucu burada çıkar.

Ben tabii biraz sorumlu birisi olarak buradayım, konuşan birisiyim, misafirim, Baro mensubuyum. Olabildiğince akademik, teknik konuşmaya gayret sarf ettim, ama beni biraz daha zorlarsanız belki sizden daha ağır cümleleri sarf edeceğim. Beni lütfen zorlamayın. Sizden farklı düşünen bir insan da değilim. Onun için şimdi gelelim savaş sebebine.

Ben 7 yıl harp akademilerinde harp hukuku dersi verdim. Bu Maslak’taki Kuvvet Harp Akademilerinde Deniz Harp Hukuku dersi verdim. Deniz harp hukukunun kaynaklarına falan inmeyelim, ama şunu hep söyleriz: Önce Hocamın ifade ettiği bu harp gemisi tanımından hareketle yola çıkarız, deniz hukukunu biraz anlatırız. Savaş gemileri devlet egemenliğini temsil eder. Değil bir ABD savaş gemisine, Karadeniz’in açık deniz alanında başka bir devletin savaş gemisini de kolay kolay güç kullanamazsınız. Söylüyorum, ABD’nin en güçlü iki savaş gemisi, biri York Town’dı, Kırım açıklarının 6 milinden geçtiler, Sovyetlerin karasuları 12 mildi. ABD yetkilileri “*Biz zararsız geçiş hakkını kullandık*” dediler. Ruslar, “*Hayır, siz bizim kıyı tesislerimizi incelediniz, gözetlediniz, geçişiniz zararlı, terk edin burayı*” dediler. Terk etmediler. Soğuk savaş döneminde Ruslar güç kullanabildi mi? Onun için bu meseleleri biraz Orta-

doğu'daki gelişmelerden de ayırmak lazım diye düşünüyorum.

Av. HÜSEYİN ÖZBEK

(*Oturum Başkanı*)

Sayın Kurumahmut'a çok teşekkür ediyoruz.

Diplomaside masaya oturduğunuzda arkanızda ekonomik gücünüzün olması lazım, askeri gücünüzün olması lazım, prestijiniz olması lazım, saygınlığınız olması lazım. Lozan'daki diplomasi zaferinin arkasında Türk süngüsünün zaferi vardı. Bir de kararlılık lazım tabii. Şimdi Türkiye yeniden benzer konularda masaya oturduğunda aynı saygınlığı, aynı gücü, aynı prestiji ve cumhuriyetin mirasını koruma kararlılığını taşıyorsa, bu bilinçle oturuyorsa, karşıdakiler de sizde bu kararlılığı görüyorsa herhalde yeni sözleşmelerde olumlu bir sonuç çıkması düşünülebilir. Cumhuriyetle doku uyumsuzluğu olan, cumhuriyetle tartışmalı olan, cumhuriyetle gizli hesabı olanların oturduğu masada acaba bu kararlılık muhataplara sergilenenir mi, o konuda benim tereddüdüm var.

Şimdi salonda bulunan, benim yazılarını senelerce büyük bir zevkle ve etkilenererek okuduğum, yazılarda da edebi bir tat bulduğum, denizciliği sevdiren, saygın bir yazar da aramızda. Ben kendisini fiziken tanıımıyordum, ama salonumuzda olduğunu öğrendim. Kendisine hem hoş geldiniz diyorum Sayın Oktay Sönmez'e, hem de acaba bir katkıda bulunmak ister mi, onu sormak istiyorum.

OKTAY SÖNMEZ

Yaşadığımız günlerin diplomatik konjonktürü içinde ben diyorum ki, hani Montrö'ye doku-

nulmasın, Montrö'yü koruyalım, Montrö'nün üzerine titreyelim diyoruz ya, artık biz bu safhayı geçtik diye addediyorum. Bugünkü diplomatik konjonktür içinde Montrö'ye dokunulmuştur ve yapılacak şey, bütün bu konuşmaların hepsi faydalı olmuştur, güzel olmuştur, ama bir tek şeyin altını çizip hemen buradan kaçıyorum size teşekkür ederek. Bir başka toplantıya gidiyorum. Fesih kelimesi var ya, Montrö'nün fesih masasına yatırılması, Montrö'nün feshedilmesi, bence bu fesih bu iptal... Kategorik olarak biz mümkün olduğu kadar bu sözcüğü kullanmamalıyız. Kanaatim bundan ibarettir.